

NART

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE KÜLTÜR DERGİSİ ISSN: 1302-2539

Putin, Türkiye, Kafkasya

4'ÜNCÜ GENÇLİK
TOPLANTISI YAPILDI

ANAVATAN
GÜNLÜĞÜ

AZINLIKLAR RAPORU
VE SON GELİŞMELER

AŞAN® GRANİT & MERMER

İthal granit, ithal ve yerli mermer temini, ebatlanması, granit ve mermerin istenilen yerlere uluslararası standartlara uygun olarak uygulanması (mutfak, şömine, merdiven), yerli ve yabancı, granit-mermer blok plaka ve ebatlı paketlenmiş karo satışı, her türlü ithal granit-mermer ekipman ve malzeme satışı.

Yapılarınızda farkedilir kalite yaratır

mermer

granit

TAŞKENT HAVAALANI VIP SALONU

NART

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE KÜLTÜR DERGİSİ ISSN: 1302-2539

ISSN 1302-2539
Kasım-Aralık 2004
Sayı: 40
İki ayda bir yayınlanır

İMTİYAZ SAHİBİ
Kafkas Dernekleri
Federasyonu adına
MUHİTTİN ÜNAL

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Cumhur Bal

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Behice Yeşilbag

YAYIN KURULU
Adnan Özveri
Çetin Öner
Hakan Eken
Mürşide Fidan Şen
Özdemir Özbay

KATKIDA BULUNANLAR
Betül Çetgin
Oğuz Demir
Şamil Yurdusever
Argun Başkan
Şamil Görgü
Berat Yıldız

REKLAM VE HALKLA İLİŞKİLER
Filiz Kaplan

GRAFİK TASARIM
Ünal Turakoğlu

DİZGİ
Nart Dergisi

BASKI
Yorum Matbaası - 395 21 12

ABONELİK İÇİN
Posta Çeki Hesap No: 1911687
Ziraat Bankası Emek Ankara Şubesi
TL Hesabı: 35586148-5001
Dolar Hesabı: 942155
Euro Hesabı: 942167

ABONE KOŞULLARI
Yurtiçi yıllık: 30.000.0000 TL
Avrupa yıllık: 30 Euro
ABD yıllık: 40 USD

YAZIŞMA ADRESİ
Senyuva Mahallesi Meriç Sokak No: 44
Beştepe/ANKARA
Tel: 0(312) 223 51 59
Faks: 0(312) 212 52 40
nartdergisi@kafkasfederasyonu.org.tr

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergideki yazı ve resimlerin her hakkı saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla yayınlanabilir.

Bu sayı 5.000 adet basılmıştır.

Değerli Okurlarımız

Federasyon yayın organı Nart'ın 2004 yılı son sayısı ile yine huzurlarınızdayız. 39. sayımız için göndermiş olduğunuz övgülere ve yapıcı eleştirilere teşekkür ediyoruz. Daha kaliteli baskı, zengin içerik ile okunan ve aranan bir yayın organı, toplumumuzun duyarlı her okurunun hakkıdır. Katkılarınızla bunu da başarabileceğimizden kuşku duymuyorum.

Nart Dergisi'nin eski abonelerinden ve çok sayıda okurdan sitem telefonları alıyoruz. "Ben eski aboneydim, bana neden dergi göndermiyorsunuz?" diye soruyorlar. Gerçekten de o eski okurlar haklılar. Ne var ki, abone kayıt sisteminde Başkanlar Kurulu kararıyla yapılan değişiklik nedeniyle prensip olarak doğrudan dergi göndermiyoruz. Zira alınan karar şöyleydi: Derneklerimiz, görevli kılacakları bir kişi vasıtasıyla kendi yörelerindeki okurlara ulaşacak ve abone kayıtlarını bir bir yapacaklar, merkezden toplu olarak gönderilecek dergileri de abonelere mutlaka ulaşmasını sağlayacaklardı. Buna karşın her bir abonenin 6 sayı karşılığı ödediği yıllık abone bedeli olan 30.000.000.TL.'sının % 25 karşılığı olan 7.500.000.-TL.sını derneklerle bırakacaktık. Böylece, her derneğin belirleyip yetki verdiği bir kişi vasıtasıyla hem dergi dağıtılacak, hem derneğin aidatları toplanabilecek hem de başkaca iletişimleri de aynı kişiler vasıtasıyla gerçekleştirilecekti.

Yönetimleri ilgili ve duyarlı olan, bu işi kendisine vazife edinen derneklerimizde son derecede başarılı sonuçlar elde edildi. Buna karşın çok sayıdaki dernekte de ne yazık ki, arzu edilen hareket ve ilgi henüz sağlanamadı. Bu bakımdan eski ve yeni okurlarımızın; üyesi buldukları dernek yöneticilerini, abone kayıt ve dağıtımından sorumlu kişileri aramalarını, sorgulamalarını ve yörelerindeki duyarlı tüm insanlarımızı abone olmaya teşvik etmelerini özellikle bekliyoruz.

Değerli okurlarımız, NART Dergisi Federasyonumuzun yayın organı olduğu kadar sizlerin de sesi kulağı olsun istiyoruz. Toplumsal sorunlarımız sadece derneklerin sorunu değil hepimizin ortak sorunlarıdır. Okuyan, düşünen, üreten insanlarımız ne kadar çoğalırsa o kadar güçlü ve sorunların çözümünde de o kadar etkili bir toplum olacağımız tabiidir. AB süreci ile birlikte başlayan yeni dönem, bireyci yapımızdan uzaklaşarak siyaset de dahil her alanda toparlanmamızı ve önümüze açılacak imkanlardan yeterince faydalanabilmemizi gerektiren bir dönemdir. Artık, okumayan bir toplum olmaktan uzaklaşıp okuyan, gelişmeleri izleyen haklarının çiğnenmesine razı olmayan, yasal yollarla hakkını talep eden ve almasını beceren, çağdaş iletişim olanaklarını kullanan dinamik bir toplum haline gelmek zorundayız.

Dinamik, hakkını aramasını bilen ve gerektiğinde birlikte hareket edebilen bir toplum olmak artık şart olduğuna göre öncelikle okuyan, tartışan ve sorgulayan insanlarımızın sayısını olabildiğince arttırmak, kültürel yayınlarımıza sahip çıkmak, vakıflarımızı ve derneklerimizi profesyonel kadrolara kavuşturmak ve yöneticilerini medeni dilenciler olmaktan kurtarmak zorundayız. İşte bu nedendir ki, her abonemizin çevresinden 3-4 yeni okuyucu kazandırma sorumluluğuyla hareket etmesini oldukça önemsiyor ve gereğini de bilhassa rica ediyoruz.

Bu vesileyle yeni yılın; okurlarımıza, hemşehrilerimize, ülkelerimize, insanlığa savaşız, barış, huzur ve refah dolu güzellikler getirmesini ve Kafkasya'daki huzursuzlukların bir an önce çözüm bulmasını gönülden diliyoruz.

Saygılarımla
Muhittin ÜNAL

İÇİNDEKİLER

Uzman Gözüyle - Kafkasya'daki son gelişmeler - Putin, Türkiye, Kafkasya/ Suat Kınıkloğlu	4
Diaspora Hikayeleri - Kukh vatanına döndü-Korla denenen sabır / Muzaffer Kalkan	12
Görüş ve Düşünceler - Avrupa Birliği süreci ve Kuzey Kafkasya Sivil Toplum Kuruluşları / Argun Başkan	14
Haber - Kafkas Demekleri Federasyonu 4'üncü Gençlik Toplantısı yapıldı	16
Çeviri - Vatana dönüş yolu uzun / Murat Paşuşu	21
Köy Tanıtımı - Sivas Demirözü Köyü / Mahmut Alkan	24
Haber - Kafkas Demekleri Federasyonu Başkanlar Kurulu toplandı	28
Röportaj - Azınlıklar Raporu ve son gelişmeler / Hakan Eken	32
Anavatan Günlüğü / Necdet Hatam	37
İçimizden Biri - Türkiye Şampiyonu bir güreşçi: Mahmut Atalay Yaşar Doğu'nun büyük keşfi: Tefvik Yüce Abidin Jular	44 46 47
Görüş ve Düşünceler - "Bilinç" ve "Arananın" ne olduğu-olabileceği konusunda düşünceler! / Atay Ceyişakar	48
Haber - Mezbjen gezileri devam ediyor	52
Kitap Tanıtımı - Sürdüler Sürgün Oldum / Hayri Ersoy General İsmail Berkok/ Nimet Berkok	53
Büyüteç - Çerkeslerde sosyal yaşam / Fahri Huvaj	59

UZMAN GÖZÜYLE - Kafkasya'daki son gelişmeler

PUTİN TÜRKİYE KAFKASYA

Ankara, Çeçenistan konusunda faaliyet gösteren vakıf ve demekleri sıkı bir denetim altına almış, Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında istihbarat bilgi alışverişini içeren derinlikli işbirliğine gidilmiştir. Ne var ki, Beslan baskını ve bu baskının dramatik yansımaları, Çeçenistan davasının Türkiye'de ciddi olarak sorgulanmasına yol açmıştır

Vladimir Putin'in tarihi Türkiye ziyareti nedeniyle Türk dış politikasında Rusya Federasyonu'nun (RF) rolü tekrar tartışma konusu olmuştur. Hiç şüphe yok ki, ikili ilişkiler oldukça sıradışı bir yönelime girerek son yıllarda hızla gelişmiş, bu durum iki ülke arasındaki kanlı ve acı tarih göz önüne alındığında bölgeyi izleyen küresel aktörleri şaşırtmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte hızla gelişen ticaret ilişkisi, siyasal ilişkilerin

de normalleşmesine ve "soğuk savaş" döneminin karşıtlığını unutturan bir boyuta taşınmasına yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak büyüyen ticaret hacimlerine, Mavi Akım Projesi ile doğal gaz alanında enerji bağımlılığının da eklenmesi sonucu, ilişkilerde "karşılıklı bağımlılığın" getirdiği göreceli bir iyileşme yaşanmıştır. Anılan "karşılıklı bağımlılık" siyasal ifadesini, 2001 yılında New York'ta biraz da kapalı kapılar ardında imzalanan "Avrasya Eylem Planı" ile bulmuştur. Ne var ki, ilişkileri sadece ticaret

ve enerji boyutlarına indirgemek kuzey komu-

şumuzla olan ilişkinin karmaşıklığını anlayamamıza, önümüzdeki dönemde karşılaşılabileceğimiz stratejik gelişmeleri yanlış okumamıza yol açabilir. RF ile olan ilişkilerimizin önemli bir boyutu olan Kafkasya konusunu aşağıdaki başlıklar altında irdelemek doğru olacaktır.

KAFKASYA BOYUTU

Çeçenistan: Kanayan Yara

Türkiye ve RF arasındaki en karmaşık ve sıkıntılı konular, Kuzey ve Güney Kafkasya'da iki tarafın kamuoylarında ciddi hassasiyet yaratan meselelerdir. Çeçenistan davası Türkiye'de ciddi kamuoyu desteği olan bir konu-

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte hızla gelişen ticaret ilişkisi, siyasal ilişkilerin de normalleşmesine ve "soğuk savaş" döneminin karşıtlığını unutturan bir boyuta taşınmasına yol açmıştır

dur. Türkler Bosna'daki Sırp etnik temizliğinin hemen akabinde başlayan Birinci Çeçenistan Savaşı'nda Çeçenlerle dayanışma göstermiş, Avrasya feribotu hadisesi, Swiss Otel baskını ve benzeri olaylardaki Çeçenlere sıcak yaklaşımları nedeniyle Moskova tarafından eleştirilmiştir. 1999 yılında Çeçenistan davasının daha kökten dinci bir "görüntü" çizmesi ve Moskova'nın Ankara'ya PKK terörünü hatırlatarak, iki mesele arasında paralellik kurması, Türkiye'nin politikasında radikal bir değişime yol açmıştır. Bu değişime cevaben, Ankara Çeçenistan konusunda faaliyet gösteren vakıf ve dernekleri sıkı bir denetim altına almış, Türkiye ile RF arasında istihbarat bilgi alışverişini içeren derinlikli işbirliğine gidilmiştir. Ne var ki, Beslan baskını ve bu baskının dramatik yansımaları, Çeçenistan davasının Türkiye'de ciddi olarak sorgulanmasına yol açmıştır. Motivasyonu ve çıkış noktası ne olursa olsun, Beslan Çeçenistan davasının terörle birlikte anılmasına ve meşruiyet zemininin azalmasına neden olmuştur. Putin ziyareti esnasında Ankara'nın tutumu, hem Çeçen protestolarının sınırlı kalmasını sağlayarak Rusları kazanmak, hem de Çeçenlerin demokratik tepkilerini engellemek yönünde olmuştur. Bu ikili tutumun şimdilik sürdürülebilir olduğu gözükmektedir.

Putin'in ziyareti esnasında Ankara'nın tutumu, hem Çeçen protestolarının sınırlı kalmasını sağlayarak Rusları kazanmak, hem de Çeçenlerin demokratik tepkilerini engellemek yönünde olmuştur. Bu ikili tutumun şimdilik sürdürülebilir olduğu gözükmektedir

Abhazya: Stratejik Çekişmeler

Abhazya sorununda Türkiye ve RF başlangıçta - farklı motivasyonlarla da olsa - Abhaz tarafında yer alırken, zaman içerisinde Türkiye'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde bir politikaya dönmesi sonucu, Abhazya meselesinde iki taraf kendilerini karşıt kamplarda bulmuşlardır. Ne var ki, mesele tam olarak bu kadar şeffaf ve net değildir. Türkiye'deki Kafkas diasporasının Abhaz bağımsızlığını destekleyen tutumu ve Abhaz Dayanışma Komitesi ile benzeri diaspora oluşumlarının Ankara nezdindeki girişimleri sonucu, Moskova ile bu alanda da tuhaf bir iletişim ve anlayış mekanizması oluşmuştur. Diaspora, Ankara'nın resmi tutumu ile kendi soydaşlarının bağımsızlık özelemleri arasında kalmıştır. Dışişleri Bakanlığı diaspora temsilcilerini zaman zaman dinleme yoluna giderken, politikalarını diasporadan bağımsız olarak belirlemektedir. Gürcistan'ın Miheil Saakaşvili yönetiminde yavaş yavaş reform çabalarını oturtmaya başlaması, Tiflis'in Batı dünyası tarafından ciddi bir şekilde

siyasal ve ekonomik destek görmesi, Gürcistan'ı tekrar çekici hale getirme potansiyeline sahiptir. Ne var ki, buradaki belirleyici unsur Tiflis'in ülke düzenini reform etme kararlılığında devam etmesi olacaktır. Bununla birlikte Moskova'nın Ukrayna'daki yüz kızartıcı yenilgi ışığında Gürcistan'ı istikrarsızlaştırma yönünde çaba harcayabileceği unutulmamalıdır.

Ankara, Abhazya meselesini Gürcistan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde görmektedir ve bu yıl sorunun çözümü için arabulucu olmayı önermiştir. Her ne kadar Abhazya konusu ile gereğinden daha az ilgilenirse de Dışişleri Bakanlığı'nın son yıllarda Abhazya'nın stratejik önemini daha iyi kavradığı söylenebilir. Abhazya'daki son seçimlerde Abhaz halkının hür iradesi ile seçilen Sergei Bagapş, Moskova'nın müdahalesi ve ekonomik blokağı nedeniyle rakibi Hacimba ile 13 Ocak 2005 tarihine kadar tekrar seçime gitmeye zorlanmıştır. Abhazya'nın bağımsızlığını destekleyen çevreler, Bagapş'ın demokratik bir süreç sonunda seçilmesine rağmen iktidar koltuğuna oturtulmaması, Abhazya ve RF arasındaki ilişkinin

Putin'in Türkiye ziyaretinde protesto gösterileri yapıldı.

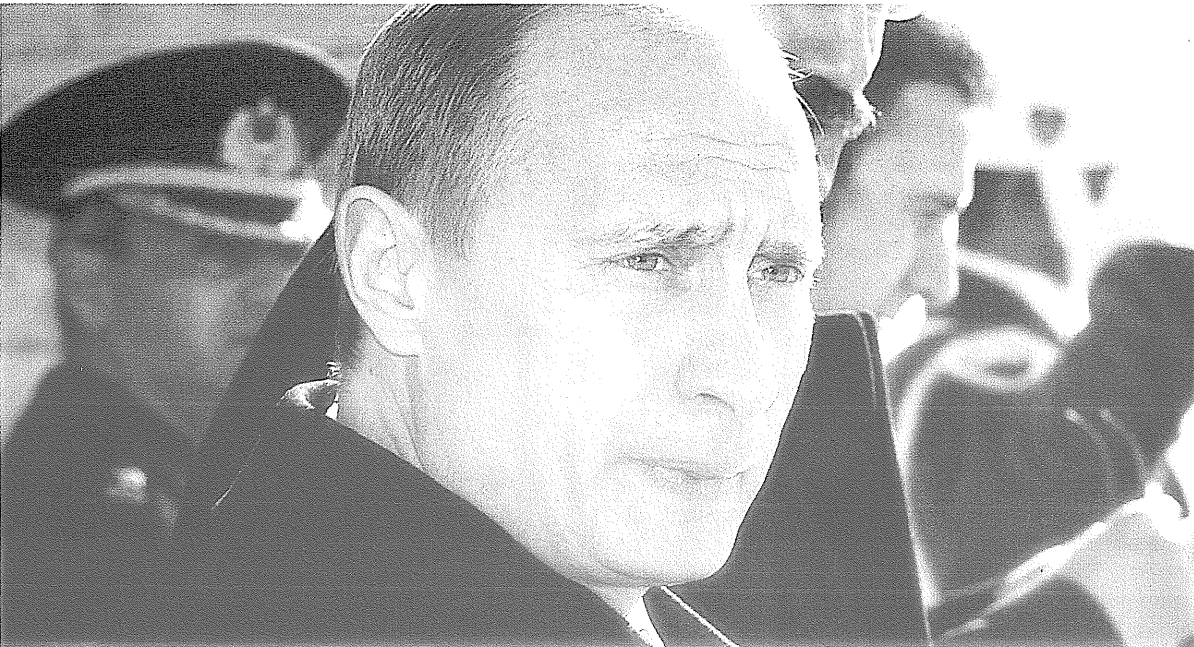
Nihai tahlilde, Karadeniz ve Güney Kafkasya bölgesi Avrupa ve ABD'nin ilgi alanına yaklaştıkça, Abhazya'nın mevcut statü ve durumunun daha da fazla sorgulanacağı açıktır

gerçek parametreleri hususunda hem Abazalara hem de bölgeyi izleyen uzmanlara ilginç bir gösterge olmuştur. Moskova Ukrayna, Moldova, Karabağ ve Osetya'da sorunların "dondurulmuş" olarak kalmasına özen göstermekte, bu yolla bölgeyi yönlendirmeye devam etmeye çalışmaktadır. Abhazya'daki devlet başkanlığı seçimlerine ilişkin son gelişmelerin Türkiye'de mukim Kafkas diasporasının Moskova'nın gerçek amaç ve emelleri hususunda "gözleri açıcı" bir gelişme olması beklenmektedir.

Nihai tahlilde, Karadeniz ve Güney Kafkasya Bölgesi Avrupa ve ABD'nin ilgi alanına yaklaştıkça, Abhazya'nın mevcut statü ve durumunun daha da fazla sorgulanacağı açıktır. Batılılar bölgeye baktıklarında "dondurulmuş" olarak tasvir ettikleri dört adet sorun görmektedirler. Bu sorunlar Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Moldova'dır. Bu dört sorunu da çözmeyi arzu etmektedirler. Karadeniz bölgesini kendi nüfuz alanlarına yaklaştırırken, bu yolda bu sorunları dondurulmuş statülerinden çıkarıp çözmek zorunda olduklarının bilincindedir. Ermenistan daha şimdiden Karabağ konusunda üzerinde ciddi bir baskı hissetmektedir. RF, ABD ve AB ile Ukrayna konusunda karşı karşıya gelmiştir. Gürcistan'a yönelik herhangi bir Rus müdahalesi Washington tarafından sert bir şekilde karşılanacaktır. Abhazya'nın da olup bitenler ışığında kendi durumunu iyi gözden geçirmesi ve dışa açılım taraftarı olan muhalefet hareketine daha fazla kulak vermesi gerektiği kendi çıkarına olacaktır. Son on yıldır süregelen statü ve durumun ilelebet devam edebileceğini tasavvur etmek gerçekçi değildir. Bölge ABD ve AB'nin ilgi alanına yaklaştıkça Abhazya mevcut statüsünün kırılganlığını anlayacaktır.

Bölgesel Stratejik Boyut

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) yolundaki inişli-çıkışlı yolculuğunda uğradığı hayal kırıklıklarından esinlenen bir kesim Türk aydın/seçkini zaman zaman RF ve hatta

İran ile birlikte bir Avrasya Birliği'nden bahsetmektedirler. Bu tür arayışlar aslında birinci sınıf bir dünya ve düzene uyum sağlayamayan bir kesimin uğradıkları hayal kırıklıklarına karşı geliştirdikleri refleksif ve tepkisel bir anlayışın ürünüdür. Putin ziyareti esnasında "Rus lobisinin" sesi, hiç olmadığı kadar yüksek çıkmıştır.

Asıl itibarı ile RF küresel düzende köhneleşmiş ve geçmişte kalmış bir düzeni temsil etmektedir. Temelinde anti-demokratiktir. Ukrayna ve Abhazya'da halkın hür iradesi ile seçilmiş devlet başkanlarını bütün dünyanın gözü önünde yok sayıp eski usullerle manipüle etmeye çalışmaktadır. Ne acıdır ki, Putin geçen haftalarda Ukrayna'da taraflı olduğu bilinen Ukrayna seçim komisyonunun kararını bile beklemeden Moskova yanlısı Yanukoviç'i, galip ilan etmeye çalışmıştır. Batı yanlısı Yuşçenko'nun zehirlenmesi olayında da parmaklar Rusya'ya yakın Ukrayna gizli servisini göstermektedir. Abhazya'da ise zaten ambargo altında ezilen Abhaz halkını, seçimi kaybeden Rus yanlısı adayını galip ilan ettirmek için ekonomik blokaj altına sokmuştur.

Kaydedilmesi gereken en önemli olgu şudur:

Karadeniz ve Güney Kafkasya eskisi kadar Batı dünyasının merceğinden uzak yerler değildir artık. Bunun en önemli sonucu bölgenin daha fazla demokratikleşme ve Batılı güvenlik şemsiyesi kapsamına alınma eğilimlerine maruz kalmasıdır. Azerbaycan'ın son yıllarda Washington tarafından markaja alınması bunun en sarıh örneğidir. Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyesi olması, Türkiye'nin uzun yıllardan beri NATO üyesi ve AB yolunda ilerliyor olması, Gürcistan ile Ukrayna'nın batıya yönelmesi ve AB'nin Komşuluk Politikası çerçevesinde "Genişletilmiş Avrupa" konseptine sıcak bakması bölgeyi doğal olarak NATO ve Batının ilgi alanı içerisine getirmiştir. Bölgenin normalleşmesi ve Avrupa ailesine eklenmesi hususunda RF'nin mukavemet göstermesi beklenmektedir. Ne var ki, tarihin akışına ve bölgesel/küresel trendlere karşı koyması mümkün değildir. Türkiye'nin konuya yaklaşımı bu bağlamda azami önem kazanmaktadır. ■

SONUÇ

Türkiye ve RF arasındaki ilişkilerin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana gösterdiği aşama kuşkusuz önemli ve olumludur. Ne var ki, ticari ilişkilerin stratejik/siyasal ilişkileri dikte etmesi ve/veya Türkiye'nin dış politika yönelimlerini belirlemesine müsaade edilmemelidir. Türkiye AB yolunda önemli mesafeler almıştır. Geri dönüşümeyecek şekilde demokratik reformlarını yerleştirmekte ve Batı standartlarında bir demokrasiye sahip olma yolunda ciddi adımlar atmaktadır.

RF ile olan ilişkilerimizi bölgesel komşuluk boyutunun ötesine taşımak ve AB ile olan hayal kırıklıklarımıza tepki olarak "Avrasyacılığ" bir kaçış noktası olarak görmek stratejik bir yanılığdır. Putin ziyareti vesilesi ile bir kez daha gündeme gelen Kafkasya, Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkinin kalitesinden etkilenmeye devam edecektir.

Anılan makro ve stratejik değişiklikler ışığında Kafkasya'daki aktörler, siyasal-ahlaki zeminde otoriter ve köhne bir düzenin bir parçası mı, yoksa bütün zaafalarına rağmen demokratik ve refaha yönelik bir düzene mi eklenmek istedikleri konusunda kafa yormak durumundadırlar. Seçim onların...

KAF-FED 2005 YILI

1 M.E.B. ile görüşülerek resmi dil kursları açmak için, mutabakat sağlanmış ve Müfredat Programı hazırlanmıştır. Alfabe ve 4 yardımcı kitap ile CD'ler için AB'den kaynak bekliyoruz. Tahsis alındığı takdirde 2005 yaz döneminde açılacak kurslarla usta öğreticiler yetiştirilecek ve derneklerimizin ihtiyacı olan materyaller de merkezden verilecektir.

2 Kafkasya'dan 5 Etnoloğun ve uzmanların katılımıyla hazırlanmış olan pratikleştirilmiş xabze metinleri önce basit bir kitapçık halinde bastırılıp tüm derneklerimize dağıtılacak, yaşlarımız ile uzman insanların kontrol ve düzeltmelerinden sonra toplanarak bir cep kitabı halinde çok sayıda basılarak geniş kitlelere ulaştırılması sağlanacaktır.

3 Yayın organımız Nart Dergisi'nde hedef 5000-6000 abone ve daha iyi bir kaliteyi yakalamaktır. Bunun için de yeteri kadar reklam temini ile profesyonel yönetim gerçekleştirilecek.

4 Lozan Antlaşması'nın 81 yıldır uygulanmayan 39/4. maddesinin eksiksiz uygulanmasının temini için verilecek insan hakları mücadelesinde diğer STK ile birlikte olacağız. Azınlık ve Kültürel Haklarıyla ilgili olarak yayınlanan son makaleler bu amaçla kitaplaştırılıp tüm derneklerimize ulaştırılacaktır.

5 Maykop'da düzenlenecek olan 4. Dünya Adige Kültür Festivali'ne katılacak ekibin seçimi ve Çerkesce yayınlar nedeniyle, yeni müzisyen ve grupların yetişmesini teşvik için ülke genelinde bir yarışma düzenlenecektir. Keza, 2005 Amman Pşinavoe Yarışması için de, düzenlenecek müsabaka ile yarışmacı seçim yapılacaktır. Bu yarışmalar ve seçmelerin TRT stüdyolarında yapılması suretiyle anadil yayınları için bol miktarda yerli müzisyenin tanıtılmasına da hizmet edilecektir.

6 Çerkesleri tanımayanlar için; "Tarihleri ve Kültürleri ile Çerkesler" adlı 40-50 sayfalık renkli bir tanıtım kitapçığının hazırlığı son aşamadır. Ocak ayında 15.000 adet olarak basılacaktır.

7 53 Dernek başkanı, Ocak-Şubat-Mart aylarında üç kez ikişer gün ya da iki kez üçer gün sivil toplum yöneticiliği, örgütlenme ve halkla ilişkiler konularında, değişik uzmanların vereceği eğitim seminerine tabi tutulacaktır.

8 Deri-ağşap-metal-gümüş el işlemeciliğinin kaybolmaması için donanımlı bir atölye açmak üzere AB fonlarına detaylı bir proje verildi. Kaynak alınabildiği takdirde atölye çalışmalarında Türkiye ve Kafkasya'dan uzman öğretmenler görev alacaklar.

9 Yedi-sekiz yıldır Almanya'daki "Adige Sandığı" tarafından sadece yol paraları karşılanmak ve diğer giderleri derneklerimize ait olmak üzere Maykop'dan 3-4 uzman davet edilmekte ve kaybolmakta olan kültürel değerlerimiz derletilmektedir. Bu yıl da 3 uzman davet edilerek seyahat, konaklama, yemek ve diğer giderleri karşılanacaktır. Çalışmaların asgari 3-4 yıl daha sürmesi gerekmektedir.

10 Radyo-televizyonlarda ana dilimizde bölgesel yayın hakkı elde edebilmek için, 2005 nüfus sayımında etnik kimliğimizin ve ana dilimizin sorulmasını sağlamak için mücadele veriyoruz. Bu konuda insanlarımızı bilinçlendirmek için ülke genelinde köy köy çalışmamız gerekmektedir.

11 AB fonlarından faydalanarak 2005 yılında hiç olmazsa derneklerimizin bir bölümünün modern bir tefrişe ve iletişim imkanlarına kavuşturulmasına çalışılacaktır.

12 Çerkeslerin ulusal sorunlarının ve çözüm önceliklerinin tarafsız bir yaklaşımla ve objektif olarak belirlenmesini teminen, bölgesel ya da merkezi arama konferansları düzenlenecektir.

13 Bu yıl 10-12 kadar Türk Arkeoloğu'nu Kafkasya'ya götürüp tüm kurganları, kazıları, müzeleri özellikle de Ermitaj Müzesi'ndeki Kafkas halklarına ait arkaik eserleri görmelerini sağlamak istiyoruz. Böylece Anadolu arkeolojisinde Kafkas halklarının yeri daha kolay belirlenebilecektir.

ÇALIŞMA PROGRAMI

14 Kaf-Dav tarafından büyük harcamalarla hazırlanan Doç. Dr. Lopaçe Nurbiy'in "Adige Dışa Pasır" kitabı, Arkeoloji ve Sanat Yayınevi'nde basılacaktır. Bu kitaplardan 2000 kadarının maliyet üzerinden satın alınması ve Dünya Hititoloji Kongresi'nde dünya arkeolog, antropolog ve etnologlarına ücretsiz dağıtımı yapılacaktır.

15 8 ayrı bölgede yurt içinden ve dışından çok katımlı Bölgesel Şenlikler düzenlemek suretiyle halkımıza, dilimizin güzelliğini, kültürümüzün derinliğini anlatmaya, sorunlarımızı kavratmaya ve örgütsel birlikteliğimizi güçlendirmeye çalışacağız.

16 2005 yılının ilk aylarında Adigey ve Kabartay-Balkar Cumhuriyetleri'nden iki ayrı Tiyatro Grubu getirtmek ve mümkün olabildiği kadar çok sayıda kentte anadilimizde oyunlar izletmek ve dilimizin güzelliğinin farkına varılmasını sağlamak istiyoruz.

17 Ankara ve Kayseri gençleri tarafından amatörcü yazılıp sahnelenmiş 70 tekst Ocak ayında bastırılıp derneklere dağıtılarak, oralarındaki gençlerimiz de sahnelenecek oyunlara kavuşturulacaktır.

18 Kendileriyle bire bir görüştüğümüz veya görüşmek üzere seçtiğimiz önemli köşe yazarlarını, 2005 yaz aylarında Kafkasya'ya götürmek ve tanıtıcı yayınlar yapmalarını sağlamak istiyoruz.

19 Avrupa Dernekleri ile olan bağımızı güçlendirme ve ortak sorunlarımıza güç birliğiyle yönelme amaçlı çalışmalar geçen yıl başlatılmış olup, gelecek yıl daha somut bir çalışma programına kavuşturulacak ve yeni adımlar atılacaktır.

20 Yurt içi ve yurt dışı güçlü bir iletişim ağı kurmak üzere altyapı çalışmalarına devam edilecektir. Hedef 2006 yılıdır.

21 Basın Komisyonu, İnsan Hakları Komisyonu, Dünya Kafkas Kültürel Kurumları ile İlişkiler Komisyonu, Anadil öğrenme-öğretme komisyonu, AB Kaynaklarını ta-

kip ve Projelendirme Komisyonu, Dönüş Projesi Komisyonu, Mali Destek Komisyonu, Yayın ve WEB Sitesi Komisyonu, Arama Konferansları Hazırlama ve Uygulama Komisyonu, Gençlik Komisyonu aktif şekilde çalışır hale getirilecektir.

22 Şubat ayı sonlarında veya Mart ayı başında düzenlenecek toplantı için bir senevizyon gösterisi hazırlanacak ve Atışpor Kulübü'nde düzenlenecek kokteyle basına, başkanlara, bürokrasiye, iş adamlarımıza ve diplomatik çevrelere Federasyonumuz ve çalışma konularımız tanıtılacaktır.

23 2006 yılında yapılacak 7. Dünya Çerkes Birliği Kongresi'nin hazırlıkları, finansal kaynakları ve bu kongreden istifade ile Türk ve dünya kamuoyuna vereceğimiz mesajları ile taleplerimizin profesyonel bir tarzda planlaması yapılacaktır.

24 2005 yılı Ağustos-Eylül kamp dönemlerinde bize tahsis edilen kontenjan dahilinde, 12-15 yaş grubu çocuklarımızın, Anavatan'ı tanıma ve eğitim amaçlı olarak Kafkasya'ya götürülmesi sağlanacaktır.

25 AB Gençlik Programları'ndan yararlandırılarak, ya da başkaca kaynaklar yaratarak 18-25 yaş grubu gençlerimiz için kafileler halinde Anavatan'a gezi programları düzenlenecektir.

26 Özellikle emekliler için bir kampanya halinde Anavatan'a gezi programı düzenlenecektir.

27 Adigey Cumhuriyeti televizyon programlarından olan "Adigexer Zexehame" dizisi yapımcılarının Türkiye'ye davetiyle 4-5 ayrı yerde çekim yapmaları ve Türkiye Çerkesleri'nin gerçek yaşantılarının abartısız şekilde Anavatandaki kardeşlerimizce öğrenilmesi sağlanacaktır.

28 Nalmes Topluluğu'nun Türkiye programında başarılı olabilmesi için 16 ayrı yerde mevcut derneklerimizle mümkün olan katkı sağlanacaktır.

KUKH (KYK) vatanına döndü

Çeviren-Derleyen: Muzaffer KALKAN (Çırmıt)

Öykümüz, Kafkasya'da Kaberdey bölgesinde başlamış. Yıl 1864, yani sürgün yıllarıymış. Kaberdey bölgesinde dört kardeşten oluşan bir aile varmış. Kardeşlerden ikisi vatanını terk edip Osmanlı topraklarına gitmek, diğer iki kardeş de, ne olursa olsun, anavatanında kalmak istiyormuş. Sonunda ayrılık günü gelmiş, çatmış. Hüzün, acı, keder ve gözyaşı içerisinde herkes birbirine sarılarak vedalaşmaya başlamış.

Yurdu terk eden kardeşlerden birinin yedi sekiz yaşlarında bir erkek çocuğu varmış. Ayrırlırlarken bu çocuk, orada kalan amcalarından birinden, küçük köpeğini kendisine vermesini istemiş. Bu köpeğin adı Kukh (Kyk)muş. Amca da seve seve bu isteği kabul etmiş.

Göç eden aile, yanlarına köpeği de alarak, Gürcistan üzerinden Türkiye'ye doğru yola düşmüş. Bin bir zahmet, sıkıntı ve aileyle yıllar süren bir yolculuğun sonunda kafiye Uzunyayla bölgesine ulaşmış. Orada kendilerine gösterilen bir toprağa yerleşmişler. Aradan aylar geçmiş, ama

aile o yere ısınamamış. Onlar yola çıkarken, kendilerine anlatılanlarla, burada gördükleri gerçek, birbirine hiç uyuşmuyormuş. Aradıkları cennet burası değilmiş. Bu sefer yeni bir umutla yeniden acılı bir gün başlamış. Bu seferki cennet Suriye topraklarıymış. Yine zahmetli ve çileli bir yolculuğun sonunda aile Şam'a ulaşmış ve Şam yakınlarında bir yere yerleşmiş.

Ailesiyle beraber bir yaparak gibi oradan oraya savrulan çocuğun, gerek yolculukta, gerekse yerleşilen bu yerde tek tesellisi ve arkadaşı Kukhmuş. Ama bir sabah kalkıp bakmışlar ki Kuk yok. Çocuk başlamış ağlamaya. Sadece çocuk mu, tüm aile perişan olmuş. Ama bütün aramalara karşın bir türlü köpeğin izine ulaşamamışlar.

Aradan aylar geçmiş. Bir gün, hac için Kafkasya'dan gelen bir grupla aileye bir mektup ulaşmış. Anavatandaki kardeşlerden gelen bu mektupta şöyle yazıyormuş: "Kuk vatanına döndü. Siz neredesiniz?" Bu mektubu aldıktan sonra Şam'daki aile, bir kendi durumlarına, bir Kuk'un durumuna bakıp "Bir Kuk kadar olamadık?" diyerek gözyaşları içinde ağlamışlar. Aslında döktükleri bu gözyaşları; aldatılmışlığın, ihanetin ve sahte cennet vaatleriyle ellerindeki gerçek cenneti kaybetmenin gözyaşlarıymış... ■

Korla denenen sabır

Olay, yıllar önce, Ot biçim zamanı olmuş. Yaşlı Thamade, gençleri denetlemek üzere ot biçim yerine gitmiş. Gençlerden biri, yaktıkları ateşin başında hem dinleniyor, hem ısınıyor. Thamade, ağır ağır ateşe yaklaşarak oradaki gence seslenmiş:

“Sigaramı yakmak için ateş getirir misin?”

Ateşin başındaki genç, sağa sola bakınmış. Ama, etrafta ne ateşi alıp götüreceği bir maşa varmış, ne de ucundan tutup götüreceği bir odun parçası. Ateş tam bir kor halindeymiş. Bakmış, Thamade ayakta onu bekliyor. Genç daha fazla düşünmemiş. Hemen avucunun içine bir tutam kuru almış, koşarak Thamadenin yanına gidip avucundaki ateşi uzatmış.

Thamade, sol koluyla demir dirgene dayanmış bir şekilde, hiç acele etmeden, ağır hareketlerle sigarasını yakmaya başlamış. Bir taraftan da göz ucuyla genci izliyor. Ancak genç, Thamade sigarasını yakıncaya kadar, sanki yaptığı çok doğal bir hareketmiş gibi, içindeki acıyı yüzüne yansıtmadan avucunda ateş ayakta beklemiş.

Sigarasını yaktıktan sonra Thamade: “Uzun ömürlü olasın. Senin neslinden adam çıkar. Haydi işinin başına dön” demiş. Ancak genç yerinden kıvıldamamış.

Thamade tekrar:

“Haydi, sağ ol, işine dön, diyorum.” deyince, genç:

“Tanrı sizi başımızdan eksik etmesin. Ama, dirgeni ayağımdan çıkarırsanız işimin başına dönerim.” demiş.

Thamade bakmış ki dirgen delikanlının ayağını delip geçmiş, çivi gibi yere saplanmış.

“Tüh anasını!” diyerek, dirgeni hemen çıkarmış.

Sonra gençten, ayakkabısını ve çorabını çıkarmasını isteyerek:

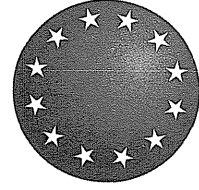
“Yarayı biraz kanat, yara için en iyi ilaç, yaranın kendi kanıdır” demiş.

Genç de onun dediği gibi yapmış. Daha sonra Thamade, “Birkaç adet efelek yaprağını ufalayarak, yaranın iki tarafına da bastır” demiş.

Thamade, bunları söyledikten sonra, cebinden çıkardığı temiz bir mendille yarayı iyice sarmış. ■

*Kaynak: Kuzey Kafkasya Derneği Arşivleri

Avrupa Birliği süreci ve Kuzey Kafkasya Sivil Toplum Kuruluşları

Argun BAŞKAN

Avrupa Birliği'nin genişlemesine ve derinleşmesine bağlı olarak daha 1990'larda bile birbirinden ayrı şeyler olarak görülen pek çok konu AB'nin sunduğu resmi ve gayri resmi platformlar üzerinden birbirine yaklaşmakta, hatta iç içe geçmektedir. Örneğin; Türkiye'deki kültürel çeşitlilik ya da Türkiye-Kafkasya ilişkileri gibi meseleler artık sadece bir veya birkaç tarafı ilgilendiren konular olmaktan iyice uzaklaşmaktadır. AB'nin genişleyen ekonomik, sivil ve henüz görece az gelişmiş askeri etkinliklerine bağlı olarak Avrupa ve yakın çevresindeki hemen her konu "**Avrupalılaştırma etkisi**" (yani AB müktesebatına ve/veya değerlerine uyum) de denilebilecek bir şekilde AB ile bağlantılı olan bir noktaya taşınmaktadır. AB, bu süreç içerisinde Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının (STK) kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine ve bu sayede Türkiye'deki demokrasinin toplum tabanında güçlenmesine özel bir önem vermektedir. Bu çerçevede, Türkiye'deki Kuzey Kafkasya eksenli STK'ların (vakıf, federasyon tipi örgütleri de içerecek şekilde kısaca "dernekler" denilecektir) ele alarak kendilerini geliştirmeleri gereken konuların bazılarının neler olduğu aşağıda başlıklar çerçevesinde düşünülebilir.

BİREYLERİN YURTAŞLIK BİLİNÇLERİNİN VE SİVİL BECERİLERİNİ GELİŞİMİNE KATKI

Dernekler açısından ideal hedef, sadece geleneksel söylemler çerçevesinde dar konulu ve geçici zamanlı lobicilik yapmak olarak tanımlanmamalı bundan daha geniş bir çerçevede dernek üyelerinin ayrı bireyler olarak da yurttaşlık bilinçlerinin ve sivil becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmelidir. Bunun en görünür yansıması, bireylerin

AB sadece bir çeşit kumbara olarak görülmemeli, Kuzey Kafkasya-Avrupa ve Türkiye arasındaki tarihsel ve modern kimliksel bağların neler olduklarının araştırılmasına da ağırlık verilmelidir

dernekler dışındaki sosyal ve siyasi yapılarda da görev almalarının ve genel sivil toplum girişimlerine daha fazla katılmalarının cesaretlendirilmesi ile yakalanabilir.

İYİ YÖNETİŞİM İLKELERİNİN BENİMSENMESİ VE HAYATA GEÇİRİLMESİ

Dernekler, iyi yönetim ilkelerinin (örn. kurumsal faaliyetlerin zamanında, açık ve ulaşılabilir olarak kayda geçirilip, duyurulması ve tartışılması; tüm gönüllü ve profesyonel çalışanlara eşit muamele yapılması; yöneticiler de dahil tüm çalışanların performanslarının değerlendirilmesi ve ödüllendirilmesi; kurum içerisinde yetki ve sorumlulukların net ve dengeli dağılımı; kurum dışına yönelik yasal ve ahlaki sorumlulukların önceden tespit edilerek yerine getirilmesi; bağımsız danışmanlardan faydalanılması; kurum içerisinde çıkar çatışmalarından kaçınılması; kurumsal ilkelere uyulmaması durumunda devreye sokulabilecek yaptırım araçlarının mevcut olması; bütçe, sponsorluk ve tüm finansal konularda şeffaflık; kişisel çıkarların kurumsal çıkarlarının önüne geçmesini engelleyecek mekanizmaların oluşturulması) uygulanmasını sadece devlet

kurumlarından ve diğer ortaklarından beklememeli, kendi içlerinde de gerçekten hayata geçirdiklerinden emin olmalıdır.

TÜRKİYE'DEKİ GENEL SİVİL TOPLUM FAALİYETLERİNE KATKI SUNULMASI

Derneklerin sorunlarının tamamen kendilerine has sorunlar olmadıkları, çok farklı alanlarda çalışan diğer STK'ların da, iş örgütlenme ve bağlantılı konulara geldiğinde benzer meselelerle karşılaştıkları giderek artan bir şekilde fark edilmektedir. AB'ye tam üyelik sürecinin olumlu katkılarından birisi, farklı STK'ları daha önce olmadığı şekilde ortak platformlarda bir araya gelmeye yöneltmesidir. Güçlenerek devam etmesi beklenen bu süreç, dernekleri Türkiye'deki diğer STK'larla daha fazla ilişkiye geçmeye ve **ortak çözümler** aramaya teşvik etmektedir.

ULUSLARARASI SİVİL BAĞLARIN OLUŞTURULMASI

Uluslararası bağlantılar düşünüldüğünde, akla sadece BM, AGİT, AB gibi üst düzey kurumlar değil, kendi başlarına veya ağırlıkta çalışan daha bölgesel sivil yapılar da gelmelidir. Özellikle Baltıklar, Doğu ve Güney Avrupa ve Karadeniz bölgesindeki ülkelerin STK'larının Kafkas Derneklerinin doğal ilgi alanı olan Karadeniz-Rusya-Kafkasya eksenindeki bölgeye, insani yardım, ifade özgürlüğü ve demokratikleşme gibi sosyal-politik kaygılarla ve yakın dönemlerdeki kendi ulusal deneyimlerinin etkisiyle diğer pek çok ülkeye nazaran daha hassas yaklaşımları görülmektedir. Bu sebeple, uluslararası ilişkilerin planlanmasında mümkün olduğunca **zengin bir ortak profili** hedeflenmelidir.

DEVLET İLE İLİŞKİLERİN ORTAK YÖNETİM PAYDALARINI TEMELİNDE ELE ALINMASI

Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu demokratikleşme sürecinin getirdiği fırsatlar düşünüldüğünde, derneklerin devlet ile olan ilişkilerini daha şeffaf ve paylaşımına açık bir şekilde yeniden tanımlama çabası içine girmeleri mümkündür. Devlet ile iş birliğine gitmenin ve birbirini tamamlayıcı adımlar atmanın mümkün olduğu alanlarda açık ve demokratik, **ortak yönetim** ilkeleri çerçevesinde çaba gösterilmesi imkanı mevcuttur.

AB/AVRUPA İLE OLAN İLİŞKİLERİN ETİK VE KİMLİKSEL BOYUTU

Dernekler, sağlanacak olumlu katkıların derecesi ne olursa olsun yapmayı planladıkları tüm faaliyetleri öncelikle AB ya da başka bir kuruluşun finansman talep ederek gerçekleştirmek yerine, büyük oranda kendi kaynakları ile karşılamaya özen göstermelidirler. Bu aslında tüm STK'lar için geçerli bir ilke olmalıdır. Çünkü dış finansman ve motivasyona bağımlı bir çalışma tarzı, bir STK olmanın mantığıyla kaçınılmaz olarak çelişecektir. İşbirliği açısından

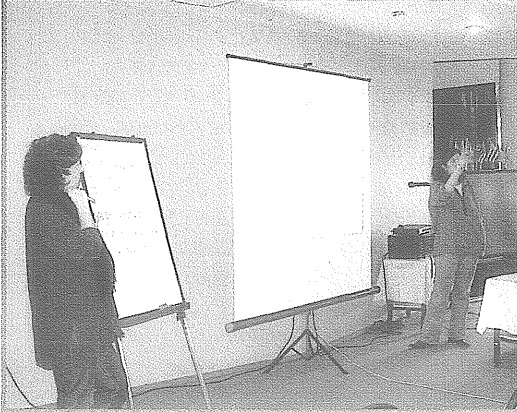
ortaklıkların çeşitlendirilmesi derneklerin özerkliklerini daha fazla korumalarına yardımcı olabilir. Bunlardan öte, söz **etik ve kimlik** konularına geldiğinde asıl yapılması gereken şey Avrupalı (ve bu arada sivil) olmanın dernekler tarafından nasıl algılandığının sorgulanmasıdır. AB sadece bir çeşit kumbara olarak görülmemeli, Kuzey Kafkasya-Avrupa ve Türkiye arasındaki tarihsel ve modern kimliksel bağların neler olduklarının araştırılmasına da ağırlık verilmelidir. Bu, herhalde Kuzey Kafkasya-Avrupa-Türkiye ekseninde cevap bekleyen en önemli sorudur.

YAYINCILIK VE ENTELLEKTÜEL KAPASİTENİN SORGULANMASI

Derneklerin yazılı ve elektronik yayıncılık birikimlerine göz atıldığında basılmış ve çevrilmiş eser sayısının hiç de az olmadığı fark edilmektedir. Ancak bu noktada ironik bir şekilde bu yayınların çok azının derneklerin kendilerine dair olduğu gerçeği kendini göstermektedir. Yani bu yayınların çok azı derneklerin kendilerini Türkiye'de ve dünyada bir STK olarak tanıtmalarına uygundur. AB ve yurtdışıyla ilişkilerde kullanılacak İngilizce materyal ise mevcut değildir. Bir diğer sorun ise mevcut basılı literatürün bir anlamda "statik" nitelikli olması, yani tarihe ve mitolojiye fazla dönük bir görünüme sahip olmasıdır. "Dinamik literatür" olarak niteleyebileceğimiz güncel bilgiler içeren yayınlar azdır. Ayrıca Türkçe ve diğer dillerdeki medya haberlerinin takibi de az gelişmiş bir noktadadır. Bunun da ötesinde amaçlarını **Kuzey Kafkas kültürlerini ve dillerini** Türkiye'de tanıtmak ve yaşatmak olarak tanımlayan derneklerin söz konusu dillerin öğrenimi konusunda neredeyse hiçbir yayın yapmamış oldukları da göze çarpmaktadır. Bu tür detaylı yayıncılık konularına eğilmek, Türkiye'deki her hangi bir STK için gereksiz olsa da esas entelektüel ilgi alanını Türkiye dışındaki bir saha olan Kuzey Kafkasya olarak tanımlayan derneklerin yayınlarının içeriklerini ve dillerini çeşitlendirmeleri gerekmektedir. Bu, Türkiye'deki fikir hayatına ve saha araştırmalarına da olumlu bir katkı sağlayacaktır. ■

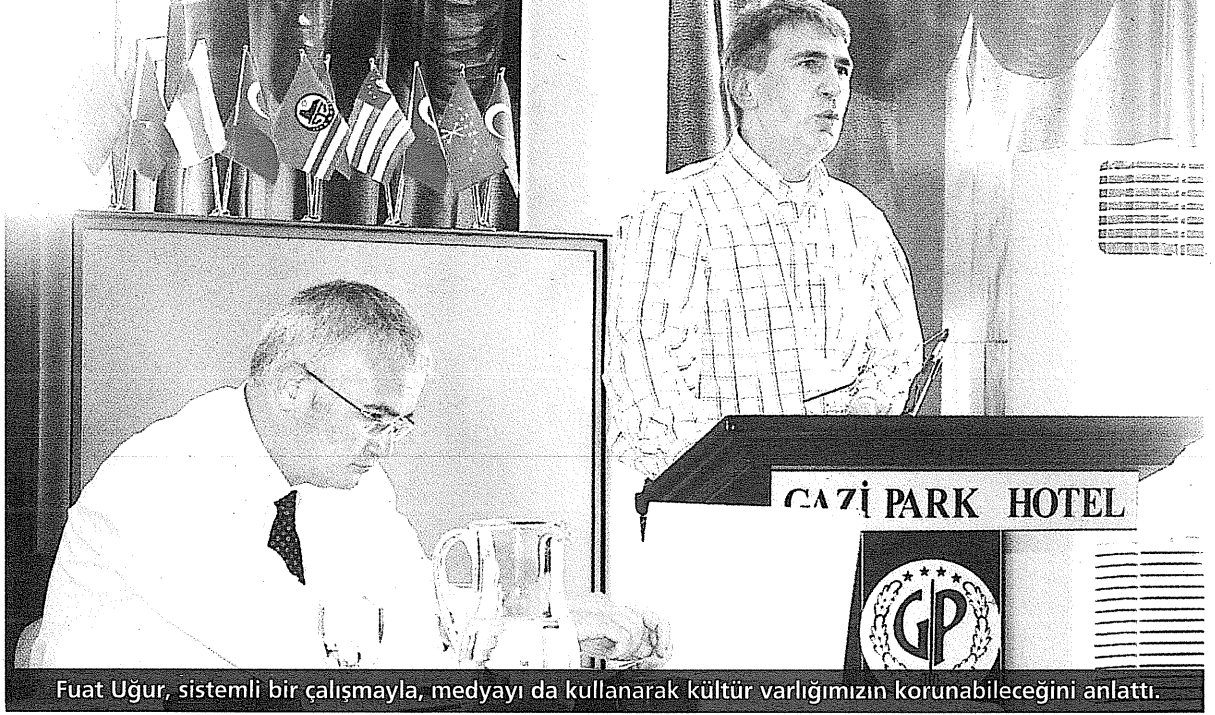
SONUÇ

AB-Türkiye ilişkilerinin gelişimi, Türkiye'deki tüm STK'lara olduğu gibi Kuzey Kafkas derneklerine de kapasitelerini geliştirmeleri için yeni fırsatlar sunmaktadır. Derneklerin, bu süreci Türkiye'de sıkça zannedildiği gibi sadece fon tahsisi yönüyle algılamayıp, devlet, diğer STK'lar ve dünyayla olan ilişkilerini yeniden tanımlayarak güçlendirmek için kullanmaları AB'nin sivil toplum alanındaki hedefleri ve Türkiye'nin çağdaşlaşma alanındaki çabalarıyla da daha çok örtüşecektir.

Kafkas Dernekleri Federasyonu 4'üncü Gençlik Toplantısı yapıldı

Ankara Gazi Park Otel'de yapılan ve 106 delegenin katılımıyla iki gün süren toplantıda, gündemimizdeki konularla ilgili yapılan konuşmalar ilgiyle izlendi

Fuat Uğur, sistemli bir çalışmayla, medyayı da kullanarak kültür varlığımızın korunabileceğini anlattı.

Kafkas Dernekleri Federasyonu 4. Gençlik Toplantısı Ankara'da düzenlendi. 27-28 Kasım tarihleri arasında Gazi Park Otel'de gerçekleştirilen toplantıya, Türkiye genelinde bulunan 56 dernekten toplam 106 delege katıldı. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciği tarafından desteklenen toplantı iki gün sürdü. Açılış konuşmasını Kaf-Fed Genel Başkanı Muhittin Ünal'ın yaptığı toplantıda, Kaf-Fed Eğitim ve Teşkilatlanma Sekreteri Şamil Jane, 'Federasyonlaşma ve Örgütlenmenin Önemi' konusunda bilgi verirken, 'Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemi' hakkında Sivil Toplum Geliştirme Programı Proje Koordinatörü Sunay Demircan ile Avrupa Birliği (AB)'nin gençlere yönelik projeleri için verilecek fonlarla ilgili olarak, AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Danışmanları İbrahim Demirel ve Handan Bayar bilgi aktardı.

Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesi yapan Şaylan Ural ve Ayşe Kayalar ise 'İletişim' konusunda ders verirken, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi (ASAM) Kafkasya Uzmanı Hasan Kanbolat 'Kafkasya'daki Son Gelişmeler' ve Show TV Haber Editörü Fuat Uğur 'Çerkesler ve Medyayı Doğru Kullanma' konularında bilgiler verdi.

“BİR BÜTÜNLÜK SAĞLANMALI”

Toplantının birinci ayağı olan 27 Kasım Cumartesi günü bir açılış konuşması yapan Kaf-Fed Genel Başkanı Muhittin Ünal, Çerkes toplumunun birlikteliğini sağlama konusunda beklenen mesafenin alınamadığını söyledi.

Ünal, Çerkes derneklerinde karşıt görüşlerin birbirini yıpratmaya çalıştığını ve kısır bir döngünün içerisine giril-

diğini anlattı. Gençlerin kendi istemleri dışında parçalı yapılara ayak uydurmak zorunda kaldıklarına vurgu yapan Ünal, gençler arasında bulunan görüş farklılığına rağmen bir bütünlük sağlanmasının önemi konusunda mesaj verdi.

“NEDEN FEDERASYON?”

Federasyonlaşma sürecinde örgütlü olmanın önemi- ne değinen Şamil Jane, yaptığı konuşmada federasyonlaşma sürecini, 'Neden federasyon?' sorusunun cevabını ve Çerkes halkının örgütlenmeye olan ihtiyacını anlattı. Örgütlülüğün tabana yayılması gerektiğini belirten Jane, Çerkes toplumunun örgütlülüğü talep ettiğini söyledi. Türkiye'deki Çerkeslerin en gelişmiş örgütlülüğünün Federasyon olduğunu ifade eden Jane, Federasyon'dan beklentilerin yüksek olduğunu kaydetti. Örgütlü bir yapı teşkil eden Federasyon'un, Çerkeslerin tüm sorunlarını çözmek gibi bir yükün altına girdiğine vurgu yapan Jane, Türkiye Cumhuriyeti'nde, devletin ve hükümetin halkına yönelik üstlendiği görevin bir benzerini, Kafkas Dernekleri Federasyonu'nun Çerkesler için üstlendiğini söyledi.

SİVİL TOPLUMUN ÖNEMİ

Konuşmacılardan Sunay Demircan ise AB'nin Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarını geliştirme amacını, bu kuruluşların nasıl bir yapı olduğunu ve bunların önemini anlattı. AB'nin kendi kültürünü, demokrasisini yerleştirmek için Türkiye'deki sivil toplum örgütlerine para yardımında bulunduğunu ifade eden Demircan, gençlerin çok iyi düşündüğü takdirde AB'nin vermiş olduğu parayı kendi kültürlerini, inançlarını ve geleceklerini korumak için faydalı bir şekilde kullanabileceklerini dile getirdi.

4. Gençlik Toplantısı'na katılan delegeler toplu halde hatıra fotoğrafı çektirdi.

Demircan temsil yetiği, katılımcı demokrasi ile diyalog süreçlerinin, sivil toplum örgütlerinin başrol oyuncusu olduğunu ifade etti. Sivil toplum kuruluşlarının, ilgili gurupların seslerini üst kademelere iletmede önemli bir rol oynadığını vurgulayan Demircan, sivil toplum örgütlerinin devletten bağımsız olması gerektiğini anlatarak, Türkiye'de ise durumun tam tersine işlediğini söyledi. Sivil toplum kuruluşlarında kullanılması için Türkiye'ye yılda 150 bin euro geldiğini kaydeden Demircan, bu paranın sivil toplum örgütlerince kullanılırken, amacın değiştirilmemesi ve para peşine düşülmemesi gerektiğini belirtti.

Demircan ayrıca, sivil toplum örgütlerinde, amatör ruh ve sivil heyecandan hiçbir zaman vazgeçilmemesini söyleyerek, olaylar karşısında ise profesyonel bakış açısını kullanmanın önemine değindi.

Leonardo Da Vinci, Socrates ve Gençlik programıyla ilgili olarak konuşan Ulusal Ajans Danışmanları İbrahim Demirel ile Handan Bayar, konuşmalarında konu hakkında bilgi verdik. Gençlik programının amaç ve ilkelerine değinen İbrahim Demirel, programın hedefi, konuları, proje başvuru tarihleri ve yapılması gerekenler konusunda bilgi aktardı. Şu an için yeteri kadar gencin bu projelerden haberdar olmadığını belirten danışmanlar, zamanın iyi değerlendirilerek ve vakit kaybedilmeden yapılan projelerin kabul edilme şansının yüksek olduğunu vurguladı.

Dernekler arası yaşanan iletişim sorunları, sorunların çözüm yolları ve dernek ile hedef kitle arasında iletişim kurma konularında bilgiler veren Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyeleri Şaylan Uran ile Ayşe Kayaalar, iletişim kurmada beklentilerin neler olduğu, nasıl bir iletişim kurma yolunun istendiği, hedef kitleye ulaşmak isteyen derneğin, kurumun kimliği ile yapısının ne derece etkin olması gerektiği ile iletişim stratejilerinin neler olması gerektiği konularında örnekler vererek sunum yaptı.

ANAVATAN VE DİASPORA

Gençlik toplantısının ikinci ayağı olan 28 Kasım Pazar günü, Bilgi Üniversitesi öğretim üyelerinin vermiş olduğu iletişim dersleri ile başlayarak, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi (ASAM) Kafkasya Uzmanı Hasan Kanbo-

Katılımcılar arasından Şahin Konuş, Seda Özdemir, Bersis Karabulut (sağda) Başkanlar Kurulu'nda gençliği temsil etmek üzere oybirliğiyle seçildiler.

lat ve Show TV Haber Editörü Fuat Uğur'un konuşmalarının ardından öğleden sonra yapılan serbest kürsü bölümünde Çerkeslerin yaşadıkları sorunlar tartışıldı.

KANBOLAT'TAN KAFKASYA

Rusya Devlet Başkanı Viladimir Putin'in bazı bölgeleri Kuzey Kafkasya'nın sınırlarına katarak, Kuzey Kafkas halklarının nüfusunu otomatikman azalttığını ve Güney Kafkasya terimini kullanmak istediğini anlatan Hasan Kanbolat, son zamanlarda Türk ve dünya basınında da Kuzey Kafkasya'dan, Güney Kafkasya olarak bahsedildiğini belirtti. Kafkasya'nın Asya'nın değil Avrupa'nın bir parçası olduğunu ifade eden Kanbolat, Çerkeslerin bununla ilgili çalışmalar yapması gerektiğini vurguladı.

Kuzey Kafkasya'daki göç hareketlerinin Çerkesler aleyhinde sürdüğünü de söyleyen Kanbolat, Ermeni ve Kürtlerin Krasnodar ile Abhazya'nın kuzey bölgelerinde yoğunlaştığını belirterek, bu unsurların ilerde kültürel özerklik dahi isteyebileceklerini ifade etti.

Beslan kentinde yaşanan okul katliamının Basayev-Putin ittifakının bir sonucu olduğuna işaret eden Kanbolat, Basayev'in ajan olduğunu ve buna göre tavır alınmasının gerektiğini kaydetti. Dünya tarihinin en kanlı savaşlarından birisinin Çeçenistan'da halen sürdüğünün altını çizen Kanbolat, bu savaşı herkesin seyrettiğini ve savaşın sadece sivil halkın zarar gördüğünü söyledi.

'ÇERKESLERİN SESİ DUYURULMALI'

"Biz kimiz?" sorusuna verilecek cevabın, ileride yapılması gerekenleri belirleyeceğini belirten Fuat Uğur ise ko-

Kafkasya'nın Asya'nın değil Avrupa'nın bir parçası olduğunu ifade eden Hasan Kanbolat, Çerkeslerin bununla ilgili çalışmalar yapması gerektiğini vurguladı.

Bilkent Üniversitesi Öğretim üyeleri Şaylan Uran ve Ayşe Kayalar, derneklerarası iletişimin önemi konusunda bilgi verdiler.

nuşmasında, öncelikle bu sorunun cevabının doğru bir şekilde verilmesi gerektiğini ifade etti. Türkiye’de Çerkesliğin yeteri kadar hissettirilmediğini anlatan Uğur, yapılan çalışmaların etkili olabilmesi için kurumsal bir çatı altında olması gerektiğine vurgu yaptı. Uğur, derneklerin bu konularda yaptıkları çalışmalarla, Çerkeslerin sesini Türkiye’ye daha iyi duyurabileceklerini söyledi.

Türkiye’deki Çerkeslerle iletişim kurmanın yollarının aranması, medya ile ilişkilerin nasıl yürütülmesi gerektiği konularında yapılması gerekenlere değinen Uğur, medya ile iç içe olunmasının bu süreçte önemli olduğunu dile getirdi. Çerkes kültürünün folklorik öğelerle sınırlandırılmasının olumsuz sonuçlar doğuracağını altını çizen Uğur, dil ve eğitim gibi unsurların da göz önüne alınmasını belirterek, yaşanan sorunları aşmak için projeler üretilmesi gerektiğini vurguladı. Çerkes kültürüyle ilgili olarak hizmet alınmadığını aktaran Uğur, bunun sonucunda da doğal asimilasyonun yaşandığını belirtti. Yeni dönemde hakların bulunması, bu haklara sahip olunması ve hizmet alınabilmesi için uğraş içerisinde olunması gerektiğini anlatan Uğur, bunun için de hakların bilinmesi ve bu hakların savunulmasının önemini aktardı. Uğur, sistemli bir şekilde çalışarak ve medyayı kullanarak Çerkes kültürünün varlığının korunabileceğini sözlerine ekledi.

ÜÇ DELEGE BELİRLENDİ

Kanbolat ve Uğur’un konuşmalarının ardından yapılan serbest kürsü bölümünde iki gün süresince alınan eğitimler de göz önünde bulundurularak yaşanan sorunlar, bu sorunların tespitleri ve çözüm yolları tartışıldı. Delegeleler, dernek başkanlarıyla iletişim sorunu yaşadığını, ilk önce bu sorunun ortadan kaldırılması gerektiğinde fikir birliği sağlayarak, dernek başkanları ile daha sıkı bir iletişime girme konusunda anlaştı. Delegeleler arasında KafFed Başkanlar Kurulu’nda gençleri temsil etmek üzere de-

lege seçimi yapıldı. Üç delegenin seçilmesinin ardından 4. Gençlik Toplantısı sona erdi.

4. Gençlik Toplantısı’na katılan dernekler alfabetik sırayla aşağıdaki gibidir: Adana Kafkas Kültür Derneği, Afşin Kafkas Derneği, Afyon Kuzey Kafkasya Kültür Ve Dayanışma Derneği, Ankara Kafkas Derneği, Antalya Kafkas Derneği, Aydın Kuzey Kafkas Kültür Derneği, Balıkesir Kafkas Derneği, Bandırma Kuzey Kafkas Kültür Der., Biga Kafkas Kültür Derneği, Bodrum Kuzey Kafkasya Kültür Derneği, Bozüyük Kuzey Kafkas Kültür Der., Bursa Kafkas Derneği, Çorlu Kafkas Derneği, Çorum Kafkas Der., Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği, Düzce Abhaz Kültür Derneği, Eskişehir Kuzey Kaf. Kült. Ve Day. Der., Gebze Kafkas Derneği, Göksun Kuzey Kafkas Kültür Derneği, Gönen Kafkas Kültür Derneği, Güneşli Kafkas Derneği, Hendek Kafkas Kültür Derneği, İnegöl Kafkas Derneği, İstanbul Kafkas Abhazya Kültür Der., İstanbul Kafkas Kültür Derneği, 1864 Kafkasyalılar Kültür Derneği, Uzunyayla Kafkas Kül. ve Yard. Der., İzmir Kafkas Derneği, İzmir Kuzey Kafkasyalılar Kültür, Sanat ve Eğitim Derneği, Kahramanmaraş Kafkas Kültür Derneği, Karacabey Kuzey Kafkasya Kültür Der., Kayseri Kafkas Derneği, Kdz.Ereğli Kafkas Kültür Derneği, Kocaeli Kafkas Derneği, Kutahya Kuzey Kaf. Kült.ve Day. Der., Manisa Kafkas Derneği, Mersin Kafkas Kültür Ve Yard.Derneği, Merzifon Kafkas Derneği, Mustafa Kemal Paşa Kafkas Kültür Der., Nazilli Kafkas Derneği, Poyrazlı Köyü Kafkas Kültür Derneği (Poy-Der), Reyhanlı Kafkas Derneği, Sakarya Kafkas Derneği, Samsun Kafkas Derneği, Silivri Kafkas Kültür Derneği, Sinop Kafkas Derneği, Sivas Kuzey Kafkas Kültür Derneği, Soma Kafkas Kültür Derneği, Söke Kafkas Derneği, Suluova Kuzey Kafkas Kültür Der., Sungurlu Kafkas Kültür Derneği, Susurluk Kafkas Derneği, Şarkışla Kafkas Derneği, Tokat Kafkas Kültür Derneği, Turhal Kafkas Kültür Derneği, Zile Kafkas Kültür Derneği. ■

Vatana dönüş yolu uzun!

• Anzor Kuşabiy

Çeviri: Murat Papşu

Cerkeslerin anavatanlarına dönüşü sorunu Osmanlı İmparatorluğu'na toplu olarak sürgün edilmelerinden sonraki ilk yıllarda ortaya çıktı. Osmanlı ülkesinde zor durumda kalan bazı göçmen grupları vatanlarına geri dönmek için çabalamaya başladı. Daha sonraki yıllarda da birçok Çerkes Kuzey Kafkasya'ya dönmek için düzenli olarak resmi ve gayri resmi girişimlerde bulundu, fakat bunların çoğu başarısızlıkla sonuçlandı.

Anavatanlarına dönme isteğini defalarca belirten dışardaki Çerkeslerin günümüzde ortaya çıkan olanaklardan yararlanmamaları gerçeği gösteriyor ki, ideolojik propagandayla veya vatansever duyguların okşanmasıyla toplu dönüş olmuyor

bazıları bu engellemelere dayanamayarak pek konuksever davranmayan vatanlarını terk ettiler. Yerel makamların turist olarak gelip vatanında kalmak isteyen soydaşlarını zorla ülkeden sınır dışı ettiği olaylar da oldu. SSCB'de uygulanan prestroyka politikasına bağlı olarak 80'lerin ikinci yarısında durum değişmeye başladı. Anavatanlarına dönmek isteyen soydaşlarının haklarını savunmak için o dönemde kurulan toplum örgütleri ve Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin milliyetçi hareketleri seslerini duyurmaya başladılar; oturumlarında, toplantılarında ve kongrelerinde yönetimden bu sorunun adil çözümünü talep ettiler. Adigey, Kabardey ve Çerkes** ortak toplum örgütü Adige Hase geri dönenlere yardım edilmesini başlıca görevlerinden biri olarak benimsedi.

GERİ DÖNÜŞLER ENGELLENDİ

Çarlık Rusyası, Stalin ve sonraki dönemlerde SSCB hükümetleri dışardaki Çerkeslerin dönüşünü engellediler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Sovyet makamları red cevaplarına gerekçe olarak genellikle Kuzey Kafkasya'da toprak ve konut yetersizliğini gösterdiler. Ancak tam da bu dönemde, 1940'ların sonundan 1980'lerin ortalarına kadar SSCB'nin çok değişik bölgelerinden uzman ve "iş gücü" olarak Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerine planlı bir göç ve yerleşim gerçekleşti. Dışardaki Çerkeslerden Suriye, Ürdün ve Türkiye'deki Sovyet elçiliklerine ve konsolosluklarına gelen yüzlerce başvuru cevapsız kaldı. Yönetimin bu soruna olumsuz yaklaşımına rağmen Suriye'den, Ürdün'den ve Türkiye'den bazı Çerkes aileler özel yollarla daha 60'lı yıllarda Kabardey-Balkar'a ve Adigey'e yerleşmeye başladılar. Yerel makamlar onlara çeşitli bürokratik engeller çıkardılar. Sovyet vatandaşlığı ve propiska (ikamet belgesi) alma, yerleşme, döviz bozdurma v.b. konularda zorluk çıkardılar. Geri dönenlerden

GORBAÇOV'A ÇAĞRI

Kabardey Adige Hase bünyesinde dışardaki soydaşların dönüşü için yardım şubesi açıldı. Bu şube en başta geri dönenler için konut sağlanması, Sovyet vatandaşlığı alma ve diğer işlemler için gerekli belgelerin tamamlanmasıyla ilgileniyordu. Kafkasya Dağlı Halkları Birliği de soydaşlara anavatanına dönüş hakkı verilmesi talebini dile getirdi. KDHB'nin insiyatifiyle Ekim 1990'da Suhum'da yapılan ve 30 bin kadar kişinin katıldığı Kafkas Halkları Kongresi, BM Genel Sekreteri Peres de Cuelar'a, SSCB Başkanı Mihail Gorbaçov'a, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a gönderilmek üzere bir bildiri kabul etti. Bu bildiri de özellikle, dışardaki Kuzey Kafkasları topluluklara engel çıkarılmadan anavatanlarına dö-

Bu şekilde, Çerkeslerin anavatanına dönüş hareketi büyük boyutlara ulaşmadı. Anavatanlarına dönme isteğini defalarca belirten dışarıdaki Çerkeslerin günümüzde ortaya çıkan böyle bir olanaktan yararlanmamaları gerçeği gösteriyor ki, ideolojik propagandayla veya vatansever duyguların okşanmasıyla toplu dönüş olmuyor

yor. Örneğin, dönenlerden vatandaşlık almak için hiç çıkmadan KBC topraklarında üç yıl kalmaları talep ediliyor. Yurt dışına bir kez çıkılması durumunda bu süre beş yıla kadar uzuyor.

KBC hükümeti ve parlamentosu, toplum örgütlerinin baskısıyla dönüşle ilgili sorunların çözümünde bazı tedbirler aldı. 1990 yılında cumhuriyetin bakanlar konseyi bünyesinde bu sorunun incelenmesi için bir komisyon kuruldu. 1992'de KBC Dış İlişkiler Bakanlığı bünyesinde geri dönüş departmanı kuruldu. Aynı yıl KBC Yüksek Sovyeti "yurtdışında yaşayan soydaşların geri dönüş programını" kabul etti, ancak bu programda öngörülen hedeflerin büyük bölümü gerçekleştirilemedi. Dışarıdaki soydaşların geri dönüşünü düzenleyen belli bir yasa olmadığından bu komisyonların ve departmanın çalışmaları verimsiz oldu. Bununla birlikte KBC'ye geri dönüş 1990'lı yılların başında arttı. 1990'da KBC'de toplam 100 kişi işlerini tamamlanmışken, KBC İçişleri Bakanlığı Vize ve Kayıt Şubesi'nin (OVİR) verilerine göre 1993'de dönen Çerkeslere 567 süreli ikamet izni ve 371 vid na jitelstvo (oturma belgesi) verildi. 1994 yılında ise OVİR toplam 1342 süreli ikamet izni verdi (KBC'de). 1992-1995 yıllarında KBC'de dönüş yapan 92 Çerkes Rusya vatandaşlığı aldı.

DÖNMEYİ ETKİLEYEN ENGELLER

1 Temmuz 1994'de imzalanan Rusya Federasyonu iktidar organları ile Kabardey-Balkar Cumhuriyeti iktidar organları arasında yönetim konularının ve yetkilerin belirlenmesi hakkındaki antlaşma, geri dönüş probleminin çözümü için hukuki zemin yarattı. Bu antlaşmaya göre, yurtdışından gelen Kabardeylerden (Adigelerden) ve Balkarlardan repatriantları kabul etme ve yerleştirme konuları KBC'nin tasarrufuna geçti. Bu problemin çözümünün KBC'nin tasarrufuna verilmesinin, dışarıdaki Kuzey Kafkasyalı topluluklara Rusya hükümetinin Sovyet makamlarından farklı olarak geri dönüşlerine engel olmayacağını gösteren siyasi bir anlamı vardı. Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde geri dönenler için geçici ya da sürekli konut

bulma, iş bulma ortak problemler oldu. Genel olarak Rusya'da ekonomik durumun kötüleşmesi, birçok iş yerinin kapanmasıyla artan işsizlik ve konut fiyatlarının yükselmesi bu problemleri daha da keskinleştirdi. Geri dönenlerin çoğunun Rusçayı iyi bilmemesi ve yerel yaşam koşullarıyla tanışık olmaması uyumlarını güçleştirdi. Kuzey Kafkasya'da suç oranının artması da dönenler için ciddi bir problem oldu. Birçoğu suç dünyası tarafından taciz edildiler; soyulmaları, zorla paralarının alınması olaylarına sık sık rastlandı, birkaç kişi de öldürüldü. Sovyet sonrası toplumun bütün bu olumsuz gerçeklikleri geri dönüş sürecinde soğutucu etken oldu ve dışarıdaki Çerkeslerde tarihi anavatanları hakkındaki romantik "yeryüzü cenneti" tasavvurunun yıkılmasına yol açtı. 1993'ten sonra Kuzey Kafkasya'ya dönüş yapan Çerkeslerin sayısı azalmaya başladı.

BÖLGEDEKİ İSTIKRARSIZ DURUM

Anavatanına dönmek isteyenlerin azalmasında bir başka etken de bu bölgedeki istikrarsız siyasi durum oldu. Çeçenya'da 1994 sonbaharında askeri faaliyetlerin başlamasından sonra dışarıdaki Çerkeslerin ve diğer Kuzey Kafkasya halklarının geriye dönüş süreci fiili olarak durdu. Aynı durum Abhazya'da yaşandı. Dışarıdan gelecek savaşa (Ağustos 1992- Eylül 1993) katılan ve Abhazya'da sürekli olarak yerleşmek isteyen onlarca Abhaz ekonomik ve gündelik problemlerle karşılaştılar. Aynı şekilde onlar da suç dünyasının tacizlerine uğradılar. Bu olaylar dışarıdan gelen birçok Abhazın ayrılmasına neden oldu.

Günümüzde birçok Adige ve Abhaz (işadamı ve uzman) anavatanlarına yerleşmeyi veya orada ortak işletmeler açmayı istediklerini ve buna hazır olduklarını belirtiyorlar. Fakat bununla birlikte işletme faaliyetlerinin, mal varlıklarının, banka mevduatlarının v.b. güvenliğinin sağlanmasında devlet garantisi istiyorlar.

TOPLU DÖNÜŞ OLMUYOR

Bu şekilde, Çerkeslerin anavatanına dönüş hareketi büyük boyutlara ulaşmadı. Anavatanlarına dönme isteğini defalarca belirten dışarıdaki Çerkeslerin günümüzde ortaya çıkan böyle bir olanaktan yararlanmamaları gerçeği gösteriyor ki, ideolojik propagandayla veya vatansever duyguların okşanmasıyla toplu dönüş olmuyor. Sadece büyük sosyo-ekonomik ve politik nedenler (savaş, ayrımcılık, baskı v.b.), keza doğal felaketler bütün bir halkı göç etmeye zorlayabilir. Ancak, az sayıda Çerkesin anavatanlarına dönmeye de gösteriyor ki toplu dönüş bireysel olarak, kabul eden devletin iktidar organlarının yardımı olmadan mümkün değildir. Belirtmek gerekir ki, İsrail'de dönüş devlet politikasının meselesidir, değişik ülkelerden gelen Yahudileri yerleştirmek için özel bir sistem vardır. Almanya'da da aynı şekilde değişik ülkelerden yerleşmek üzere gelen Almanları yerleştirmek için bir devlet sistemi vardır. Sonuç olarak, dışarıdaki soydaşlarımıza vatandaşlık verilmesi sorunu Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde yasal zeminde çözümlerse ve Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri hükümetleri, dönenlere yerleşmeleri ve uyumları sürecinde yardım ederse gelecekte dönen Çerkeslerin sayısı artabilir. ■

TOGAJE

Sivas Demirözü köyü

Benim çocukluğumda çocuklara
Çerkesce isim takılmaz olmuştı.
“Yemuk” sözcüğünün bağlayıcı olduğu,
o zamanların Togaje’sini çok özleyorum

Mahmut ALKAN (Gundet)

Demirözü köyü, Sivas'ın kuzeybatı ucundaki son köy olup, Yıldızeli ilçesine bağlıdır. Yıldızeli'ne 54, Sivas'a 90 km. uzaklıkta ve 1400 m. rakımda olan Demirözü köyü, 55 haneli, 350 nüfuslu bir Kabardey köyüdür.

Köyümüzün kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, göçün buraya 1864'teki Büyük Sürgün'den birkaç yıl önce gerçekleştiği düşünülmüyor. Bir büyüğümüzün söylediğine göre, topluluk ilk önce Yerköy yakınlarına yerleşmiş, sitma yüzünden burada barnamadığı için ikinci bir göçle bugün Demirözü olarak bilinen yere gelmiştir.

Demirözü bir Kabartay köyü olmasına rağmen dört-beş hane de Kumuk yaşamaktadır. Köyümüzde yaşayan Kabardey ailelerin boyları; Aşın, Gul, Karden, Yemiş, Hemaşe, Bekey, Hot, Bey, Mugodij, Zcuğane, Bek, Kundet, Apik'dir. Soh boyundan bir de Abzeh aile bulunmaktadır.

İKLİM, TARIMI ENGELLİYOR

Bir orman köyü olan Demirözü'nde iklim bir hayli serttir. Dolayısıyla tarıma uygun değildir. Bu nedenle, bugüne kadar köylülerin büyük bir bölümü ağaçtan alet, edevat yaparak geçimini sağlıyordu. Yapılan aletler; at eyeri, Çerkes kalpağı, kaşın, yaba, tırmık, anadut, sofa, kepçe, kaşık gibi aletlerdi. Yaptıkları edevatı ağırlıklı olarak, Uzunyayla'daki Çerkes köylülerine götürüp burada satarlardı ya da ihtiyaç duydukları hububat ile takas ederlerdi. Dış dünya ile tek temas noktaları olan alışveriş ilişkilerini de Çerkeslerle kendi aralarında kurdukları için, dilleri ve davranışları günümüze kadar orijinal haliyle kalabilmiştir. O yıllarda suç işleme alışkanlığı yok denecek kadar azdı. Köyde hiç kimse dışarıdaki eşyasını kapalı bir yerde tutma ihtiyacı duymamaktaydı. Civar köylerle, biraz mesafeli de olsa iyi ilişkiler kurulmuştu. Yakınlarda bulunan Abaza köyü Çırcır, Kabardey köyleri Odaba ve Batman-daş ile Hanpınarı, Demirözlülerin kız alıp verdikleri köylerdir.

GÖÇ YÜZÜNDEN KÖYLER BOŞALDI

1960'lı yıllarda 100 haneli ve 960 nüfuslu olan köyümüz, 70'li yıllarda diğer şehirlere olan yoğun göç hareketi ile büyük oranda boşalmıştır. Göç çoğunlukla Sivas, Tokat, Ankara, İzmir, İstanbul illerine gerçekleşmiştir.

Şu an köyde yaşayanların çoğunluğu hayvancılık ve tarımla uğraşmaktadır. Tarım, bahçe tarımı düzeyinde olup ancak kendi tüketimlerini karşılayacak boyuttadır.

Köyden kente göç edenler, el becerilerinin mirasından olsa gerek, kapı pencere doğrama, marangozluk, mobilya üretimi, müteahhitlik gibi işlerle uğraşmaktadır. Eğitim alma fırsatı bulanlar tıp, hukuk, maliye, mühendislik gibi alanlara yönelmiştir. Göç edenlerin çoğunluğu köyle ilişkisini sürdürmektedir. Düğün, ölüm gibi vesileler ve her yıl geleneksel olarak düzenlenen piknikle bir araya gelmektedirler. Demirözlülerin nüfusunun şu an ulaştığı rakam kesin olarak bilinmemekle beraber 2400 civarında olduğu

tahmin edilmektedir. Köyümüzde son yıllara kadar Kabartay dili konuşulmaktaydı, son birkaç yıldır gündelik yaşamda Türkçe ile Çerkesce'nin bir arada kullanıldığı garip bir dil oluştu. 1970'li yıllara kadar yol ve elektrik imkanının olmayışı dili ve geleneği korumuştur. Dolayısıyla civardaki bütün köylerin ve derelerin adları Çerkesce, çocuk oyunları Kafkasya'ya özgü oyunlardı. Evlilikler Çerkesler arasında yapılırdı.

"DÜĞÜN" E HERKES KATILIRDI

1960'lı yılları iyi hatırlıyorum. Köyümüzde, sık aralıklarla "düğün" diye adlandırdığımız eğlenceler düzenlenirdi. Düğüne katılım bir hayli fazla idi. Kadınlarla erkekler arasında ayırım yoktu. Giyim kuşam civardaki köylere benzemezdi. Köy evlerinin yüzde doksanı yüksek çatıları olan evlerdi. Kiremit olmayan evlerde, kiremit büyüklüğünde tahtalar kullanılırdı. Pelit ağacı yanılarak yapılan bu kiremit tipini, ancak 2004 yılında bir çatıda gördüm.

Evlilik, Türk köylere göre daha ileri yaşlarda yapılırdı. Erkeklerde otuz yaşından önce evlenen pek azdı. Ak-rabalar arası evlilik pek alışılmış bir şey değildi, olduğunu hatırlamıyorum.

Çocukların ve gençlerin çok sık oynadığı, "kale" ve "ateş" adında iki oyun vardı. Şimdi anlıyorum ki bu iki oyun da bir tür savaş oyunu ve uzun yıllar süren Kafkas

1961-62 yıllarında çekilen bu fotoğrafta Demirözlülerin o yıllarda dahi modern giyim tarzını benimsedikleri görülmüyor.

savaşlarının etkisi ile ortaya çıkmış, büyüklerin çatışma alanlarındaki davranışlarının çocuklar tarafından tekrarlanan versiyonuydu. Bu iki oyunu da yazıp, resimletip kaybolup gitmesini engellemek istiyorum. Her ne kadar Çerkesce bağıra çağıra oynayacak çocuklar kalmamışsa da

yazılı, basılı bir yerde kalsın istiyorum. Benim çocukluğumda (1960'lı yıllar), çocuklara Çerkesce isim takılmaz olmuştur. Benim hatırladığım kadarıyla, yaşlıların yarısının Çerkesce ismi vardı. "Yemuk" sözcüğünün bağlayıcı olduğu, o zamanların Togaje'sini çok özleyorum. ■

BİR DÜĞÜN BİR KÜLTÜR

Bu olayı dedem anlatmıştı ve dinlediğim ilk andan itibaren hafızamdan silinmedi. Olay 1930'lu yıllarda yaşanmış. Nisaşe'lere (Gelin alma) atlarla gidildiği bir dönem. Bizim köyden İhsaniye köyüne gelin almaya gidilecek. Düğün çok güzel devam ediyor. Nisaşe'ye gidecek atlılar o akşam atlarını çıkacakları uzun yol için hazırladılar, arabalar süslendi. Gençler en güzel elbiselerini giydiler. Thamadeler ise en güzel yamçılarını aldılar sırtlarına. Ve sabahın ilk ışıklarıyla yollara düştüler. Thamade, gidecekleri güzergahı Kaledes üzerinden tespit etmişti. 40 kadar atlı ve araba yavaş yavaş ilerliyor, arada bir mola vererek hem atlarını dinlendiriyor hem "geug" yaparak eğleniyorlardı. Ama kimse birazdan yaşanacak olayları aklının ucundan bile geçirmiyordu. Güneykaya Karkin köylerinin arasında ilerlerken karşıdan bir atlı geldiğini gördüler. Üzerindeki kıyafetten bir Çerkes atlı olduğunu hemen anlaşıyordu. Atlı daha da yaklaştıkça atın Guase (çeyiz) için kız tarafına verilen at olduğu anlaşıldı. İçlerinden Yemiş Mehmet "Wolle mi gağagor hayirge gagorim (bu gelen pek hayırlı gelmiyor)" diyerek endişesini belirtti. Tawguajeli grup durarak atlının gelmesini beklediler. Gelen atlı Nisaşe'ye gidilen köyden geliyordu. Atlı, gruba gelin alınacak kızın gece kaçırıldığını bildirmek için gelmişti. Bütün grup şaşırmış, olayın ayrıntılarını öğrenmeye çalışıyorlardı. Bu haberden sonra İhsaniye'ye gitmek anlamsızdı. Ama yola gelin almak için çıkmışlardı ve köye geri elleri boş dönemezlerdi. Thamade vaktide dikkate alarak o gecenin Karkin köyünde geçiril-

mesine karar verdi. Ama kimsenin uyuyacak hali yoktu. Yaşlılar o gece bir Wunafe (toplantı) yaparak sabah ne yapacaklarını uzun uzun tartıştılar ve sabah erkenden Kaledes'e giderek durumu bu köyün Thamadelerine anlatmayı uygun buldular. Sabah erkenden yola çıktılar ve çok sürmeden Kaledes köyüne ulaştılar. Kaledes köyü misafirlerini en iyi şekilde ağırladı. Durumu öğrenen Thamadeler fazla düşünmeden kararlarını açıkladı. Köyde evlenmeye müsait bir kız hemen hazırlanarak düğün konvoyuna katıldı. O gece Kaledes'te büyük bir düğün yapıldı. Herkes iki gün içinde hem düş kırıklığı hemde sevinci doyusya yaşamışlardı. Ertesi sabah erkenden Kaledeslilerle vedalaşarak köyden ayrıldılar. Tawguajeye döndüklerinde başlarından geçenleri köyün Thamadelerine anlattılar ve durumu düğün sahibine izah ettiler. Her şey yoluna girmişti. Bütün köylü başlarına gelen bu olayı unutarak kendilerini düğünün heyecanına bıraktı ve bu olayda Tawguaje ve Kaledes tarihine unutulmayacak şekilde yazıldı.

Bu olayda kültürümüzde Thamatelerin rolünün ve bilgeliklerinin ne kadar önemli olduğunu ve akılcı çözümlerle içinden çıkılmaz gibi görünen durumların nasıl giderilebildiğini olayı dinlediğim gün bir kez daha anlamıştım.

Bu olay yaşanmış bir olaydır. Ve evlenen çift mutlu birlikteliğini uzun yıllar sürdürmüşlerdir. Adı geçen kişiler gerçek değildir.

Anlatan: Feyzi TOPSAKAL (Jegegare)

Derleyen: Yemiş Mehmet BİNGÖL

Sivas Çerkes köyleri

Sivas ili, Çerkes yerleşiminin yoğun olduğu illerden bir tanesidir. Sivas Çerkes köyleri büyük sürgünden önce Kafkasya'dan karayoluyla (Oset-Çeçen ve Dağistanlılar) ve gemi yolculuğu (Adıge ve Abhazlar) ile göç etmiş Çerkeslerden oluşmaktadır. Stratejik olarak önem taşıyan ve o zaman şartlarında kozmopolit bir yapısı bulunan yöreye dengeleyici bir unsur olarak iskân edilmişlerdir.

Sivas sürgün yıllarında Kayseri, Tokat, Amasya gibi birkaç ilin daha Sivas Sancağına bağlı olduğu büyük bir vilayettir. Zaten o yıllara ait arşiv belgeleri tarandığında bilgilerin çoğunda, şimdilerde bahsettiğimiz illere yerleştirilen Çerkesler, Sivas'a yerleştirildiler diye ibareler yer almaktadır. Sivas Çerkesleri genel olarak eski Ermeni köylerinin yerlerine yerleştirilmişlerdir. Uzun yıllar bölge halkıyla uyum problemleri yaşanmıştır. Siyah elbiseleri ve karmaları, civar köylerin Çerkeslerden korkmasına neden olmuştur. Fakat geçen sürede Çerkeslerin bölge yaşantısına kazandırdığı değerler bu korkunun geçen sürede yok olmasını sağlamıştır. Sivas'ta şu anda yerleşik bulunan Çerkeslerin bir özelliği de; hemen hemen tüm Kafkas Halkla-

ından aşağı yukarı eşit sayıda topluluklar bulunmasıdır. Türkiye'de tüm Kafkas halklarının bir arada yaşadığı başka bir il olmaması bu özelliği ile Sivas'ı diğer illerden ayırmaktadır. Çerkesler iskân edildikleri tarihten itibaren, bölgede meydana gelen olaylarda her zaman ön saflarda yer almışlardır. Sivas kongresine katılanların büyük bir bölümünü Sivas yöresi Çerkesleri oluşturmuştur.

Sivas Çerkes köylerini 2 gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi Uzunyayla Yöresine giren Şarkışla ve Kangal ilçesine bağlı köyler diğeri ise Sivas'ın batısında bulunan ilçelere bağlı köylerdir. Daha çok tarım ve hayvancılıkla geçinen köylerimizde dışarıya yoğun bir göç yaşanmaktadır. Birçok köyün arazisi satın alma veya başka yöntemlerle diğer köylerin eline geçmiştir. Köylerin çoğunda Çerkes dili konuşulmakla beraber dili konuşanların yaş ortalaması giderek yükselmektedir.

Son yıllarda Sivas'a bağlı Çerkes köylerinde özellikle kendi içlerindeki dayanışma artmış durumda. Özellikle Yıldızeli ilçesine bağlı köylerde her yıl düzenli olarak köy şenlikleri yapılmaktadır. ■

Şarkışla ilçesi

Tavladere Köyü : Abaza
Demirboğa Köyü : Abaza
Karacaören Köyü : Abaza
Yeniyapan Köyü : Abaza
Kazancık Köyü : Çeçen
Alaçayır Köyü : Çeçen
Bozkurt Köyü : Çeçen
Baltalar Köyü: Lak (Gazikumuk)
Kızıldon Köyü : Çeçen
Burnukara Köyü : Lak
Kahvepinar Köyü : Oset-Çeçen
Topaç (İskantopaç) : Oset (Ancak şu anda köyde hiç Çerkes bulunmamaktadır.)

Yıldızeli ilçesi

Kayalıpınar Köyü : Lezgi
Kapaklıkaya Köyü : Kuşha (Asetin)
Kiremitli Köyü : Kabardey (Asetin)
Fındıcak Köyü : Lezgi
Halkaçayır Köyü : Abaza
Konaközü Köyü : Kuşha
Sultanıye Köyü : Lezgi
Üyükyaylası Köyü : Kabardey (Adıge)
Bulamur Köyü : Abaza
Ilıca Köyü : Kabardey (Adıge)

Cızözü Köyü : Kabardey - Abaza
Çırcır Köyü : Abaza (Adıge)
Demirözü Köyü : Kabardey (Adıge)
Emirler Köyü : Karaçay-Lezgi
Yavu Beldesi Köyü : Kumuk
Yeniköy Köyü : Asetin (Ancak şu anda köyde hiç Çerkes bulunmamaktadır)

Kangal ilçesi

Camurlu Köyü : Kabardey (Adıge)
A.Höyük Köyü : Kabardey (Adıge)
Yukarı Höyük Köyü : Çeçen
Tilki Höyük Köyü : Kabardey (Adıge)

Zara ilçesi

Selimiye Köyü : Lezgi
Osmaniye Köyü : Lezgi
Süleymaniye Köyü: Lezgi

Günün ilçesi

Maraşlı (Erdoğan) Köyü: Kabardey

Kafkas Dernekleri Federasyonu Başkanlar Kurulu toplandı

Kaf-Fed Başkanlar Kurulu Toplantısı, 35 dernekten 47 temsilcinin katılımı ile 26 Aralık 2004 tarihinde saat 13:00'de Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Merkezi toplantı salonunda yapıldı.

Toplantıda Genel Başkan Muhittin Ünal'ın, bir önceki Başkanlar Kurulu'ndan bugüne kadar yapılan çalışmalarını ve gelişmeleri özet bir şekilde anlatmasının ardından gündeme geçildi.

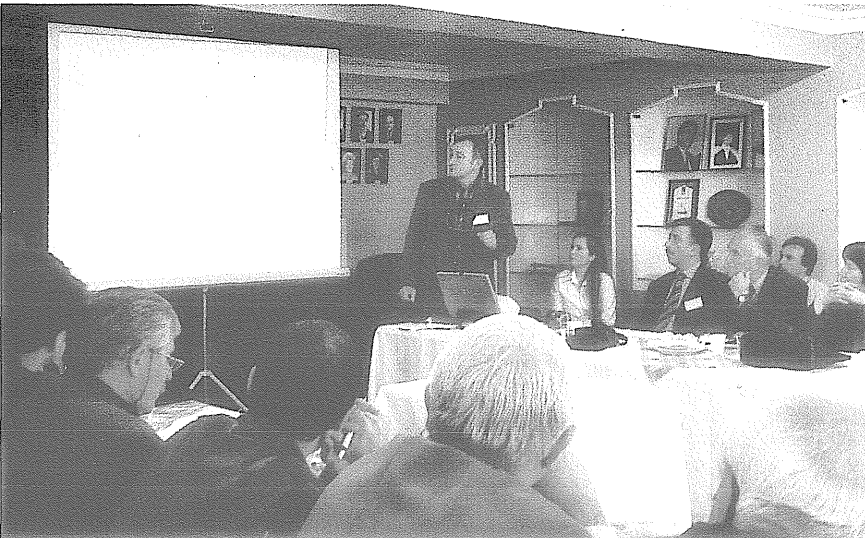
Daha sonra, IV. Gençlik Toplantısı'nı kısaca değerlendirmek üzere Yönetim Kurulu adına Genel Sekreter Cumhur Bal söz aldı. Bal, Yönetim Kurulunun bu toplantıyı düzenlemek üzere proje koordinatörü Betül Çetgin başkanlığında, sekiz koordinatör derneğin seçtiği sekiz gençten oluşan bir komisyon kurduğunu ve bu komisyona hiçbir konuda müdahale edilmediğini anlattı.

Toplantının formatı, konu ve konuşmacılar ile katılımcı gençlerin belirlenme kriterlerini kendilerinin belirlediğini söyleyen Genel Sekreter Bal, "Yönetim Kurulu komisyonun da görüşlerini alarak, yalnızca toplantının yapılacağı yere karar vermiştir" dedi.

HEDEFİ % 80 ORANINDA VARILDI

Bundan önceki gençlik toplantılarından farklı olarak gençlerin bilgilendirilmelerine yönelik bir format tercih edildiğini belirten Bal, bu formatın gereği olarak da iletişim, demokrasi, demokrasinin olmazsa olmazları ve bu bağlamda sivil toplum örgütlerinin önemi, AB sürecinin değerlendirilmesi, fon kaynaklarının değerlendirilmesi (AB, AB Genel Sekreterliği, Ulusal Ajans, STGM vb.), Kafkasya'da ki son gelişmeler ve medyanın kurumlarımızda en verimli şekilde nasıl değerlendirilebileceği gibi konularda sunumlar yapıldığını anlattı. Toplantıdan elde edilmek istenen sonucun % 80 ölçülerinde alındığını söyleyen Genel Sekreter, gündem disiplinine uyulması konusunda da diğer toplantılarla kıyaslanamayacak kadar başarılı olduğunu ve bu tür toplantıları önümüzdeki yıllarda da sürdüreceklerini belirterek konuşmasını tamamladı. Başkanlar Kurulu Toplantısı'nda, IV. Gençlik Toplantısı'nın sonuçlarına göre derneklerimizde yapılması gerekenlerin görüşülmesi sırasında da Federasyon adına söz alan

Genel Başkan Muhittin Ünal'ın, bir önceki Başkanlar Kurulu'ndan bugüne kadar yapılan çalışmalarını ve gelişmeleri özet bir şekilde anlatmasının ardından gündeme geçildi.

Cumhur Bal, Gençlik Toplantısı'na katılan gençlerin kendi aralarından seçtikleri üç delegenin de katılımı ile yedi kişiden oluşan bir Gençlik Komisyonu kurulduğunu, bu komisyonun çalışmalarını sürdürdüğünü ve çalışmalarını hakkında kurula yapacakları sunumdan sonra değerlendirmelerin alınmasının daha doğru olabileceğini söyledi.

Gündemin ikinci maddesi olan komisyonlar ve çalışma grupları hakkında bilgilendirme konusunda, Federasyon Eğitim ve Teşkilatlanma Sekreteri Şamil Jane, Gençliğin Derneklere Kazandırılması çalışma grubu, KAF-FED İlkelerini Hazırlama çalışma grubu ve Arama Konferansı çalışma gruplarının çalışmalarının devam ettiğini, ilkeler konusunun hassaslığı nedeniyle çalışmaların biraz daha devam edeceğini belirtti.

Daha sonra KAF-FED 2005 Çalışma Programı'nın ve 2005 yılında yapılacak bölgesel etkinliklerin netleştirilmesi konusunda görüşmeler sürdürüldü, hazırlanan çalışma programı oy birliği ile kabul edildi.

Derneklerin aidat ödemeleri ve borçları konusunda hazırlanan detaylı çizelge, Kurul'a katılan dernek temsilcilerine dağıtıldı. Çizelgede gerçekleştirme oranının % 75'ler civarında olduğu görüldü.

ABONE SAYISI ARTIRILMALI

Nart Dergisi Yazı İşleri Müdürü Behice Yeşilbağ, derginin 37. sayısından itibaren kat ettiği mesafeyi anlattı. 39. sayı ile profesyonel dergiler seviyesine gelindiğini, alınan tepkilerin de bunu gösterdiğini belirten Yeşilbağ, Türkiye'de 5.000 adet basılan dergi sayısının çok az olduğunu, ancak milyonlarca Kafkas kökenli hemşehrîmizin yaşadığı ülkemizde, bu sayının ve kalitenin artırılarak devam etmesi gerektiğini anlatarak dergiye ilan verilmesi ve abone sayısının artırılması çağrısında bulundu.

Federasyon'un web sayfasının hazırlanmasından so-

rumlu olan Filiz Kaplan ise, sitenin son durumu hakkında bilgiler verdi. Anlatımında, sitenin profesyonel olarak bir hemşerimize hazırlattırıldığı ve açıldığı, ancak konuların çok çeşitli ve kapsamlı olması nedeniyle sürekli bilgi yüklendiği, bu yüzden eksiksiz hale getirilmesinin belki de yıllar alabileceği belirtildi. İdeallerinin bu web sitesini, hemşerilerimizin aradıkları her şeyi bulabilecekleri bir hale getirmek olduğunu, bu amaçla sitede her dernek için bir bölüm olacağı ve bu bölümlerde o dernek ile ilgili her türlü bilgi ve belgenin bulunacağını söyledi.

Betül Çetgin ve Filiz Kaplan, Federasyon'a üye ve üye olma süreci devam eden 53 dernek için alınan e-mail adreslerini ilan ederek sunumlarını tamamladılar.

PROJELERE DESTEK HAZIR

Gündemin 7. ve son maddesi projeler ve fon kaynaklarının görüşülmesi konusunda, projeler Koordinatörü Betül Çetgin, Federasyonumuz'un uygulamakta olduğu projeler ve önümüzdeki yıl için planladıkları projeler hakkında bilgiler verdi. Derneklerimizin de projeler yaparak yararlanabilecekleri diğer fon kaynakları hakkında da bilgi aktaran Çetgin, Gençlik Toplantısı'nda bunların anlatıldığını, kendilerine kitapçıklar dağıtıldığını bölgelerde açılan kursların da kendilerine bildirildiğini söyledi. Çetgin gençlerin hazırlamayı düşündükleri projeler konusunda her türlü desteği vermeye hazır olduklarını söyleyerek sözlerini tamamladı.

Başkanlar Kurulu Toplantısı'na katılan dernekler alfabetik sıra ile şöyleydi: Adana, Ankara, Aydın, Bahçe başı, Bandırma, Bozüyük, Bursa (2), Çorum, Denizli, Düzce KKK, Eskişehir (2), İnegöl, İstanbul 1864, İstanbul Abhaz, İstanbul Bağlarbaşı, İstanbul Uzunyayla (2), İzmir Bornova, İzmir Hatay, Karacabey (2), Kayseri, Kütahya, M.Kemalpaşa, Mersin, Nazilli, Reyhanlı (2), Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Söke (3), Soma, Suluova (2), Tokat, Turhal, Zile. ■

ELLERİMDE SOLUK BİR HARTA*

(SEMİH SEYYİD DAĞISTANLI)

Sert adımlarla biri yürüyor yüreğimde,
Geçiyor eski zaman eülerinin,
demir parmaklıklıklı pencere önlerinde,
Güneş pörsüyor,
Bir çiçek soluyor elde,
Ya da kızıl saçlı bir genç kız bedeni,
Tiril tiril yaşayacağı çağda,
Veriliyor killi toprağa.

* * *

Bir ruh gibi uçuyor şimdi düşler,
Göz önünden kayarak geçiyor, nazlı hayaller,
Ardında salkım saçak anılar,
Ders zili çalmadan önce ki heyecanlar,
Tatlı çileler, körpe ışıklar!

Sonra bir şeyler olur ve tren,
Yeşil, kahverengi ağaçların arasından,
Utanmadan sıkılmadan bir şarkı mırıldanıp,
Işık öttürerek geçer gider önümüzden,
Rayların üzerinden ufuk çizgisine doğru,
Ufuk çizgisinde durup, paslanmaya yatar!

* * *

İçinde şimdi bir sütbebe uyuyor mışıl mışıl,
Ne dağdaki gerilla babasından,
Ne okul baskınında genç ölen ablasından haberdar,
Ne de uzak soğuk bir ülkede,
Bitimsiz süregiden dans partilerinden!

O daha uzunca bir süre duymayacak,
Gizli ve karanlık saraylarda,
Onun için alınan kararları,
O daha uzunca bir süre bilmeyecek,
Annesinin memesinin sarhoş bir asker tarafından kesildiğini!

* * *

Rüzgar efil efil esiyor ve her esişte çayırları esnetiyor,
O çayırlar ki gümrak ve azgın,
Sürgün çadırlar... çevresinde, çadırlarla yatıp kalkıyorlar,
Yine o çadırlarda yaşam süregeliyor,
Bizler azaldığımız gibi çocuklarımız çoğalıyor,
Çocuklar çoğalıyor ve bizler azalıyoruz!

* * *

Şimdi kesik kesik soluk alışverişleri,
Ellerimde soluk bir hartanın,
Ta ortasında toprağın, yedi yıldızlı,
Açmaz her aç diyene bağırmı,
Sesdeki ılık tınıyı almadan,
Açılmaz "Yüksek memleketler ülkesi"nin,
En derin koyakları, en yüksek dağları!

* * *

Kalpak öyle kolay eşilmez,
Eğilmez onurlu başlar öne,
Yüzyılların içirine kök salmış,
Ülkesinden almış ruhunda ki besiciliği!
Orda işte orda bekliyor bizi,

Düşlerde biriken gri bulutlar,
Kararsızlık almayın bunları,
Bir bilinmezci tavidir bu sergilenir,
Erişilemeyen sahip olunamayandır!

* * *

Hamur çıkabilir un yoğrulmalı,
Hem pişmanlık duymamalı insan yaptıklarından,
Hem gerçekten doğrudan şaşmamalı.

Şimdi ürpermeli beden!
Açmalı koca bir gonca,
Katmerle ve ısırlıklarla dolu bu,
Bir kızıl laledir dilim!

* * *

Elden ele dolaşan o harta nedir?
Kimin eli kimin böğründe,
Milyonlarca çiçek soluyor bir yerlerde!

En verimli çağında bir beyni kaybetmek ne demektir?
Tam sevilme çağında yakalanmak ansızın ölüme,
Daha acısını unutmadan çocukların, anaların,
Mezar mezar kabardık Tanrım!

* * *

Ürperir ten/ve kan,
Birilerinin atardamarından kopup fıskırır,
Bu benim, bu senin, bu hepimizin kanı,
Düşmanlarımıza sunmak için değil,
Düşmanlarımıza rağmen varolmak için!

Ve ürperir ten,
Bu kayıplar hep bir şeyler için,
Çok eskiden beri yapıldığı gibi,
Hayır! Kurban edilmek hoşnutluğundan değil,
Yinelenmesinden utanılabilsin diye!

Biraz daha biraz daha yakınınız artık,
Ölüme!...

* * *

Ellerde soluk bir harta,
İki elden getirildi bu hale,
Biri soğuktan ve vortkadan zalim,
Diğeri kutsal bildiklerimizden!

* * *

Biraz daha biraz daha yakınınız artık,
Ölüme!...
Sararmış çayırları toprağın altına serme zamanı geldi,
Gelecek yeni bir çayır mı yine yetiştirmeli?

Harta; halı gibi yerler ve ayaklar altında,
Bu coğrafyayı yüreğiyle eskisi,
Anlayış ve akılda yenisiyle diriltmeli!

* Harta: Harita

RAHMAN ve RAHİM

(ADNAN ÖZVERİ)

Petrol adına başlıyorum Rahman ve
Rahim
sarışın bir katarakt.
günahlarımız Necef çölünde kum gibi
tanklarımız son model İbrahim.
çölde ne bin bir gece masalları
ne peri padişahının kızı.
petrol alıp ölü çocuklar bırakıyoruz
yer altına
ben istavroz çıkarıyorum. Arap bismil-
lah diyor.
hiçbir bir acıyı örtmüyor akraba
peygamberlerin mahzun sureti
korku içime merdiven dayıyor
geceleri
burası onların memleketi anne
kum taneleri de biliyor bunu yüzümü
bir bedevi kılıcı gibi kesen.

en çok çocuklar düşüyor ölüme
onların uçan halısı yok
çoktan sönmüş Alaattin'in sihirli
lambası.
emir buyurdu sarışın bir katarakt
tarih öncesi mezarlar açıyoruz beş bin
yıllık Bağdat'a.
Babil'in kulelerini yıktık, içimizdeki
asma bahçelerini de
kirli bir tırnak gibi büyüyor
uygarlığımız
kırk haramiler biziz anne
biz serbest bıraktık lambanın
kötü cinini
petrol alıp beni bıraksınlar
yer altına,
aha iki gözüm petrol kuyusu
Rahman ve Rahim.

OŞHAMAFE

(YAŞAR ASLANKAYA)

Bizi unutma Oşhamafe
Ay doğarken bir sürgünün ardından,
göl yüzünde sisli bir esintiyle,
akşamın göğsüne hüznün serpererek,
ve yağmurdan geceye
çiçekli perdeler çekerek,
bizi düşün unutma Oşhamafe...
en umarsız, en umutsuz günümüzde,
bağrına bir yumruk çöklediğinde,
ve dağların malzum ateşi,
o güzelim eteklerine, düştüğünde
cayır-cayır yanıp tutuştuğunda,
bizi düşün...
bizi düşün, unutma.. Oşhamafe...
bizi düşün hep kağanın içinde;

helal bir ekmeğin,
hesapsızca kimliğinin peşinde...
ve kan emicilerden arda kalmış
yüreğimizin
o can çekişen Çerkesliğimizi,
sana sakladığımızı bil!
Oşhamafe..
bilki haykırırcasına,
kavuşmak için o serin bağrına,
ateşten bir yol arıyoruz...
taki bizi bağrından kopardıkları
günden beri,
unutma bizi sakın unutma bizi,
Oşhamafe....

AZINLIKLAR RAPORU VE SON GELİŞMELER

Nart Dergisi olarak, toplumumuzu da ilgilendiren, son günlerin tartışmalı konusu Azınlıklar Raporu'nu kaleme alan Prof. Dr. Baskın Oran ve Başbakanlık ve İnsan Hakları Danışma Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu ile söyleştik.

Hazırlayan: Hakan EKEN

- B.İ.H.D.K.'nun azınlık raporunun açıklanışını bir dönüm noktası olarak ele alırsak, ardından yaşanan süreçte, azınlık kavramı ve hukuku açısından, toplumun ve devletin konuya yaklaşımında nasıl bir mecraya girildiğini gözlemliyorsunuz?

■ **İ.K.:** Hükümet şiddeti kınamadı. İçerik hakkında beyanda bulunmaktan kaçındı. Bu ırkçı, milliyetçi söylemi desteklemiş ve özendirmiş oldu. Belli gazeteler bizi hedef göstermeye devam ettiler. Bu kadar reforma rağmen hükümet ve yanısıra Cumhurbaşkanı da, Genel Kurmay da esasen iki hata yaptılar

1-Raporu okumadan mahkum ettiler.

2-İnsan Hakları Düşmanlarına karşı açık bir tutum ortaya koyamadılar.

İnsan hakları teorisi inkar edilmektedir. Bizlere entel-fitne denilerek entellektüel çaba aşağılandı. Raporu yırtan kişiyi ben ilk kez orada gördüm. Üye oldukları halde gelmemişlerdi. Oysa sizin Federasyon başkanınızı daha komisyon üyesi olmadan tanımıştım

■ **B.O.:** Bu iki maddeye 3.madde olarak şunu ekleyebiliriz: Hiç değilse yapılan şiddet kınanabilirdi, bu da yapılmadı.

■ **İ.K.:** Saldıranla saldırılana eşit muamele yapılmış oldu. İnsan Hakları Teorisi yadsındı. Oysa yapılan birçok reform bu teoriye dayanıyordu. Rapor için hergele mey-

danında dağıtılan rapor denmiştir. Bu talihsiz bir durumdur diyorum, bir tartışmaya giremediğim için.

- Azınlıklar kavramı çerçevesinde, medyada belki daha dikkat çekici olduğu için, Türk - Türkiyeli kavramları ile, kan aidiyeti - toprak aidiyeti kavramları daha çok tartışıldı. Aslında konunun özünü oluşturan negatif (eşitlik) hakları yerine önerilen pozitif (koruyucu) haklar ile asimilasyon politikaları yerine önerilen entegrasyon politikaları hakkında pek konuşulmadı. Bunlar hakkında bilgi verebilir misiniz?

■ **B.O.:** Asimilasyon bir toplumun belleğinin sıfırlanmasıdır. Entegrasyon ise üst kimlik çerçevesinde birleştirmedir. Asimilasyon artık bitmiştir ve yabancılaşmaya yol açmaktadır. Sorun teşkil ediyor. Anadilini öğrenmek isteyen birisi için bir başörtüsü örneği verebiliriz: Baş örtüsünü önemseyen, uygulayan bir aileye, başörtüsü takmayan biri gelin gidebilir. Zorla başörtüsü giydirilmemeli karşılıklı saygı gösterilmelidir.

■ **İ.K.:** Din dersi de bir örnek olabilir. Eskiden din dersi okumak için dilekçe veriliyordu. Şimdi herkese zorunlu tutuluyor. Ya tam tersi olsaydı? Okumak istemeyen dilekçe vermek zorunda bırakılırdı? Bu sıkıntı veren bir durum olurdu. Bunun gibi, Çerkesce okumak isteyen biri, bunun için dilekçe vermek zorunda kalmamalı, bu bir hak olmalı. Ancak bu haktan yararlanmak istemeyen dilekçe vermeli.

■ **B.O.:** Azınlık haklarının İnsan Haklarından bir farkı şudur ki, anadil hakkı, vb.haklar gruplar tarafından kullanılır ancak bireylere verilir. Aksi takdirde gruplar bireyi ezebilir.

Pozitif haklar için sakat vatandaşlarla ilgili bir örnek verilebilir. Onlar için merdiven yerine eğimli yollar yapmak gerekir. Bu bir pozitif ayrımcılıktır. Aksi takdirde sakat vatandaşla sakat olmayan vatandaşlar eşit olamazlar. Anadil açısından da devlet ya özel bir dil kursu açın diyecektir, ya da kurs açma olanağı yoksa ve fakat yeterli sayıda öğrenci varsa okullarda seçimlik ders olanağı verecektir. Nasıl İngilizce, Fransızca öğretilbiliyorsa Çerkesce ve Arapça da öğretilmelidir. Bireyler bu haktan yararlanabilmelidir. Uluslararası Azınlık Hukuku açısından alt kimlik üst kimliğin boyunduruğundan kurtarılrken, bireyi o grubun baskısı altına sokmamak gerekir.

- Lozan'a değinmişken, üzerinde çok durulmayan 38/1 de değinilen özgürlükler kavramı aslında bugün var edilen bir çok sorunu çözümenin anahtarı olabilir mi? Md.39/4'ün uygulanmaması ne gibi sonuçlar yaratmıştır?

md.38/1 : Türk hükümeti, Türkiye'de oturan herkesin, doğum, bir ulusal topluluktan olma (milliyet, nationality), dil, soy ya da din ayrımı yapmaksızın, hayatlarını ve özgürlüklerini korumayı tam ve eksiksiz olarak sağlamayı yükümlenir.

md.39/4: Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek

“İnsan haklarını doğru dürüst uygulamazsanız insanlar bilinç kazanır. Alevi-Bektaşî Federasyonu adı yüzünden kapatılmasaydı, Çerkesler okullarda Çerkesçe eğitimi alsalardı, bunlar bu bilinci kazanırlar mıydı? Bunlar sorun olamayacaktı. Doğal bir hak olarak uygulanıp gidecekti”

özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yaygın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiç bir kısıtlama konulmayacaktır.

Devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır

■ **B.O.:** Md.38/1 Negatif bir insan hakkıdır, genel eşitlik ilkesiyle ilgili bir ifadedir.

Md.39/4'ün devlet tarafından uygulanmaması PKK'nın Türkiye'yi 15 yıl etkilemesine olanak sağlamıştır. Antakya'da Nusayri (Alevi Araplarla) bir toplantı sırasında konuşurken, dilimizi, geleneklerimizi çocuklarımıza öğretmek istiyoruz dediler. Türkiye sınırlarına, Cumhuriyetin ilkelerine, üniter yapısına, bayrağına dokunmadan gelecek kuşaklara geleneklerimizi, dilimizi aktarmak istiyoruz diyorlardı. Bunun ne zararı var. Bu vatandaşı zoraki vatandaştan gönüllü vatandaşa dönüştürür. Bizim üniter devlet konusunda en ufak bir cümlemiz, kelimemiz, hatta harfimiz yoktur.

Azınlık yaratıyorsunuz deniliyor. Lozan'ın uygulanması azınlık yaratmaz, azınlık statüsü verir.

İnsan haklarının doğru dürüst uygulandığı ülkelerde azınlık sorunu yoktur. İnsan Haklarını doğru dürüst uygulamazsanız insanlar bilinç kazanır. Alevi-Bektaşî Federasyonu adı yüzünden kapatılmasaydı, Çerkesler okullarda Çerkesçe eğitimi alsalardı, bunlar bu bilinci kazanırlar mıydı? Bunlar sorun olamayacaktı. Doğal bir hak olarak uygulanıp gidecekti.

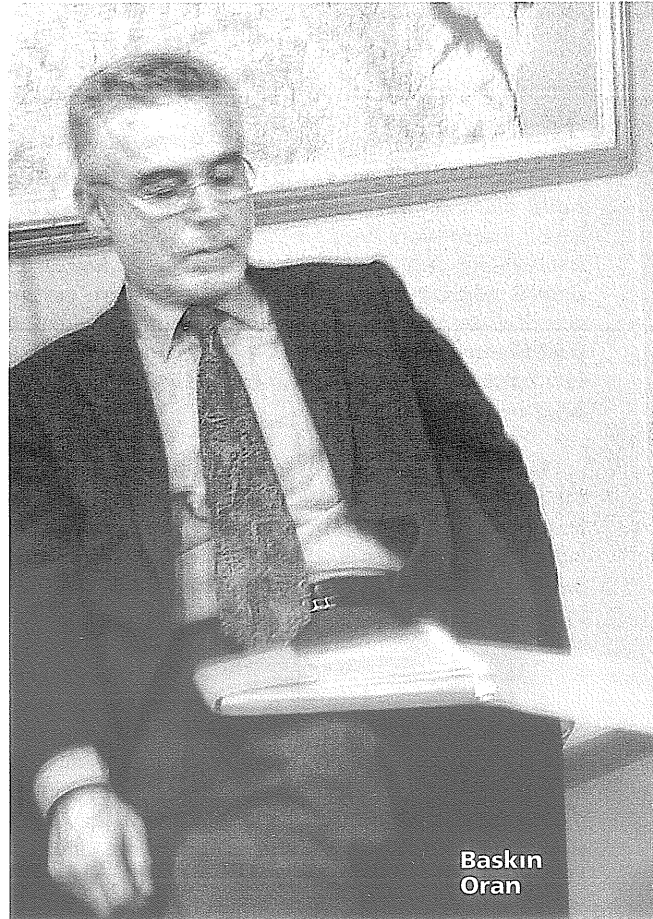
Ben Türküm. Benim için bir sorun yok. Ama Türkiye'nin en az beşte biri var ben Türküm diyemeyen. Üst kimlik devletin kendine biçtiği kimliktir, alt kimlik vatandaşın kendine biçtiği kimliktir. Türk Kürtü, Türk Lazı, Türk Çerkesi olur mu? Vatandaşlar Türkiyeli Kürtüm, Türkiyeli Çerkesim diyebildiği zaman doğru ifade edilmiş olur.

- *Bir ülkede yaşayan otokton bir azınlık ile, o ülkeye başka ülkelerden sürgün edilerek gelen azınlıklar arasında azınlıklar hukuku açısından farklar var mıdır? Kağıt üstünde yoksa bile, örneğin AB'de göçmen işçilerin çoğalmasi ile, bunlara karşı yönetimlerin, olumsuz bir söylem geliştirmeleri hakkında ne söyleyebilirsiniz?*

■ **B.O.:** Resmi bir ayırım yoktur. Bir yaklaşım sorunu var. Üstü kapalı olarak “Misafir evsahibinin adabına uyar” yaklaşımı var.

- *Özellikle sürgün edilmiş halkların Anayurtlarına dönüş hakkı, bir azınlık hakkı mıdır? Yoksa uluslar arası hukukun bir sorunu mudur? Bu konuda dünyadaki uygulamalar nasıl bir görünüm sunmaktadır?*

■ **B.O.:** Bir azınlık hakkı değildir. Daha çok devletle-

Üst kimlik devletin kendine biçtiği kimlik, alt kimlik vatandaşın kendine biçtiği kimliktir. Türk Çerkesi, Türk Lazı, Türk Kürdü olur mu? Vatandaşlar Türkiyeli Lazım, Türkiyeli Çerkesim diyebildiği zaman doğru ifade edilmiş olur

rin iç hukuku, hatta siyaset ile ilgilidir. Devletlerarası ilişkiler çerçevesinde ele alınır. Örneğin Rum'ların Türkiye'ye dönmesi iyidir. Çünkü Türkiye'de neredeyse hiç Rum kalmamıştır. Bu durum Batı Trakya Türkleri ile ilgili Türkiye'nin hareketini ve taleplerini kısıtlamaktadır.

Sürgün ya da göç tarihi eski ise, zaman çok geçmişse bir ütopyadır.

- Anadilde eğitimin, şimdi olduğu gibi özel kurslar şeklinde sağlanması ne gibi avantajlar ya da dezavantajlar sağlayabilir? Benzer şekilde

anadilde yayımların özel kanallara devredilmesi halinde, rating ve ekonomik güç gibi nedenlerle, bu haktan yeterince yararlanılabileceğini düşünüyor musunuz? Bu noktada devletin ne gibi bir rolü olabilir?

■ **B.O.:** Esas olarak toplumlara bırakılmalı. Ancak değindiğiniz sorunlar nedeniyle bir aksaklık doğarsa, bu noktada devletin pozitif ayrımcılık görevi devreye girer.

- Azınlık kavramına Türkiye'de vb. ülkelerde hep bir önyargı ile yaklaşıldığından, azınlık kavramı bu kapsama girebilecek toplumlar tarafından bile hala şüpheyle karşılanmaktadır. Bu nedenle, bu topluluklar arasında kendilerini asli kurucu unsur olarak görme eğilimi ağır basmaktadır. Asli unsur yaklaşımının zorunlu sonucu olan tali unsur kavramını da dikkate alarak, azınlık kavramı ve hukukunun demokrasi ve hukuk açısından sağlanabileceği yararları nasıl özetleyebilirsiniz?

■ **B.O.:** Bu şüpheden dolayı asli unsur söylemi gelişmiştir, ancak çok yanlıştır. Bir asli unsur varsa, tali unsur da var demektir. Ben asli unsurum dersiniz, diğerlerine tali unsur demiş olursunuz. Kurucu olamayan sığınmış unsur demiş olursunuz. Bu yaklaşım eşitliği ortadan kaldırır. Anti demokratiktir, gettolaşmaya yol açar. Ayrıca asli unsur olup olmadığı nasıl belirlenecektir? Ona bakarsanız. Türkler Orta Asyadan geldiklerinde burada Rumlar vardı. Çok sakıncalı. 70 milyon asli unsur vardır.

Türkiye'de bugüne kadarki mevcut durum ve milliyetçilik akımının yarattığı baskılardan kurtulmak için, kendi kimliğine sahip çıkmak yerine, tam tersi kimlik kırılmaları ortaya çıkmıştır. Alt kimliğini saklama, bastırma gibi durumlara yol açmıştır. Kimlik kırılmaları, Türkçü ırkçılığa kaymaya yol açmıştır. Bu tür tehlikeler de var.

Ayrıca toplumların kendilerine yönelik tanımlarındaki farklılıklar da değişik sonuçlar vermektedir. Örneğin Balkan muhacirlerinde dili Türkçe olmayanlar da bile Müslüman Türk özdeşliği var, bunlar alt kimliklerini büyük ölçüde koruyamadılar. Kafkasyalılarda bu özdeşlik yok ve kimliklerini daha etkin korudular.

- AB ve ABD'nin bir ölçüde paylaştığı azınlık hukuku ve bu bağlamda azınlıklar; Rusya ve Çin gibi dünya liderliği arayışında olan ülkeler ve müttefikleri tarafından (ki AB ile ilgili gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de potansiyel bir müttefik olarak değerlendirilmektedir), giderek artan bir şekilde Batı'nın 5. kolu, Truva atı olarak görülmektedir. Bu durum söz konusu ülkelerde ve dünya genelinde ne gibi sorunlar yaratabilir?

■ **B.O.:** ABD Rusya'nın birçok bölgesinde ve Kuzey Kafkasya'da, Çin'in Sican-Uygur bölgesindeve başka bölgelerinde birçok faaliyet yürüttü. Bunlar da doğal olarak tepki çekiyor. Ancak bu durum Türkiye'nin Çeçenler

konusunda olumlu rol oynamasına yol açabilir. Genel olarak herhangi iki devletin arası iyi ise, azınlıkları da karışıklı olarak rahat eder, değilse çok sıkıntı çekerler. Çerkeslerin iyi olabilmesi için Rusya ile Türkiye'nin ilişkilerinin iyi olması gerekir. Rusya'nın korkmaması gerekir. Aynı şekilde Türkiye de rahat etmeli azınlıklarının rahat edebilmesi için.

- Ülkemizde zaman içinde azınlıklarla ilgili bir hukuk sistemi oluşma ihtimali görülüyor. Ancak önyargılar nedeniyle sınırlandırılmaya çalışılmış ve detaylara boğulmuş bir azınlık hukukunun başarıya ulaşması için, sizce başka neler gerekmektedir; bu çerçevede Türk ve azınlık aydınlarına ne gibi sorumluluklar düşmektedir?

■ İ.K.: Sosyolojik olarak azınlık olmakla, hukuki olarak azınlık olmak farklı şeyler. Bizim istediğimiz kültürel haklardır. Siyasal haklar çerçevesinde istediğimiz ise bütün vatandaşlar için istediğimiz haklardır. Demokratikleşme için %10 barajı kalkmalıdır. Bu baraj demokrasinin

Türkiye'de kurulmasını, gelişmesini engellemektedir. Önemli olan farklı olanın hakkını savunabilme cesaretini göstermektir. İnsanlar ben Türküm demek istemiyorsa ben Türkiyeliyim diyebilmelidir. Çerkesler de, Çerkes oldukları için bu hakkın peşine düşmemelidir. Diğerleri de öyle... Temel bir insan hakkı olarak ele alınmalı. İnsan haklarının genel/evrensel ilkelerini iyi anlamalı. Gençlere ortak değerler anlatılmalı, aşılmalı. Burada sizin işleviniz çok önemli.

İnsan hakları ile ilgili olarak sayın İ. Kuçuradi'nin vurguladığı üç D eksikliğini aşmalıyız. Bunlar: 1- Dikkat eksikliği, 2- Dinleme eksikliği, 3- Duyarlılık eksikliği

İnsan haklarının temel taşlarını yerine oturtalım. Alt kimlikler vurgulandıkça, Türk alt kimliği sertliğe başvuracaktır. İnsan haklarının temeli anlaşılmadan, dil, vb. azınlık hakları kullanıldığında önyargılar devreye girebilir. Eski bir kültür bakanı bile günlük yayınlanan bir gazete de "siz o uydurma azınlıklarınızı alın da Avrupa Birliğine şokun" diye yazabilmiştir. Bu konuda duyarlı olunmalıdır. Esas olarak insan hakları ile ilgili belli kavramlara, temel kavramların kullanılmasına dikkat edilmelidir. ■

09.12.2004 Perşembe

Cok özel bir gündü benim için. Günümüz Rusya Federasyonu'nda Sovyetler Birliği döneminden kalma güzel bir uygulama var. Zaman zaman parlamento komitelerinin girişimleri ile parlamento salonunda, çeşitli konularda yönetimden yetkililerin, parlamento üyelerinin, konu uzmanlarının, sivil toplum örgütleri temsilcilerinin katıldıkları, görüş alışverişinde buldukları oturumlar düzenlenir. Perşembe günü de Adige parlamentosunda Maykop Teknoloji Üniversitesi Rektörü Thakuşine Aslan başkanlığında böyle bir oturum vardı. İnsan haklarına saygılı, hakkaniyet duyguları gelişmiş kuşaklar yetiştirmek için neler yapılması gerektiği konusunda bir görüş alışverişi idi bu. Ben de Dünya Çerkes Birliği ve Fesjapşi Dönüş Vakfı adına katılmıştım oturuma. Perşembeyi benim için unutulamayacak günlerden biri yapan, konuşmamı parlamentoda Adigece yapmış olmamdı. Evet 1994 yılından beri Adigece de devlet dili idi. Ancak milletvekillerinin tümü Rusça'yı çok iyi bildikleri ve konuşmaları herkeşce daha iyi anlaşılın istedikleri için olsa gerek, yasal zorunluluk olmamasına karşın konuşmalarını hep Rusça olarak yapagelmışlerdi. Benim Adigece konuşmam böylesi bir platformda bir ilkti. Kültür Bakanı Haç'eğuş Khasiy, Bilim-Eğitim Bakan Yardımcısı Anna Krukova, her iki dinin temsilcileri, Adige Xase Başkanı, Kazak Atamanı ve diğerleri eğitimde ulusal kültürün, anadilin, kültürler arası alışverişin, halklar arası ilişkilere hep olumlu katkıları olduğunu vurguladılar. Son konuşmayı yapan Devlet Başkan Yardımcısı Boris Goljajev yönetim olarak eğitime daha bir önem vereceklerini vurguladı. Ben konuşmamı eğitimde ana dili ve Adigecenin önemi üzerine kurgulamıştım. Sözlerime, Rusça'yı Adigece kadar bilmiyor olmam yanında parlamento salonunda zaman zaman da olsa Adigece konuşmalar yapılması gereğine inandığım için anadilde konuşmayı tercih ettiğimi söyleyerek başladım. Katılımcı çok, süre kısıtlı olduğu için konuşmanın özünü yansıtan paragraflarla yetinmek durumunda kaldım. Her şeyin temelinin ülkedeki ana dilleri politikasını da içeren halklar politikasına bağlı olduğunu vurguladım.

Bu konuşmamın kimi bölümlerini ilginizi çeker umuyduyla, sizlerle de paylaşmak istedim.

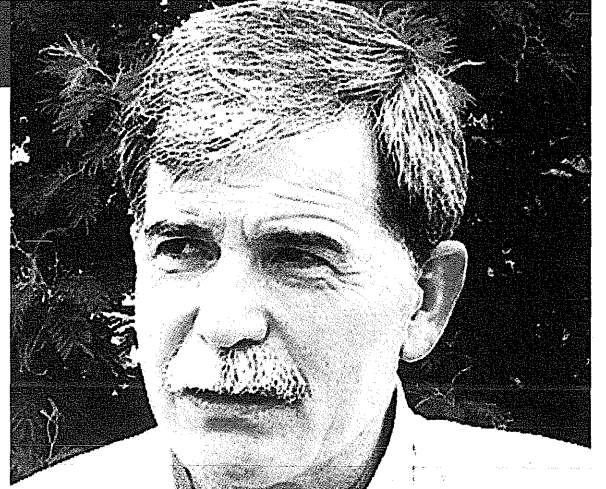
- Dilini bildiğiniz halkın kültürüne de daha yakın oluyorsunuz. Diliyle seslenebildiğiniz kişi sizi kendisine daha yakın buluyor. .... Psikolojik araştırmaların ortaya koyduğu gerçek, bir kişiyi önemsememenin, yok saymanın, o kişiyi yapılan işkenceden bile daha çok etkilediğidir. Daha çok yaralayan ise önemsenmediği halde önemseniyormuş gibi davranılması, kendisiyle oyun oynanmasıdır. .... Üzücüdür ki anadilimizin bugünkü durumu pek iç açıcı değil;

- Bugün yeryüzündeki Adigelerin çoğunluğu anadillerini bilmiyor,

- Anadilini bilen azınlığın çoğu da okuma-yazma bilmiyor,

- Okur-yazar azınlığın çoğunluğu ise anadilde basılı yayınları izleyemiyor.

Bunun nedeni, bilindiği gibi geçen yüzyıllarda halkımızın yaşadığı trajedidir. Bu trajedi halkımızı önce anavatan ve muhaceret olarak iki kesime ayırdı. Muhaceret kesimi,

Necdet Hatam

sürüldüğü Osmanlı imparatorluğu'nun dağılmasıyla farklı ülkelerde yaşar oldu. Çarlık Rusyası'ndaki değişiklikler de ulusal dilin kültürün korunması yaşatılması konusunda sağladığı olanaklar yanında, halkımızın yalnızca anavatan ve muhaceret kesimlerini değil, anavatan kesimini de birbirinden uzaklaştırdı. Adigece'nin iki yazı dili oluştu.

Ancak bilindiği gibi hemen her sorunun çözümünde en temel öge politik yaklaşımdır. Dolayısıyla Adigecenin sorunlarının çözümünde de en temel öge cumhuriyetimizin, daha öncelikli olarak da cumhuriyetimizin parçası olduğu Rusya Federasyonu'nun halklar politikasıdır. Herkeşce bilindiği, hiç kimsenin de yadsıyamayacağı gibi Rusya Federasyonu çok uluslu bir ülkedir. Tarih de göstermiştir ki çok uluslu ülkelerin politikacılarının, benimsedikleri halklar politikasına göre iki büyük öbeğe ayrıldıklarıdır. Güçleri oranında iki öbektan birinin yaklaşımları ülkede yasalasmakta, dönemin değişmesi ile yaklaşımlar ve ona koşut ülkedeki yasalar da değişmektedir. Rusya Federasyonu için de bu geçerlidir.

Günümüzde biraz daha etkili birinci öbeğin yaklaşımı, ülkenin güçlü olması, ülkede birlik olması için, yasaların çoğunluk halkın önceliklerini gözetmek gerektiği üzerine şekillenmiştir. Bu yaklaşım, halkımız gibi çoğunluk ulusun geçmişte zararını görmüş otokhton halkalar da dahil olmak üzere, az nüfusu halkların özgürlüklerini kısıtlamayı, onları önemsememeyi yeğ tutuyor. Özetle az nüfusu halklara güvenmemek, onları assimile etmek gerekmektedir. Üzücüdür ki bu yaklaşımı benimsemiş politikacıların sayısı hiç de az değil. Az nüfuslu halkların kimi temsilcilerinin de bunlarla aynı görüşü paylaşıyor olması ise yüreğimizi dağlıyor.

İkinci öbeğin yaklaşımı devlet başkanımız sayın Putin'in radyo ve televizyonlarda birkaç kez seslendirdiği, gazetelerde de yayımlanan ancak henüz tüm yönleri ile hayata geç-

meven yaklaşımıdır. Bu yaklaşım ülkede yaşayan farklı halkların önceliklerinin göz önünde tutulmasını gerekli görüyor. Yasaların az nüfuslu halkların özgürlüklerini güvence altına alması gereğinin altı çiziyor, ülkeyi, az nüfuslu olanlar dahil tüm halkların her birinin gerçek evi kılmayı amaç ediniyor. Bize göre de ülkenin temellerini sağlamlaştırarak olan yaklaşım budur. Ülkeyi, demokrasi ve insan hakları yarışında, diğer dünya ülkelerinden daha öne çıkartacak olan yaklaşım da bu değil mi? Bu yaklaşım değil mi ülkede yaşayan her bir insanı, her halkı ülke temelini sağlamlaştırması, ekonomisinin gelişmesi, halklar arası ilişkilerin dirliği için canla başla çalışacak güç kaynağı. O halde anadilinin önemsenmesi, ülke sorunlarının çözümünde, diğer az nüfuslu halklar gibi Adigelerin de çaba göstermesinin itici gücü olacak, ülkeyi kendi evi saydıracak ilk adım değil midir?... Ayrıca devlet ne kadar büyük olanaklar sağlasa öğrenilmesi ne ölçüde zorunlu kılınsa da Adigecenin Rusça gibi gelişkin bir dil olamayacağını bilincindeyiz. Peki Rusça ve diğer gelişkin diller gibi bir devlet dil olamayacaksa Adigece bilinmesini sorun edişimiz neden? Nasıl bir önem vermeyiz gerekiyor Adigeceye?

Eğer dil ruh demekse, "dilsiz ulus ölü" ise eğer, kendimizi bir ulus sayıyor ve ülkemiz de bizi diğerleri gibi bir ulus sayıyorsa, ulusal dii yaşatılmalı, geliştirilmelidir. Ulusun gururu dilidir, şarkısıdır, şiiirdir. Dilini işittiğinde, ezgisini dinlediğinde ancak halkın her bireyi coşku duyar, İşte o zaman kendini sever, mutlu olur. Birey tek başına olmadığını bir ulusun bir üyesi olduğunu duyumsar. Ulusunu diğerleriyle aynı değerlerde görür. Halklar arası barışa, karşılıklı güzel ilişkiye, güçlü ülkeye temel olabilecek olan anlayış da bu değil mi? Ülkede sözünü ettiğimiz karşılıklı saygı yoksa eğer, nasıl olur da güçlü ile güçsüz, varlıklı ile dar gelirli, düşlemediği şeylerin bile kendisine sunulan halklarla istediği şeyler kendisinden uzaklaştırılanlar, çoğunluk ile çoğunluğun azalttığı halkların sevgisi sürekli olabilir mi? Karşılıklı saygının olmadığı ülkede halklar birbirini sevebilir mi? Güven ortamı da yara almaz mı?...

Onun için bir kez daha altını çiziyorum; birlikte yaşayan tüm halklara ortak vatanımız Rusya Federasyonu'nun daha güçlü bir devlet olması, birlik temelini daha sağlam olması; halklara sevgiyi, saygıyı gözetken, halkların önceliklerini önemseyen bir yaklaşımın benimsenmesine bağlıdır. Anadilleri önemsetmek, geliştirmek de ancak federal devlet politikası ile mümkündür. Önerimiz, halklar arası ilişkiler bakanlığının kurulması, kişileri güzele doğruya yöneltecek, vatan sevgisi ile büyütecek, halklar politikasının cumhuriyette yaşayan tüm hakların katkıları ile oluşturulmasıdır. Sabrınız için teşekkür ederim, Sağ olun, mutlu olun...

11.12.2004 Cumartesi

Daha önce çekimi yapılan "Anadilimiz" konulu açık oturum televizyonumuzda yayınlandı. Radyo Televizyon Kurumu Müdür Yardımcısı Tew Zamire'nin yönettiği açık oturuma Eğitim Bilim Bakan yardımcısı Aliy Mariyet, Ulusal Fakülte dekanı Bırsır Batırbıy, Ünlü dilci Tharkhuaxo Yunus, Konudan sorumlu Parlamenter Widiç akue Yüre, ünlü yazar ozanımız Khuyekhue Nalbıy ve daha birçok sanatçı ve eğitimcimizle birlikte Aktif dil Merkezi genel müdürü Yediç Mehmet ve ben de katılmıştık. Bir saatten uzunca süren

program, ayrılan süre, tartışmaların canlılığı açısından da bir ilkti. Elbetteki dilimizin tüm sorunları irdelenip sonuca bağlanamadı. Ama konuya duyarlılığı artıran, sorumluların dikkatini çeken bir program oldu.

16.12.2004 Perşembe

Devlet Halk Şarkıları ve Dansları Grubu İslamey'in yıl sonu dinleti-gösterisi gerçekleştirildi. Salon tıklım, tıklım doluydu. İzleyiciler arsında bakanların, parlamenterin de oluşu gözden kaçmıyordu. Benimse İslamey'in gösterisine gitmemem düşünülemezdi. Grubu kuran, dünyanın her sahanesinde coşkuyla alkışlanabilir konuma getiren Rusya Federasyonu Halk Sanatçısı kompozitör Nexeye Aslan dostumdu. Bizi dost kılan da İslamey'e olan tutkum, ailece tutkumuz. İslamey'i ilk kez 1991 yılı mayıs ayında izlemiştim. DÇB kuruluş kongresine katılmak üzere Türkiye'den Nalçık'e gelen Kafkas Dernekleri Koordinasyon Kurulu'nun delegeleri arasındaydım. Diğer delegeler Özdemir Özbay, Fahri Huvaj ve Yusuf Taymaz idi. Sabahattin Diyne, Muhitin Ünal, Sönmez Baykan (sevgiyle anıyorum) ve Şamil gözlemci idi. Hastalandığı için Maykop'ta bırakmak zorunda kaldığımız Özdemir'in yerine Sönmez Baykan delege olmuştu.

DÇB kuruluş çalışmalarına katılan konuklar onuruna hazırlanan konsere davetliydi İslamey. Kuruluşu henüz yıllını doldurmamıştı. Bua karşın herkesleri büyülemişti. Kimimiz kımlıtsız, kimimiz hop oturup, hop kalkarak izlemiştik İslamey'i. Oğün bugündür İslamey'e hayranım. Tutkum da gitkiçe daha bir büyüdü. Krasnodar Devlet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Bigisayar Grafik bölümünü bitiren Psefit Hatam'n tez konusu da İslamey idi. Grafik düzenlemesini Psefit yapmış metnini ben yazmıştım. Rusça ve Adigece hazırlamıştık tezi. Tez en iyi derece ile kabul gördü. Döneminde Adigece yazılı kitapların saklanmak, yakılmak zorunda kalındığı, saklanamayan kitaplara el konulduğu bir ülkeden, anadilinin yasak olduğu bir ülkeden gelip anadilinde diploma tezi hazırlamak ve bunu İslamey üzerine hazırlamak... Bunun ve artık Türkiye'mizde de anadilimizin özgür oluşunun beni ne kadar mutlu kıldığını bir bilerseniz...

Tezin girişinde İslamey'i şöyle anlatmaya çalıştım:

İSLAMEY

Adige halkının geçmişinin günümüzdeki sesi

Wuerdij, halkın özü. Wueredij, tarih. Ezgi, wered, ağıt dillerde dolaşmaya başladığı andan beri insanları doğruluk, güzellik, yiğitlik yolunda eğitiyor. Kişileri birbirine yaklaşıyor, aralarında iletişim kuruyor., kişilere birbirini düşündürüyor. Kişileri birlikte düşündürüyor, birlikte aynı yola bas koyduruyor. Sevincimizi çoğaltıyor, üzüntümüzü azaltıyorlar. Engelleri aşabilecek güçle donatıyorlar bizleri. Yürek gücümüz oluyorlar. İşte İslamey'in, "devlet halk şarkıları ve dansları grubu" nun besli kaynağı da halkın özü wuerddijlerdir. Binlerce, yüzlerce yıllık oredijler yeniden kanatlarıyorlar İslamey ile.

İslamey halkımızın yürüdüğü çilekeş yolun acılarını duyumsatıyor, bugün de varolduğumuzun coşkusunu yaşatıyor, gelecekte de var olacağımızın umudunu aşıyor bizlere. İslamey aynı zamanda bizlere, karşılıklı wered söylemenin, birlikte wered söylemenin farklı kültürlerden insanları

nasıl birbirine yaklaştıracığını, farklı halkların insanların birlikte ülkeyi de dünyayı da nasıl güzelleştirebileceklerini anlatıyor.

Evet artık Adige halkının klasiği olan İslamey'ı her dinleştirmede bu duyguları yeniden, yeniden yaşıyor, yeniden, yeniden büyüleniyorum. Salonların dolup taşması, her halktan dinleyiciyi kendine çekebilmesi hele müzikten daha çok anlayanlarda bıraktığı derin etki • Bunlar da İslamey'ı canlı olarak izleme olanağı bulamayan, yalnızca teypten dinleyebilen Türk piyanist kompozitör Emre Dündar'ın İslamey'e ilişkin duygu ve düşünceleri:

İSLAMEY'İN MÜZİĞE

İslamey'in müziği soylu bir kültürün inceliklerini, duyarlılığını yansıtıyor... Bununla beraber ve aslında bundan dolayı; onların sesinden bir halkın ve bu halkı oluşturan tek teklerin tüm yaşanmışlığını, keder ve sevinçlerinin özel tarihini dinliyorsunuz. Bu müzikte, hiçbir müzikte kuramsal olarak elde edilemeyecek olan, sadece halk müziklerinde en saf biçimini kendiliğinden var eden samimiyet fazlası ile var. Bunun ötesinde, genelde halk müziklerinin mikro-tonal yapısını bozan, öz kimliğini belirsizleştiren yapay bir çok sesliliğin tersine, bu müziğin doğasında bulunan bir özel polifoni var. Bu çok seslilik "asil söz"e bir eşlik oluşturmamanın yada diyelim bir zemin yaratmanın çok ötesinde, onu, dinleyiciyi de içine çeken bir manzaraya yerleştiriyor...

Bu etki kuşkusuz, kendi müziğini derinlemesine tanıyan yetkin bir kalemin; Nexeye Aslan'ın başansı. Besteci teknik formasyonunu, geleneğinin doğasını gölgelemeden, geleceğine adeta "sızarak" kullanıyor. Öyle ki özellikle lokal parçalardaki küçük benzetiler, büyüleyici yankı etkileri, özenle yerleştirilmiş ve ifadeyi lirizmin sınırlarına taşıyan dinamik kontrastlar, solistlerin kendi aralarında kurduğu ve incelikte korunan akustik dengeler ve daha pek çok kompozisyonel öğenin, bir bestecinin paletinin renkleri olduğu fark edilmiyor. Müzik o kadar doğal bir gelişimle gerçekleşiyor ki tüm bunlar sanki hep ordaymışlar gibi geliyor. Her men belirtelim Nexeye Aslan'ın elde ettiği bu estetik, belli ki gruptaki tüm sanatçıların işlenen müzik geleneğini ve bununla birlikte bestecinin beklentisini derinlemesine anlıyor dahası yaşıyor olmasının sonucu... Kafkasya'nın müziği; dünya müziğine, otantik ses dünyalarına ilgili melomanların nicedir iskaladığı, belki ancak dansla ilişkiliği bağlamında, yani dansın gerisinde, gölgesinde- yalnız işlevsel yönüyle, yada en ucuz, yozlaştırılmış, suyunun, suyu taklitleriyle karşılaşabildiği bir soylu sanat... Bu iskalamanın, bu talihsiz fark edemeyişin pek çok sosyo-politik, sosyo-kültürel nedenlerinden söz edilebilir kuşkusuz... Ne ki; hiç olmazsa iletişim engeli duvarların yıkıldığı şu saatten sonra bu coğrafyanın müziği dünya ölçeğinde daha geniş bir dinleyiciye ulaşmalı, paylaşılmalı... Bu müzik, derinlikli özü ve tüm insani sıcaklığı ile her türlü övgü ve sevgiyi fazlası ile hak ediyor... Bunun en güzel, en yetkin kanıtını İslamey özelinde, bu grubun yaratısında görüyoruz...

18.12.2004 Cumartesi

Bir Nalmes gecesi idi. Nalmes bu gece ile emekliye ayrılan üç as elemanını uğurladı: Khule Mire, Nemit'ekhue Rime, Alberd Adam. Nalmesi tanımayanlar, kasetlerde olsun

izlemeyeniniz, ilk gezisinde Türkiye'de yarattığı depremi, coşkuyu hatırlamayanınız her halde yoktur. Ancak emeklileri kutlayan Kültür Bakanımız Haç'eğüğ Khesev'in kültür çalışanlarının maaşlarının (ki ne kadar az olduğunu biliyorsunuz) % 25 dolayında arttırılacağı müjdesini duyurmamak olur mu? Biz anavatana dönebilme şansını yakalayabilenler ülkemizin acılarını acı sevincini sevinç olarak algılıyor, yaşıyoruz.

Yaşadıklarımızın halkımızca da duyulması, görülmesi gereği bizleri, belki de gereğinden daha sık toplum karşısına çıkığımızın bilinci ve bu görevlerimizi paylaşacakların sayısının artması özlemi ile bizler de genç emeklileri kutladık. DÇB adına ben Aktif Dil Merkezi ve Gufes programı adına da Yediç Mehmet ve Xhuade Adnan Güzey sizlere tercüman olacağına inandığımız duygularımızı ilettik. Çam sakızı çoban armağanı hediyelerimizi sunduk. Türkiye'de İstanbul'da yaşayan Anavatani da unutmayan iş adamımız Xhuet Osman'ın emeklilerin harbirle 1000 er dolar armağan etmesi ile gönendik. Bu güzel davranışın, dilimizin, kültürümüzün yaşamasını, gelişmesini gerçekten isteyenlere örnek olmasını diledik. Aynı şekilde Krasnodar'dan gelen iş adamları grubunun Haşır Aslan ve Ç'ırmıt Muhiddin öncülüğünde katkıları geceyi güzelleştiren tablolardan biriydi.

Nalmes'in vefakar kardeşi Kabardinka temsilcilerinin sevgisi yalnız genç emeklilerimizi değil tüm salonu da etkiledi. Krasnodar Kazak Korosu temsilcilerinin özel olarak gelişleri konsere şarkı ve danslara katılışları, karşılıklı danslar geceyi ayrıca çok renklendirdi.

Bin kişiyi geçkin seyircinin ayakta alkışları ile kültür emekçilerimizi, kendilerinden yeni çalışma beklentileri ile uğurladık.

24.12.2004 Cuma

Devlet Filarmoni Salonu'nda Adigey Radyo Televizyon Kurumu ile İslamey'in birlikte hazırladıkları yeni yıl konserinde coştuk.

Senfoni Orkestramızın İslamey'in, Nalmes'in, Minikler Kazak korosunun, Güç'e Zamuddin ve öğrencilerinin sahne aldığı, klasik Rus şarkılarının, Adige pop şarkılarının seslendirildiği konser, ülkede birlikte yaşayan halkların birlikte eğlenebileceğinin, birlikte umutlanabileceğinin, birlikte müzik yapıp birlikte coşabileceğinin örneğiydi diyebilirim.

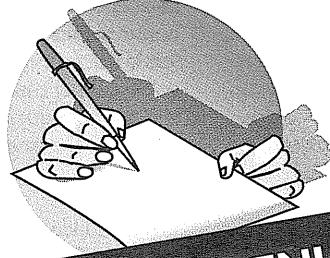
Devlet yetkililerinin, başkan yardımcımızın, parlamento üyelerimizin, bakanlarımızın halkla birlikte yeni yılı karşılaması da gecenin belirtilmesi gerekli güzelliklerinden biriydi. Gece konser sonrası fuayede Adige cegu ile sürdü...

Benim için tüm bunlar mutluluk kaynağı idi. Ama doğrusu en büyük mutluluk Türkiye'den Adigey'e dönüş yapmış genç arkadaşlarla tanışmak konuşmaktır.

Yeni yılda izleyicilerinin çok, çok olacağı umudu ile genç arkadaşlarımız Sinduk Ergün Utku eşi Papâ Beynan Utku ve Xejikh Gürcan Atalay'ı kutluyor, her şeyin gönüllerince olmasını diliyorum.

Evet gelecek, gelecekte umudu olanlarıdır.

Yeni yılda Anavatanda buluşmak bu güzellikleri birlikte yaşamak umudu ile kalın sağlıcakla... ■

SİZDEN GELENLER

Anılarda kalanlar

■ Özdemir ÖZBAY

Saygıdeğer Nart Okuyucuları, uzunca bir süredir sağlık sorunlarım nedeni ile uzak kaldığım dergimize yeniden dönebilmenin mutluluğunu sizlerle paylaşmak, sizlerle yeniden diyalog kurabilmek, yaşamımın bu sonbahar sayfalarını sizlerle açmak istiyorum. Çok ciddi üç operasyondan sonra aranızda dönüyorum. Yaşlı yüreğim bir çocuk sevinci ile çarpıyor. Hastalığım süresince pek çok dostum, okurlarım Türkiye'nin her yanından hatta ülke dışından bana moral verici iyi dileklerini ilettiler. Saygıdeğer büyüğüm Prof. Hayri Domaniç, Maykop'tan Dr. Nejdet Hatam, Mehmet Uzun, sevgili Yenemikue Mevlüt, Bremen'den saygıdeğer ağabeyim Dr. İhsan Saleh ve diğer dostlarımla hasta yüreğime ferahlık, sevinç ve umut katan

Çerkesçe şarkı söylediğim gerekçesi ile beni sorgulayan devlet, şimdi kendi resmi kanalından anadilde yayın yapıyor. Bu durum Türkiye adına, Türkiye insanı adına ve dolayısıyla bizim adımıza demokratik anlamda çok büyük, çok olumlu bir değişim.

sözlerini yaşamım boyu unutamam.

Başta Muhittin Ünal ve Fahri Huvaj olmak üzere Kafkas Dernekleri Federasyonu ve Ankara Kafkas Derneği çevresinden, canımdan daha aziz soydaşlarımla benim için çarpınışlarını unutamam. Kan vermek için yarışan, şu anda isimlerini bile öğrenemediğim kardeşlerime bu vesile ile şükranlarımı sunuyorum.

Nart Dergisi'nin can okurları, yukarıdaki tüm-celeri yazarken Maykop'tan arayan sevgili Yenemikue Mevlüt, Türkiye'de başlatılan Çerkesce TV yayınının atayurdumuzda büyük ilgi ve memnuniyet uyandırdığını söylüyordu. Ben de bu yayının şimdilik Çerkes kültürüne yönelik farklı bir şey içermediğini söyleyince Mevlüt şu yanıtı verdi:

"Olsun, bu bir başlangıçtır. "Çerkesçe" diye bir dilin var olduğunu bile kabullenmeyen devletin, resmi yayın organından ana dilimizle yayın yapılması çok önemsenmesi gereken bir gelişmedir..."

Mevlüt'ün "Çerkesçe diye bir dilin varolduğunu bile kabullenmeyen..." sözleri, beni çok eski yıllara, o yıllarda yaşadığımız acılara götürdü. 1979 yılı idi. Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği Başkanı olduğum bu dönemde, Amman'da düzenlenen ve hayır kurumlarına yardım amacı da içeren bir Kafkas şenliğine dernek olarak davet edilmiştik. Davet, Haşimi Hanedanı adına o dönemdeki Ürdün veliahtı, Kral'ın kardeşi Prens Hasan Bin Tallal'dan geliyordu. Derneğimiz kadın kolunun hazırladığı kimi hediyelik eşyalar da Amman'da sergilenecekti. Anımsadığım kadarıyla 8 Temmuz 1979 tarihinde kırk beş kişiden oluşan grubumuz Ankara'dan otobüs ile hareket etmişti. Reyhanlı'da hemşehrilerimizce Cilvegözü Kapısı'ndan uğurlanırken, halk dansları topluluğunun kullandığı göstermelik kılıçların kesici alet olup olmadığının tutun da, birçok sudan bahanelerle gidişimizin engellenmeye çalışılmasını uzun uzun anlatmak istemiyorum.

KRAL OLMAK MI, ÇERKES YAŞLISI OLMAK MI!

Suriye'yi bekleme yapmadan katederek Ürdün'e varışımız, orada soydaşlarımızın coşkulu karşılama törenleri, akrabaların, bireylerin özlemle kucaklaşmaları çok tatlı anılar olarak kalacaktır.

Ankara Kuzey Kafkasya Halk Dansları Topluluğu ve Korusu ile katıldığımız bu şenlikte iki gece üst üste Kral Hüseyin Kültür Merkezi'nde bir program gerçekleştirilmiştir. Habjokua Sait Paşa, Fevvez Maher Paşa ile Çeçen asıllı olan ve benimle Türkçe konuşan, şu anda ismini anımsayamadığım dönemin Ürdün Bayındırlık Bakanı da vardı. Gösteri koro ile başlamıştı. Kültür Merkezi'ni dolduran izleyicilerin coşkulu alkışları arasında Kraliçe Nur, yanımda oturan ve o dönemde Ürdün Kafkas Kültür Dernekleri Federasyonu'nun başkanı olan, saygı ve rahmetle andığım emekli general, Ürdün'ün Ankara eski Büyükelçisi Birnamit Fewwaz Maher Paşa'ya beni göstererek bir şeyler söylemişti. Anladığım kadarı ile "benim İngilizce bilip bilmediğimi" soruyordu. "Fransızca konuşabileceğimi" söyleyince çok net ve tek tek sözcükleri vurgulayarak;

"C'es magnifique.. C'est magnifique..! (muhteşem, muhteşem!) demiş ve sürdürmüştü. Gösterilerin diğer Ürdün kentlerinde de yinelenmesini istiyordu. Ben de dönüştü grubumuzun çoğunlukla öğrenci olan elemanlarının yoğun bir biçimde sınavlarının başlayacağını belirterek, ikinci gösteriden sonra Ürdün'de pek kalamayacağımızı açıklamıştım. Bunun üzerine Ürdün'den ayrılacağımız gün beş çayına Saray'da beklediğini belirtmişti. Yine sıkıntılı bir halde bu daveti engelleme yollarını aradım. Kırk beş kişi ile Ürdün Sarayı'nda, protokol kurallarını ve saray geleneğini bilmeyen grubumuzun düşeceği sıkıntıları düşündüm ve hemen müdahale ettim;

"Majesteleri, bu nazik davetinize çok teşekkür ederim. Geleneklerimize göre programımızı ev sahibimiz olan Amman Kafkas Derneği düzenlemektedir. Yarın Suriye sınırını geçmeden önce Habjokua ailesinin Ceraş'taki malikanesinde düzenlenecek garden partiye katılmamız planlanmıştı, gelebilir miyiz bilemiyorum". Sözlerimi daha yeni tamamlamıştım ki, Kral gülerek Arapça bir şeyler söyledi. Fewwaz Paşa alı al, moru mor, sıkıntı içinde kıvrınarak;

"Plağua yigi haynaper (gördün mü şimdi rezaleti)..." diyerek Kral'ın sözlerini Çerkesçe'ye çevirmişti. Kral, "Bu yaşa geldim, bunca yıldır bu ülkenin başındayım, ama Çerkeslere hükümdar olmaksansa, Çerkes yaşlısı olmanın daha muteber bir makam olduğunu hala öğrenemedim" demişti.

Fewwaz Paşa'ya göre affedilmez derecede diplomatik bir gaf yapmıştım. Oysa ben konuşmamın bu manaya çekileceğini düşünmemiştim. Yıllar sonra Uzunyayla Şenliği sırasında Kayseri'de sohbet ettiğimiz Prens Ali'ye merhum babası ile aramızda geçen bu olayı anlattığımda, "Yüzde

yüz sen haklı idin" demişti. Kral, sözlerini Sait Paşa'ya dönerek sürdürmüştü:

"Salih Paşa, Saraya tercih ediliyorsunuz..." demişti gülerken.

Bu konuşmalar olurken, kraliyet locasının sol hizasında bulunan ve üzerinde Türk Bayrağı asılı olan locadaki Türkiye Büyükelçiliği mensuplarının, kulaklarını dikerek ve gözlerini benden ayırmaksızın beni izlediklerini fark etmiştim.

BÜYÜKELÇİ'NİN KASITLI SORULARI

Ertesi sabah Fewwaz Paşa beni alıp Türkiye Büyükelçiliği'ne götürmüştü. Grubumuzun Ürdün'e gidebilmesi için gerekli işlemler yapılırken Türkiye Büyükelçisi'nin gösterdiği kolaylık ve destek nedeni ile Fewwaz Paşa sayın büyükelçiye teşekkür etmek istemişti. Büyükelçi Fewwaz Paşa'yı merdivenlerde karşılamış ve övücü iltifatlarda bulunarak büyük salona götürürken, beni de göz ucuyla,

önemsiz bir nesneyi izler gibi süzüyordu. Karşılıklı hal hatır sormalar, nar şerbeti ağırlıklı ikramlardan sonra büyükelçi, salonda esinti olduğunu, konuşmaların da yankılandığını belirterek ofisine geçmemizi önermişti. Fewwaz Paşa bana, kendisinin ofise gelmesinin uygun bir davranış olmadığını, belki Büyükelçi'nin bana özel bir şeyler söyleyebileceğini belirterek salonda kalmıştı. Ofise geçer geçmez Büyükelçi müstehzi bir ifade ile konuşmaya başlamıştı;

"Önce sizi kutlarım. Basımızı göğe erdirdiniz. O ne muhteşem gösteri idi. Ben Amman'a gelmeden önce Avrupa'nın birçok kentinde görevlerde bulundum. Oraya halk dansları grupları gelir, kiminin çarığı sahneye fırlar, kiminin davulunun ipi kopar, kimi sarhoşluktan yıkılır kalır, utanç tabloları çizerlerdi. Velhasıl, Fewwaz Paşa elinde evraklarımızla geldiğinde açıkçası tuhafıma gitmişti. 'Bir eski asker, bir emekli büyükelçi böyle basit ve can sıkıcı işlerle niçin uğraşır' diye düşünmüştüm. Ama sizin grubunuz öyle değilmiş. Ancak, kafama takılan bir hususu sorayım. Bildiğim kadarı ile Türkiye'de artık Çerkesçe konuşulmuyor. Siz bu güzel şarkıları bu çocuklara nasıl öğrettiniz baka-yım...?"

Büyükelçi neden Çerkesçe şarkı söylediğimizi diplomatik bir kamuflla sorguluyordu. Bu nahoş soruya nasıl bir yanıt vermeliydim. Düşündüm kelimeleri seçerek ve tartarak şöyle demiştim;

"Sayın Büyükelçi... Buraya gelen grubumuz, ben dahil Arapça bilmiyoruz. Bizi ağırlayan ev sahiplerimiz de Türkçe bilmiyor. Ama biz üç gündür hiç sıkıntı çekmeden

Kral, "Bu yaşa geldim, bunca yıldır bu ülkenin başındayım, ama Çerkeslere hükümdar olmaksansa, Çerkes yaşlısı olmanın daha muteber bir makam olduğunu hala öğrenemedim" demişti.

anlaşabiliyoruz. Bu olguyu dikkate alırsanız, şarkıları çocuklara nasıl öğrettiğimizi de anlayabilirsiniz.”

Bu yanıttan hoşlanmayan büyükelçi “maalesef” anlamına gelecek bir şekilde yüzünü buruşturarak;

“Evet, Türkiye’de özellikle Kayseri civarında az da olsa hala konuşulduğunu duymuştum” demişti. Daha sonra Ürdün gazetelerini masanın üzerine sererek, gösterimiz ile ilgili yazıları kullanarak hazırlayacağımız bir raporu dönüştürme Dışişleri Bakanlığı’na sunmamızı istemiş ve müstehzi bir tebessümle;

“Ben de sizin hakkınızda çok detaylı bir rapor hazırlayıp bundan böyle uluslararası festivallerde Türkiye’nin sizin grubunuzca temsil edilmesini isteyeceğim” demişti. Otele dönerken bu rapor meselesinin beni rahatsız ettiğini, Çerkesçe şarkı söylemenin ne menem bir suç olduğunu, bu işlediğimiz suçun yazılacak rapora nasıl yansıtılacağını ve diğer kuşularımı Paşa’ya anlattım. Fewwaz Paşa:

“Rahat ol, bu büyükelçi öyle rapor yazamaz, yazdığı takdirde ve bu rapor nedeni ile Türkiye’de başınıza bir şey gelirse, benim soluğu sarayda alacağımı, Haşimi Hanedanı’nın davetlisi olan sizlerin başına gelenlerin büyükelçi’nin raporundan kaynaklandığını, Türkiye ile Ürdün’ün arasındaki dostluk ve kültürel ilişkileri bozduğunu, kendisinin “Personna Non Grata (istenmeyen şahıs)” ilan edilmesini isteyeceğini, Ürdün hariciyesinin de Kral’ın isteği üzerine, aradaki iyi ilişkileri bozan bu diplomatın geri çekilmesini Türk Hariciyesi’nden isteyeceğini iyi bilir. Bu diplomatın kendi sicilini bozacak böyle bir davranışa girişmeyeceğini umuyorum” demişti.

ELLERİM KELEPÇELİ, GÖZLERİM BAĞLIYDI

Suriye’ye, Şam Kafkas Derneği’ne de uğrayarak, daha sonra Türkiye’ye döndük. Aradan bir yılı aşkın bir zaman geçti. 12 Eylül 1980. Ordu yönetime el koymuş, dernekler, sivil toplum örgütleri, sendikalar, siyasi partiler kapatılmıştı. Askeri yönetimin çelik kamçısından biz de nasibimizi almaya başlamıştık. 1980 Kasım ayının başlarında bir gece evden alındım, ellerim kelepçeli, gözlerim bağlı olarak bir yerlere götürüldüm. Başımı kaldırabilecek kadar yüksek olmayan ve idrar kokan zifiri karanlık bir hücrede on bir gün tutuldum. Bu kovuktan her saat başı çıkartılıp gözlerim bağlı olarak sorgulanmaya götürülüyordum. Sorgulama zaman zaman şiddet gösterisine dönüşüyordu. “Siz sosyalist bir ülkeye gidiyorsunuz, orada politbüro üyeleri ile kadeh kaldırılıyorsunuz. Bir monarşik ülkeye gidiyorsunuz, gittiğiniz gece kral ve kraliçeye takdim ediliyorsunuz. Onlarla kraliyet locasını paylaşıyorsunuz. Kaç ülkenin sınırları peş peşe sorgusuz sualsiz sizin için açılıyor. Oralarda gerine gerine Çerkesçe şarkılar, bilmem daha neler söylüyorsunuz. Sonra da masum, küçük bir folklor derneğisiniz!.. Aysbergin kökü nerede? Bu gücü nereden buluyorsunuz...?” ve tabii bu sözlerle birlikte yumruklar masaya iniyor, olmayan gizli şeyleri söylememiz için gözdağı veriliyordu.

Evet, sayın Amman Büyükelçimiz bizim için gerçekten de çok iyi(!) bir rapor göndermişti.

1981 Ocak ayı idi. Ürdün Elçiliği’nde çalışan arkada-

Sevgili Mevlüt Atalay’ın sözleri doğru idi.

Çerkesçe şarkı söylediğim gerekçesi ile beni sorgulayan devlet, kendi resmi kanalından anadilde yayın yapıyordu. Bu durum Türkiye adına, Türkiye insanı adına ve dolayısıyla bizim adımıza demokratik anlamda çok büyük, çok olumlu bir değişimdi.

şımız Yekhutle Avni, Fewwaz Paşa’nın Ankara’ya geldiğini, bizim Ürdün seyahati nedeni ile sorgulanmamızdan üzüntü duyduğunu, Fahri Huvaj ile birlikte Kavaklıdere’deki evinde bizi beklediğini ilettiler. Paşa’nın ziyaretine gittik. Olanı biteni tüm detayı ile öğrenmek istiyorduk. Anlatıkça Paşa’nın yüz ifadesi ve rengi değişiyordu. İyi dileklerimizle sunarak oradan ayrıldık.

BÜYÜKELÇİ GÖREVDEN ALINDI

Ben işyerinde her sabah Resmi Gazete’yi tarardım. Şubat 1981 idi. Resmi Gazete’de bir görevden alma kararname gözüme ilişti. Hariciye kararnamelerinin topluca yayımlandığını bildiğim için daha da dikkatlice okudum; “Haşimi Ürdün Krallığı nezdinde akredite Büyükelçi...’nin Şifre Dairesi’nde görevlendirilmek üzere görevden alınmasına...” denilmekte idi. Evet, Fewwaz Maher Paşa dediğini yapmıştı. Aynı gün Ürdün Elçiliği’nden Avni aradı, Ürdün hükümeti ise, Ankara’daki büyükelçisi Habjokua Züher Bey’i onore ederek birinci sınıf bir başkent’e, Tokyo’ya atamak üzere görevden almıştı. Uzunca bir süre yerine atama da yapılmadı. Çok ilginç bir durumda, hiçbir kusurumuz yok iken baskı görmüş, acı çekmiştik. Yine hiç haberimiz yok iken uluslararası bir krize neden olmuştuk. Sevgili Mevlüt Atalay’ın sözleri doğru idi. Çerkesçe şarkı söylediğim gerekçesi ile beni sorgulayan devlet, kendi resmi kanalından anadilde yayın yapıyordu. Bu durum Türkiye adına, Türkiye insanı adına ve dolayısıyla bizim adımıza demokratik anlamda çok büyük, çok olumlu bir değişimdi. Özellikle diasporada, elliden fazla ülkede yaşamak zorunda bırakılan halkımız için yaşamsal anlam ve önem taşımaktadır. Bu demokratikleşmenin daha da gelişmesi, asimilasyon girdabında yok olmak üzere olan Çerkeslerin kutsal hakkı olan atayurduna dönmek ideasına ortam hazırlaması dileklerimizle... Hoşça kalınız. ■

Lhape Tėwuçüe / Lhateuve

Batıray ÖZBEK

Diasporada hemen hemen yok olmaya başlamış olan güzel bir Adige geleneğinden söz etmek istiyorum. Bu gelenek Adigey de halen yaşatılmaktadır ve geleneğin tekrar canlandırılmasının geleceğimizin garantörü olan çocuklarımızı geniş yaşlarda çok iyi etkiliyeceğine ve toplumumuza bağlayacak önemli faktörlerden biri olacağına inanıyorum. Derneklerde toplu olarak miniklerimiz için tek ya da toplu olarak Tlape Tėwuçü eğlencesi yapılmasını da teklif ediyorum. Tlape Tėwuçü eğlencesi çocuk ilk defa ayaklanarak yürümeye başlayınca, “beş altı yaşına kadar da olabilir” yapılır.

ÜÇ ADET EŞYA SEÇTİRİLİR

Çocuğun yakın arkadaşları ve yakın akrabaları ve dostları davet edilir. Bir oda da masanın üzerine mesleklerle ilgili minyatür eşyalar konulur. Herkes yerini alır ve müzik çalmaya başlar. Çocuğun elini, onun güvendiği her hangi bir kişi tutarak, odaya alkışlarla getirir. Daha sonra masanın çevresinde üç kez dolaştırılır ve üç adet eşya seçmesi istenir. Çocuğa baskı yapılmaması gerekir ve elinden tutandan baskısının konuşmaması gerekir. Yoksa çocuk şaşırır.

Çocuğun seçtiği eşyalara (bazen üç değil, iki ya da bir tane seçebiliyor etkilememek gerekiyor) göre davetlilerden isteyenler sırayla düşüncelerini söylerler, hangi mesleği seçeceğine dair konuşmalar ve yorumlar yaparlar.

Arkasından çocuğun çırapları çıkarılır, masa toplanır ve yufka ekme masanın ortasına konulur. Çocuk iki ayağı ile yufkaya basar. Aileye en yakın bir kişi elindeki bıçakla çocuğun ayağına göre yufkayı keser. Kesilen ekmeğin sağ ayak altı anneye, sol ese babaya verilir, geri kalanı oturanlara parça parça dağıttıktan sonra çocuk hakkında iyi temennileri içeren konuşmayı yapar ve kesilen ekmeğe yenilir.

Daha sonra eğlence yapılır. Son olarakta önce çocuklara yemek yedirilir ardından yetişkinler hep beraber yemek yer ve dağılır. ■

GEREKLİ MALZEMELER!

- Yuvarlak Çerkes sofrası.
- Mayasız 10-15 cm çapı olan yuvarlak ince acılmış ve pişirilmiş ekmeğe. (Her Lhape Tėwuçü yapılacak çocuk için bir tane pişirilir.)
- Meslekleri sembole eden (makas, telefon, streskop, kitap defter, para vs.) gibi minyatür çeşitli eşyalar.
- Çocuklar için milli elbiselerin diktirilmesi ve adige melodilerinin canlı olarak çalınması daha da güzel olur.

Türkiye şampiyonu bir güreşçi MAHMUT ATALAY

Müberra Atalay ÇELEBİ, Serdar ATALAY, Melih ATALAY (Çocukları)

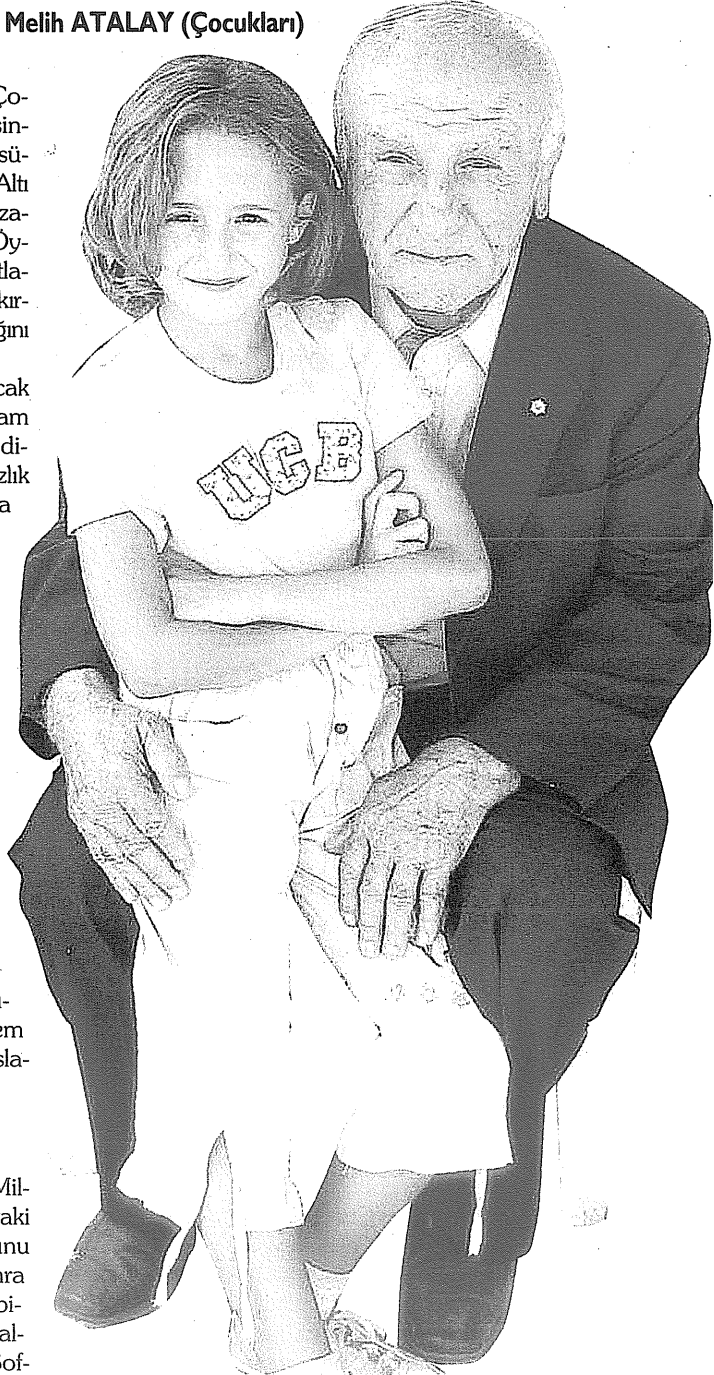
Babamız Mahmut Atalay, 1934 yılında Çorum'un Cemilbey (Eski ismi Çorak) nahiyesinde Çerkeslerin Şapsığ boyundan Noghay sülalesinin bir ferdi olarak dünyaya gelmiş. Altı kardeşin dördüncüsü olan babamız her zaman ele avuca sığmaz bir çocuk olduğunu anlatırdı. Öyle ki köyde yolu kullanmaz, her yere damdan dama atlayarak gidermiş, bir keresinde bacadan düşüp ayağını kırdiğini ve halamın iyileşene kadar onu sırtında taşıdığını yüzünde kocaman bir gülümseme ile anlatırdı.

Köydeki diğer çocuklar gibi babamız da karakucak güreşine meraklıymış. Büyük amcam ile tarlada akşam vaktine kadar güreştiklerini ve amcamın onu hep yendiğini söylerdi. Komşu tarladaki çalışanlar onlara haylazlık ediyorsunuz diye kızarmış ama tüm tarlalardan daha iyi ürünü aldıklarında da "bu Noghaylar akşama kadar güreştiler yine de bizden daha iyi hasat çıkardılar" diye hayıflanırlarmış. Babamız askerden dönene kadar amcamı yeneemediğini, asker dönüşünde abisi ile uzun bir güreşe tutuştuklarını ve artık antrenmanlı bir güreşçi olduğu için amcamı yenebildiğini söylemişti. Asker olduktan sonra harp okulunda serbest stilde güreş antrenmanlarına başlamış ve kondisyon çalışmalarında Binbaşı Şeref Tunca ona rehberlik etmiş. Onun sayesinde, er olmasına rağmen Harp Okulu öğrencileriyle antrenman yapmış ve onlarla aynı başarıyı gösterdiği için, zamanın Harp Okulu Komutanı Halil Güney Paşa'dan takdir plaketi almış.

Çerkes akraba ve dostlarımızın arasında ne zaman bir düğün olsa babamın onur konuğu olarak dans pistinde yerini alırdı. Kazaska'yı çok sever oynarken hepimizi coştururdu. Böyle bir düğünde tanışmışlar annem ile. Çok iyi mızık çalan annem ile beraber olan danslarını seyretmeye doyum olmazmış.

GÜREŞTE KAZANILAN BAŞARILAR

1959 yılında Türkiye Şampiyonu olduktan sonra Milli Takıma girmeye hak kazanmış ve aynı yıl Beyrut'taki Akdeniz Olimpiyatları'na katılarak ilk şampiyonluğunu burada Akdeniz Olimpiyatları'nda almıştı. Daha sonra sırasıyla; 1961 yılında Tokyo'da yapılan Dünya Şampiyonası'nda dördüncü, 1962'de İstanbul'da yapılan Balkan Şampiyonası'nda birinci, 1963'de Bulgaristan Sof-

Mahmut Atalay, 150 kereden fazla milli formayı giyerek, 15 defa Türkiye Şampiyonu olduktan sonra, 1968 yılının sonlarında jübile yapmadan faal güreş hayatını noktaladı

Mahmut Atalay torunlarıyla birlikte

ya'da yapılan Dünya Şampiyonası'nda üçüncü ve yine aynı sene İtalya Napoli'de yapılan Akdeniz Olimpiyatları'nda birinci olmuştu. Yine 1964 Tokyo Olimpiyatları'nda üçüncü olurken, 1965'de İngiltere Manchester'da ikinci, aynı yıl Bulgaristan Yanbolu'da Balkan Şampiyonu olmuş, 1966'da Almanya Kalsruhe'de yenilmeden Avrupa ikincisi olmuştu. Amerika Ohio Eyaleti Toledo şehrinde 1966 yılında Dünya Şampiyonu olmuştu. Şampiyonalara katılmaya devam etmiş, 1967 yılında Hindistan Yeni Delhi'de Dünya Şampiyonası'nda dördüncü olmuş ve yine aynı sene İstanbul'da yapılan Avrupa Şampiyonası'nda yenilmeden ikinci olmuş, nihayet 1968 Mexico City Olimpiyatları'nda uzun zamandır hayalini kurduğu Olimpiyat Şampiyonluğu'na ulaşarak altın madalyayı boynuna takmıştı. Bu madalya o tarihten itibaren 20 yıl boyunca (1988'e kadar) Türkiye'nin kazandığı son altın madalyaydı.

Babamız, 150 kereden fazla milli formayı giyerek, 15 defa Türkiye Şampiyonu olduktan sonra, 1968 yılının sonlarında jübile yapmadan faal güreş hayatını noktalamıştı. Daha sonraki yıllarda teknik direktörlük, Güreş Federasyonu Asbaşkanlığı ve bir süre vekaleten Güreş Federasyonu Başkanlığı da yaptı. Aynı zamanda milli takımlar sorumlusu olarak 16 yıl boyunca çeşitli görevlerde bulundu. Türk Güreş Vakfı Kurucu üyesi, Milli Olimpiyat Komitesi Olimpiyatlar Derneği üyeliğinin yanı sıra, Atina'daki Yunanistan Olimpiyat Komitesi'nin Türkiye'deki tek onur üyesiydi. Son olarak Milli Olimpiyat Komitesi'nin kendisine layık gördüğü "Ömür Boyu Spora Hizmet" ödülünü görmeye ne yazık ki ömrü vefa etmedi...

GÜREŞE ADANMIŞ BİR HAYAT...

Evet, Mahmut Atalay çok sevilen bir spor adamıydı, birçok başarılarla imza atmıştı ama herşeyden önemlisi bizim için örnek bir baba örnek bir insandı. Hani derler ya, adam gibi adamdı. Son derece mütevazı bir hayat yaşadı. Çok sevdiği mesleğine olan tutkusu yüzünden ai-

lesinden hep uzakta, kamplarda, şampiyonalarda, yurt dışında geçirdi çok değerli gençlik yıllarını. "Başarımı hiç dırıldır etmeyen karıma borçluyum" derdi. Evet, özveri ile ona her zaman destek olan eşinden ve çocuklarından uzaklarda kamplardaydı. Kısıtlı imkanlara hatta imkansızlıklara rağmen şikayet etmedi, yılmadı, çalıştı, yenildiği de oldu ama "yenile yenile yenmeyi öğrendim" diyerek sonunda istediğini aldı... Çok istediği Dünya ve Olimpiyat Şampiyonluklarını iki sene ara ile kazandı. O günlere ait anılarını anlatırken yüzündeki o heyecanı, o mutluluğu, o gururu hala yaşadığını anlamak hiç de zor olmazdı. "O kürsüde boynumda madalya, Milli Marşı dinlemenin nasıl bir duygu olduğunu kelimelerle anlatmam imkansız" derdi hep. Sadece gençlik yılları mı? Ellili yaşlarında da hep güreş vardı babamızın hayatında... Teknik Direktörlük, yöneticilik, spor yazarlığı.. ama varsa yoksa güreş.. hep güreş. Futbolla da ilgiliydi az biraz, iyi bir Fenerbahçeliydi. Ama güreşte olduğu kadar fanatik bir taraftar değildi futbolda.

15 Şubat 2003'de kendisi ile yapılan bir söyleşide şunları dile getirmişti;

"İlk güreş antrenörüm Çorum bölgesinden Adil Candemir idi. Milli Takıma girdikten sonra çalıştığım rahmetli Yaşar Doğu, antrenörlüğüne doyamadığım hocalarımdan biridir. Daha sonra Celal Atik, Nasuh Akar ve Halit Balamir antrenörlüklerimi yapmıştır. Harp okulunda çalışırken Binbaşı Şeref Tunca kondisyon çalışmalarımda en büyük katkısı olan hocalarımdan birisidir. Şimdiki güreşçi kardeşlerime tavsiyem; sporun disiplinine uygun olarak çalıştıkları ve şampiyon olacaklarına inandıkları anda başarılı olacakları kesindir, hepsine başarılar diliyorum".

Biz bu sınırlı satırlarda biraz olsun anlatmaya çalıştık Mahmut Atalay'ı. Ama ne mutlu bizlere ki, babamız olarak her zaman onun adıyla, başarılarıyla sevgi, gurur ve onurla dolu dolu bir hayat yaşadık ve anısını yaşatmaya devam edeceğiz..

Sevgi ve özlemle anıyoruz.. ■

Yaşar Doğu'nun büyük keşfi

TEVFİK YÜCE

Hakan YÜCE (Oğlu)

Tevfik Yüce Abzahların Bidanuk sülalesinden olup 1927 yılında Samsun Kavak ilçesine bağlı, Karapınar köyünde doğmuştur. Eşi Fahriye Hanım ise, Haymana İkizce'li ve Şapsığların Yekuşe sülalesindedir. Yüce biri kız üç çocuk babasıdır. Günümüzde spor hekimleri başarılı sporcuların çok özel vücut yapıları ve fizyolojileri sayesinde muvaffak oldukları hususunda birleşiyor. Sanırım Çerkes kökenli pekçok sporcunun buldukları ülkelerde ve dünya ölçeğinde bu denli büyük başarılar imza atmalarının altında yatan gerçek te bu.

Babamın Türkiye, dünya, akdeniz olimpiyatları ve uluslararası turnuvalarda 46 kez milli olmak suretiyle pek çok madalyalar kazanması, sonrasında beynelmînel güreş hakemliği ve Türkiye, Lübnan, Libya millî takımlarında, çeşitli kulüplerde güreş antrenörlüğü, idareciliği şeklinde devam eden spor yaşamı, eskiden Adıge köylerinde düzenlenen bir panayır güreşi organizasyonunda başlamış. Zamanın cihan şampiyonu lakaplı büyük hocası Yaşar Doğu, sık sık Adıge köylerinde düzenlenen bu geleneksel güreşleri takip eder ve yetenekli Adıge gençlerini minder güreşine kazandırır. Babamı da bu şekilde izlemiş ve "bu çocuk iyi pehlivan olur" deyip dedemden mücadele almak suretiyle Ankara'ya götürmüştü.

Millî takımın en genç sporcusu olarak, ilk kez millî olduğu İsveç'te yapılan Dünya Şampiyonası'nda madalya kazanması ve takım halinde başarılı olmalarının ardından, Türkiye'ye döndüklerinde kendilerini büyük bir kalabalığın karşılmasına çok şaşırdıklarını ve ilk anlarda durumu kavrayamayıp aralarında "Acaba Türkiye'de bir hadise mi oldu?" diye konuştuğunu anlatırdı. Sonradan halkın güreşlere çok büyük bir alaka gösterdiğini, televizyonsuz o günlerde seyircilerin sinema salonlarını doldurup müsabakaları izlediklerini nakletmişler. Yine İskenderiye şehrinde düzenlenen Akdeniz Oyunları'nda ilk kez millî takımın 8 sikletin tamamında da altın madalya kazanıp, müsabakalarda Türk millî marşından başka hiçbir marşın çalınmamasının ardından, özellikle İstanbul'da güreş seyircisinin kendisini çok sevdiğini, Celal Atik'e atfen "küçük Celal" diye lakap taktıklarını ve pastanelerde kendisinden para kabul etmediklerini anlatırken, "Bizim zamanımızda takım Çerkes millî takımı gibiydi, Yaşar Doğu, Adil Candemir, Adil Atan, İrfan Atan, Hamit Kaplan, Nurettin Zafer, Haydar

Tevfik Yüce yaşamı boyunca millî mayoyu 46 kez giymişti. İsveç'in başkenti Stockholm'de 1950 yılında yapılan 12. Dünya Şampiyonası'nda 67 kilo da grekoromen stilde bronz, 1951 yılında yapılan Akdeniz Oyunları'nda serbest stilde altın madalya kazanan Yüce, 1953 yılında dünya dördüncüsü, 1955 yılında da Akdeniz Olimpiyatları'nda üçüncü olmuştu.

Zafer, Ahmet Topçu, Servet Meriç ve Mahmut Atalay gibi güreşçilerle hep ittifak halindeydik. Bekar olan arkadaşlar toplanıp Çerkes köylerine düğünlere giderdik" derdi.

ÇERKESLER GÜREŞE YÖN VERDİ

Babam Çerkes gençlerinin güreşe olan ilgisinin azalmasıyla, güreşte uzun yıllar süren bir duraklama devrine girildiğine inanırdı. Kabiliyetin kendi deyimiyle 'Allah vergisi' olduğunu, ancak yetenekli insanların yine kendi deyimiyle 'mantar gibi' kendi kendine büyüyemeyeceğini, nadide bir çiçek gibi ihtimamla büyütülürse netice alınabileceğini söylerdi. Buradan hareketle içimizdeki değerlere daima alaka göstermemiz, teşvik etmemiz ve her fırsatta onları onore etmeye özen göstermemiz gerektiğine işaret ederdi.

Yaşamının büyük bölümünü geçirdiği Bursa'da, Kemal Tamzok Bey'le Kafkas Kültür Derneği'ni kurmuş, Çerkes gençlerini spora teşvik etmiş, onlardan dünya şampiyonluğuna ulaşan Salim Bak gibi güreşçiler yetiştirmiş, işe yerleştirme, evlenme gibi her türlü meseleleriyle bilfiil alakadar olmuştur.

Maykop'ta bulunduğum sırada Hasan Gergov'un hazırladığı, 1998 Nalçık basımlı Adıge kökenli sporcuların anlatıldığı, Rusça basılmış bir kitap hep masamda dururdu. Bir gün ziyaretime gelen Maykoplu bir arka-

daş kitaba ilgi duymuş, sayfalarını karıştırırken babam-
ların fotoğrafının yer aldığı sayfayı bana heyecanla gös-
terip, "Hakan bak senin de burada Bidanuklardan bir
vunkoşun var" diye seslenmiş, sonra babam olduğunu
söylediğimde ikimiz de çok gülmüştük.

Aynı kitapta, babamın arkadaşı olan Mahmut Atalay
büyüğümüz hakkında da geniş bir bölüm bulunmakta.
Yakın zaman önce Güreş Federasyonu başkanlığına se-
çilen sayın Recai Ustaoglu babamı ziyarete geldiğinde,
bu kitabı eğer görmemişse diye Mahmut Amca'ya ulaş-
tırmayı planlamıştık, olmadı. Babam arkadaşı Mahmut
Atalay'ın olağanüstü güreş kariyeriyle hep iftihar eder,
Mahmut amca da gıyabında benimle, annem ve babam
hakkında konuşacağına ismiyle hitap etmez, büyük ol-
masından ötürü "thamate nasıl" diye bizè sorardı.

Ölümünden bir gün evvel Bursa'da yaşayan bir
sporcu arkadaşı ile telefonda konuşurken babamı sor-
muş. Rahatsız olduğunu öğrenince de, "Eee, ben artık
70 yaşına geldim, o benden de büyük, sıra yavaş ya-
vaş bize geliyor" diye espri yapmış. Kaderin garip bir cil-
vesi ardarda ikisini de kaybettik, tıpkı söylediği gibi. Nur
içinde yatsınlar.

Yazıma yukarıda bahsettiğim kitaptan bir anekdotla
son vermek istiyorum. Mahmut Atalay kendi ağzından
"Spora 10 yaşında geleneksel güreşle başladığını, Yaşar
Doğu'nun Adil Candemir'i, Adil Candemir'in de kendi-

sini yetiştirdiğini, fakat Yaşar Doğu'nun hep baş öğret-
menleri olduğunu" belirtip bir anısını nakleder:

"Birgün bir balkan şampiyonası münasebetiyle Sof-
ya'daydık. Soyadı Dermençiev olan bir Bulgar güreşçi
ile çok zor geçmesi beklenen bir finale çıkacaktım. Bir
şanssızlık oldu ve parmağım tam müsabaka öncesi ka-
pıya sıkıştı, bir kemikte kırık meydana gelmişti. Parma-
ğım müthiş ağrıyor, ne yapacağımı bilemiyordum. Çe-
kilsem mi yoksa maça çıksam mı? Eğer müsabakayı ka-
zanırsam takım halinde birinci olacak, aksi takdirde
ikincilikle yetinecektik. Benim bu kararsız halimi farke-
den Yaşar Doğu yaklaştı ve ne düşündüğümü sordu. '-
Bütün Türkiye'nin gözü üzerimizde, yoksa sen Çerkes
değil misin?' diye çıkıştı. Bir anda bütün şüphelerim da-
ğıldı, kendime güvenim geldi ve tüm gücümü topladım.
Müsabakayı kırık parmağım ile kazanmıştım!" Yazar bu-
rada Mahmut Atalay'ın güçlü ulusal karakterimizin en
güzel örneklerinden birini verdiğini vurguluyor. Mah-
mut amcanın da, babamın da çok üstünde durduğu bir
husus da şuydu; yeni jenerasyonlarda kişiler arasındaki
ilişkilerin yeterince sıcak olmadığını, kendileri gibi daya-
nışma içinde olamadıklarını söylerlerdi. Bir kez kendisi-
ni ziyaret ettiğimde, oğlu ile beni tanıştırmış, bunlardan
bahsetmişti. Maalesef sonra biz dialoğumuzu devam
ettiremedik. Allah iki değerli büyüğümüze de rahmet
eyesin, mekanları cennet olsun. ■

ABİDİN JULAR

Kafkas-Rus savaşlarının bitimini takiben
Anavatanlarından zorla uzaklaştırılan
Çerkes boylarından Abaza kolunun Ju
ailesine mensuptur. Bu günkü Karaçay-
Çerkes Cumhuriyeti sınırları içerisinde
kalan Abaza köylerinden Türkiye'ye geldiklerinde,
Sivas İli Pınarbaşı Mutasarrıflı-
ğının merkezine ve aynı za-
manda Halitbeyviran (Altıkese-
k köyünün bölünmesiyle oluşan)
köyüne yerleşmiş olan Jular aile-
sinden Hacıömer Jular ve Da-
se Jular'ın ortanca oğulları ola-
rak 1902 yılında dünyaya gel-
miş, 102 yaşındayken Aralık
2004 tarihinde İstanbul'da ha-
yata veda etmiştir.

Pınarbaşı ilçesi rüştiyesin-
de ve medresede öğrenim gör-
müştür. Aile içinde paşa ve su-
bayların bulunuşu sebebiyle İst-
anbul ile yakın ilişki ve iletişim
içerisinde olunmasına bağlı ola-

**Abidin Jular, tarihe tanıklık
etmiş bir Çerkes büyüğüdür.**

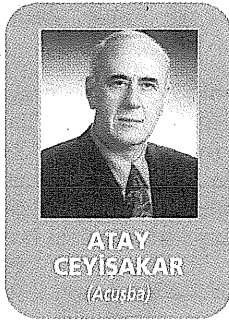
rak çocukluk ve gençlik yıllarına tekabül eden Bal-
kan harbi, Cihan harbi ve Kurtuluş harbiyle ilgili
olarak isim isim olayları anlatabilecek seviyede şaşı-
lacak bir bilgi birikimine sahip olmuştu. Mustafa Ke-
mal Paşa ve arkadaşlarının arasında çok sayıda Çer-
kes ileri geleninin bulunduğunu öğrendikten sonra
Hürriyet ve İtilaf Partisi Sivas İl
Başkanlığı'ndan istifaya ederek
Uzunyayla Çerkesleri'nin mili
mücadeleye destek vermesini
sağlamak üzere iki kez Uzun-
yayla köylerine gelen Emir
Marşan Paşa'nın çalışma ve
toplantılarına bire bir tanık ol-
muş, büyüklere hizmet etmi,
Sivas Kongresi'ne giden Çerkes
ileri gelenlerinin kongre öncesi
ve sonrası değerlendirmelerini
olduğu gibi naklederek tarihe
tanıklık etmiş muhterem bir bü-
yüğümüzdü. Hep saygıyla
anacağız, Yüce Tanrı rahmetini
esirgemesin. ■

“Bilinç” ve “Aranan”ın ne olduğu- olabileceği konusunda düşünceler!

Son yüzyılda Batı aleminin duyarlı gruplarınca tüm kültürler; özellikle kadim kültür ve dillere sahip guruplara ait kültür ve dillerin kaybolmaması, korunması, geliştirilmesi bağlamında gayretlerin bulunduğu bilinmektedir. 19. yy'ın ikinci çeyreğinde yoğunlaşmaya başlayan bu yaklaşım, insanlığın giderek ağırlaşan ahlaki ve ruhi bunalmının, maddeden ruhsal zenginliğe doğru bir denge oluşturma ihtiyacından olsa gerektir. Özellikle Batı aleminde, neredeyse tüm maddesel ihtiyaçların karşılanabilmesine rağmen yaşanan ahlaki ve ruhsal çöküntünün böyle bir yaklaşımı tetiklediğini, dayattığını söylemek mümkündür. Ancak, zaten yetersiz olan bu istekler, ülkeler ve bazı grupların kısır görüş ve değişik menfaat kaygıları sebebiyle gereği kadar desteklenemeyince her geçen gün, kadim kültür ve dillerin kayıpları ölüme doğru seyretmektedir.

Konudaki ihtiyacı açıklayıcı olması açısından, bilimsel buluşlarının yanında düşün adamı olarak da insanlığın önde insanlarından olan Albert Einstein'dan bir örnek verilebilir:

“... ödevimiz ulu ve dayanıklı varlıklarımız arasında hayata değer veren ne varsa, onları korumak ve çocuklarımızı

GİRİŞ

Nart'ın 38. sayısında yer alan 'düşünceler-1' metninde, "vurdum duymaz mıyız, yoksa bilinç konusunda bir sıkıntımız mı var?" konusunu irdelemeye gayret etmiş, yayın kurulu izin verirse bu konuda yazmaya devam edeceğimi ve bu bağlamda kültürün en önemli ögesi olan 'dil' konusunda da düşünce paylaşımına devam edeceğimi not etmiştim. Abhazy'a'daki Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili yazı araya girince "Bilinç ve Aranan ne olduğu..." çerçevesinde işleyeceğim konularda, ileriye doğru bir kaydırma zarureti doğmuştu.

39. sayıda yer alan yazımda da değindiğim üzere, gerçekten Çerkeslerin gündemi çok yüklü... Abhazy'a'ya, seçime de rastlayan günlerde, Türkiye delegasyonu olarak gidişimizin sebebinin, öncelikle 'dil konusunun ana gündem maddesi olduğu bir toplantı' olduğunu geçen çalışmamda not etmiştim.

Toplantıya bir bildiri ile ben de katılımcı oldum. Bu bildiriye bu çalışmamda alıntılar isem, genel olarak dil konusunun önemi konusunda düşüncelerimi; çözüm konusunda önerilerimi okuyucu ile paylaşabileceğimi, ayrıca da bu paylaşım ile, Abhazcanın günümüzdeki durumunu takip edemeyen okuyucuya da bilgi aktarımında bulunmuş olabileceğimi düşündüm. İnşallah öyle de olur... Bu bağlamda "bildiri"yi aşağıda arz ediyorum.

NOT: Dergideki yer durumunu göz önünde bulundurarak olabildiğince dil konusuna girmeyen hususları ayıklamaya gayret ettim. Bütünlükde bozulma olmuşsa peşinen özür dilerim.

za atalarımızdan aldığımız kültür mirasını daha arı ve daha zengin olarak aktarmaktır...” **Albert Einstein.**

İhtiyaç, Einstein’ın söylediği gibi olmakla birlikte, cılız gayretler maalesef ihtiyaca cevap verememiş artık günümüzde kadim kültür ve dillerin kayıplarının telafi edilerek yaşatılması ihtiyacı, her zaman duyulanın ilerisinde çok artmıştır. Ancak, şartlar o denli aleyhte gelişmiş ve gelişmektedir ki, içinde yaşanılan yıllarda konuyla ilgili gerçekçi, akılcı, uygulanabilir bir siyaset, strateji belirlenemez ve duyarlı bir özveri gösterilemezse kalan kadim kültür ve dillerin çok azı hariç tamamı ölecektir.

Bu bağlamda, kadim bir kültürün seslendirilişi, sesi olan Abhazcanın korunması, geliştirilmesi ihtiyacından kaynaklanan böyle bir toplantının yapılmasını çok doğru ve anlamlı bulmak ve takdir etmek gerekir. Bugünkü toplantının ilk gündem maddesi, “**Abhaz dilinin, Abhazya’da ve diasporada yaygınlaştırılması, yaşatılması, korunması ve dil sorunlarımızın irdelenmesi, çözüm yollarının aranması**” diye belirlendiği için, doğal olarak Abhazca dili ile ilgili düşünceler dile getirilecektir. Ancak, belirtilecek tüm düşünceler tüm kadim kültür ve diller için geçerlidir. Özele indirirsek de, Abhazya’da yaşayan tüm kültür ve diller, belirtilecek düşüncelerin doğrudan muhatabıdır.

ABAZALAR’IN KADİM KÜLTÜRÜ

Bilindiği üzere Kafkasya ve Kafkasya’nın otokton halkları, tüm tarih boyunca insanlığın ilgisini çekmiş; özellikle Batı aleminden araştırmacılar bölgeye sayısız seyahatler ve bölgeyle ilgili araştırmalar yapmışlardır. Bu bilgin ve seyahatler, bölgeyi ve insanını çok gizemli bulmakta ve konuda yüzlerce cilt eser yazılmış(*) bulunmaktadır. Bu eserlerden, bölge insanının yaşama geçirdiği ve halen de kayıplarına rağmen yaşayan ve yaşanan, kardeş halkların Khabze, Xabze, Akabza diye seslendirdiği ‘doğru yaşamı sağlayan kadim kültürün’, tarihin bu kadar derin zamanlarında nasıl oluşturulabildiğine akıl erdirilemediği anlaşılmaktadır.

Bu eserlerde, hem bölge hem de otokton halklar ile ilgili çok gizemli bir tablo sergilenmektedir. Ancak otokton halklar, örneğin Abhaz/Abazalar, sahip oldukları ‘kadim kültür ve dilin gizemi konusunda çok fazla derin bilgiye sahip bulunmamakta, samimi olarak dile getirilecek olursa da, kültürün temel prensipleri merak edilmemekte, sorgulanmamaktadır. Dinlerden binlerce sene önce, ‘devlet’ ya da ‘ilahi-dinsel’ bir otoriteye dayandırılmadan ‘doğru ve mutlu’ yaşamı sağlamış bir ‘doğru yaşam felsefesinin’ oluşturulmuş olması ve bu öğretinin tam anlamı ile başarılı olabilmesinin gizemi, batılılarca hayranlıkla araştırılıp izlenirken; mensuplarında merak konusu olmamış, çok doğal bir şeye sahip olduğu izlenimini verecek tarzda, felsefenin sadece bir bölümü olan ‘günlük yaşamı düzenleyen kaide-ler’ konuşulan, yazılan bir husus olmuştur.

Bu konuda bir örnek verilecek olursa, Batılı bir yazar olan **Gilford Polgrave**, 1872 yılında Londra’da yayımlanan “Doğu Araştırmaları” adlı eserinde, bölge halkları; örneğin Abhazlar ile ilgili şöyle bir yorumda bulunmaktadır:

“... **Bu Abhaz halkının çok eskiye uzanan geçmişleri hakkında az bilgisi vardır. Fakat eski Yunan ka-**

ytılarında, çok eskiden beri Karadeniz’in doğu kıyısında yaşadıkları belirtilir. Bu bölge kesinlikle bugün de yaşadıkları aynı yerdir. Fakat bu otoktonların nereden geldikleri hala bir sorudur. Uzun boylu, açık tenli, renkli gözlü, kurnal saçlı insanlardır. Atletik sporlara ve hareketli hayata ilgi ve bağlılıkları, onların kuzey kökenli olabileceklerini gösteriyor. Karakterleri cesur ve girişken, ticarete eğilimli olup bir de çocuksu bir kurnazlıkları vardır. Çıkar elde etmek için örgütlenme yeteneğinden yoksundurlar. **Buraları geçen hiçbir gezgin henüz bu insanların gizemini çözememiştir.**”

Kültürün eskiliği, derinliği, önemine başka bir örnek de verilecek olursa;

Rus kökenli araştırmacı-yazar **Alexandre Başmakov**, 1937’de Paris’de yayımlanan, “Karadeniz’de Yirmi Yüzyıl Etnik Evrim -Kimmerler-Çerkesler-“ adlı eserinde: “... Tarihin sırlarının anahtarlarını arayanlar, bunu bugün Kafkasya ve Pirenel’de yaşayan dağlı halkları araştırarak bulabilirler” demiştir.

Bir başka örnek ise, 1960 yılında iki Fransız arkeolog tarafından Maykop’a çok yakın bir mesafede bulunan ve 1963 yılında St. Petersburg’da Prof. G.Tourçaninov ve ekibinin katılımı ile okunabilen Maykop Taşı için söylenenlerdir. Bilimsel yöntemler ile M.Ö. 1300-1200, başka bir deyişle günümüzden 3300-3200 yıl öncesine tarihlendiği belirtilen ‘Maykop Taşı’ndaki dil için, bir makalesinde Turçaninov şöyle yazmaktadır:

“... Birçok okuma girişiminden sonra nihayet yazıyı okuduk. Bu yazı, Karadeniz Doğu sahillerinin otantik-yerli halka olan ve tarihi bağlantısı antik yazarlarca efsanevi ‘Kolkhi’ye uzanan Abhazca idi. Abhazların Kolhis dışında, yazılı taşın bulunduğu yörede de yaşadıklarına bu belge tanıklık etmektedir... Bu belge **Modern Alfabenin atası durumunda olup günümüze dek bulunmuş en eski kaynak olmaktadır...**”

Bugün konumuz olan Abhazca, bu kadar önemli bahsedilen bir kültürün mensubu insanların seslendirdiği kadim bir dildir. Bu dilin yaşatılması ve geliştirilmesi sorumluluğu insanlığın olmalıdır. Ancak, asil sorumluluk mirasçılarınıdır.

ABHAZCA VE VAR OLAN DİĞER DİLLER

Abhazya’nın otokton halkının Abhazlar olduğu bilinmektedir. Ayrıca Abhazya’da yaşayan başka kültür ve dil mensubu gruplar da vardır. Son yüz elli yılın normal olmayan gelişmeleri sonucunda Abhazya’da, devlet dili olması gereken Abhazcanın yerine Rusça devlet dili haline gelmiştir. Yani, otokton halk Abhazların kurduğu bir ülkede ve adı Abhazya olan bir devlette Abhazca, ikincil bir dil haline gelmiş ve bu anormal durum, Abhazca dilini çok önemli kayıplara uğratmıştır. Abhazya’da yaşayan (**Rusça hariç**) diğer diller de aynı durumdadır ve bu diller de önemli kayıplara uğramışlardır. Rusça hariç, Abhazya’da yaşayan tüm diller için ölümü getirecek bu durumun, normal kabul edilebilmesi ve devamına müsaade edilmesi düşünülemez.

Şartlar ve sürecin getirdiği bu anormal durumun normal duruma döndürülmesi ihtiyacı vardır. Derhal akılcı, doğru, uygulanabilir bir siyaset ve strateji ile Abhazya’da

yaşayan dillerin ölmesi önlenmeli, 'dil öldüğü anda halk da ölmüş olur' bilimsel gerçeğinin ışığında her dilin tüm öğeleri ile Abhazy'a da yaşayacağı yeni bir evreye geçilmelidir. **Tüm dillerin özgürce yaşatılıp geliştirileceği demokratik bir ortam yaratılırken de, Abhazcanın 'resmi devlet dili' olması, Abhazy'a da yaşayan tüm kültür ve dil mensuplarının ortak katkısı ile sağlanmalıdır.** Abhazların kültürü Akabza'nın orijiniinde dil, din, ırk, renk gibi ayırıcı etkenlere yer yoktur. Her canlıya, insana, canlı ve insan olduğu için en büyük değer verildiği gerçeği ve geleneği unutulmadan, yeni hedefin belirlenmesi, bu hedefe uygun siyaset ve stratejinin oluşturulup, uygulamasına geçilmesi ve hedefe ulaşılması gerekmektedir.

ABHAZCA RESMİ DEVLET DİLİ OLMALI

Nasıl bir halk ancak dili ile var olabilirse, devletler de kurucu halkın dili ile var olabilir. Kurucu halkın dili var olmadığı anda, suni olarak birincil dil haline gelen, dil hariç tüm diğer diller de yok olmaya mahkum olmaktadır. Bu sebeple, hem tarihin hem gerçekçiliğin gereğini Abhazy'a da yaşayan tüm topluluklar fark etmeli, doğru algılayabilmeli ve her dilin muhafazası sağlanarak Abhazcanın resmi devlet dili olmasına destek verilmelidir. Gelecekleri adına bu görev, Abhazy'a da yaşayan tüm etnik toplulukların sorumluluğudur.

OLMAZSA OLMAZLAR!

Hem insanlık anlayışının hem de gerçekçiliğin gereği, bir devletin vatandaşları arasında ayırım gözetmemesidir. Salt akılcılık açısından bakıldığında bile 'vatandaşlar arasında eşitlik sağlamanın' vazgeçilmez bir şart olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Tarihsel süreçte ve günümüzde, bu anlayışın dışındaki uygulamaların devletlere nelere mal olduğunu tarih sayfalarından ibretle izlemek mümkündür. Bu bağlamda Abhazy devlet yönetimi, Abhazy'a da yaşayan tüm etnik topluluklara eşit mesafede olmalıdır. Özetle, insanlık anlayışı ve gerçekçiliğin gereği olarak Abhazy Devleti:

Her konuda olmak üzere; özelde dil konusunda da vatandaşlarına eşit davranmalıdır. Kişisel, gurupsal üstünlük çabalarına hiçbir şart altında izin verilmemelidir.

Kanun önünde tüm Abhazy vatandaşları eşit olmalı, hiçbir etnik gruba ya da kişiye ayrıcalıklı davranılmamalıdır: **Abhazy'a da hukuksal zemin ve bunun tatbikatı her bireye eşit olmalıdır.**

Abhazy yönetimi ve otokton halk Abhazlar, yukarıda açıklamaya çalıştığım yaklaşım ve ilkeler çerçevesinde, diğer Abhazy vatandaşı topluluklar ile samimi iletişim ve işbirliğine girmeli ve **Abhazcanın resmi devlet dili olması ihtiyacı konusunda topluluklar ikna edilmelidir.** Bu yaklaşımın, diğer dillerin yaşamasının da ihtiyacı ve garantisi olduğu anlatılabilir.

Abhazy Devleti vatandaşı olan tüm etnik topluluklar, kültür ve dillerinin muhafazası için bu doğru yaklaşıma ihtiyaç olduğunu çok iyi algılamalıdır. Aydınlar bu konuda inisiyatif elde bulundurmalı, dışarıdan ve içeriden provokasyonlara izin verilmemelidir. Abhazy'nın, Abhazy'a vatandaşlık bağı ile bağlı olan tüm toplulukların ortak vata-

nı olduğu bilinci korunmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. **Abhazcanın devlet resmi dili olması önümüzdeki yıllarda sağlanamazsa, tüm etnik toplulukların kültür ve dillerini muhafaza etmesi mümkün olmayacak ve bunun sorumluluğu, ayırimsız tüm Abhazy aydınlara ait olacaktır.** (Amerikalılık örneği, tüm etnik Abhazyalıların iyi inceleyip, örnek alması gereken bir husustur.)

Rusya, tarihsel uygulamalarının muhasebesini yapmalı, Abhazy halklarına ve kendi vatandaşlarına olan manevi-maddi sorumluluğunun bilincine en azından bu safhada varmalıdır. Çarlık Rusyası dahil Rusya yönetimlerinin uygulamaları, başka halklara onarılamaz zararlar vermiştir. Ancak, Rusya yönetimlerinin yanlış tercih ve uygulamaları aynı zamanda Ruslara da onarılamaz maddi manevi zararlara mal olmuştur.

İnsanların, halkların felaketi üzerine mutluluk inşa edilemez. Eğer bu mümkün olsaydı, Rusya devleti bugün içinde bulunduğu durumda olmaz, halkı da en geri kalmış ülke halklarının yaşamına sahip olmaz ve layık görülmezdi. **Bu realiteden hareketle Abhazy devlet yönetimi, 'Abhazcanın, Abhazy Devleti'nin resmi dili olması' gerekliliği doğrusunun tatbikata sokulacağı bu yeni devrenin sorunsuz olması için, Rusya devlet yönetimini ikna etmelidir.**

Eğer, bunlar ve benzeri 'olmazsa olmazlar' yerine getirilebilirse, Abhazcanın resmi devlet dili haline gelmesi, Abhazy'a da yaşayan tüm etnik halkların kültürlerini ve dillerini muhafaza edip geliştirmeleri mümkün olabilecektir.

TEORİDEN FİLAYATA GEÇME

Doğrular ifade etmek kolaydır. Ancak, ifade edilen doğrular yönünde 'hedef, hedefe uygun siyaset ve strateji' üretilmediği ya da bunlar için doğru hazırlıklar yapılabilsen bile, uygulama ikliminin oluşturulmadığı durumda, doğrunun hayata geçirilme şansı olamamaktadır. Doğal olarak konuda işin teorisi doğru, uygulanabilir bir öngörü ile yazılı bir kitapçık halinde ortaya konulmalıdır. Ancak, doğru şeylerin yazılı kitapçık halinde ortaya konulmasının yanı sıra, tatbikat asıl önemli olan safhadır. Bu bağlamda;

Misyon ve vizyon ortaya konulmalı, tarif edilmelidir. Bu misyonun hiçbir sıkıntıya yol açmayacak tarzda yerine getirilebilmesini sağlayacak 'siyaset, strateji, uygulama zemini ve iklimini' belirleyecek, oluşturacak uzmanlar ve STK, halk temsilcilerinden oluşan bir 'çalışma gurubu' oluşturulmalıdır. Abhazy'a da yaşayan tüm halkları temsil edecek uzmanlardan oluşan 'çalışma gurubu'ndan, aşağıda yazılı misyon ve vizyon için katılımcı, i-gerçekçi-uygulanabilir bir 'hukuki zemin' ve 'tatbikat projesi' istenmelidir. Özetle; **Abhazy'a da yaşayan her bir kültür ve dilin, kendini özgürlük içinde koruyup geliştireceği bir yaklaşım, hukuksal zemin içinde, "Abhazcanın resmi devlet dili olmasını sağlayacak, tüm detayları ayrıntılı düşünülmüş 'program, proje' bu çalışma gurubu tarafından oluşturulmalıdır.**

Misyon: Abhazy'a da yaşayan tüm etnik kültür mensuplarının mutabakatı ve desteği ile, Abhazy'a da Abhazca dilinin 'resmi devlet dili' olmasını sağlamaktır.

Vizyon: Abhazya'da, Abhazcanın resmi devlet dili haline getirilmesi sağlanırken, Abhazya'da yaşayan tüm etnik toplulukların kültür ve dili' de korunacak, geliştirilecektir. Bireysel ya da toplumsal hiçbir ayırım yapılmayacak, her bir Abhazya vatandaşına eşit davranılacaktır. Abhazya'da yaşayan tüm etnik grupların kendini birinci sınıf Abhazya Devleti vatandaşı sayacağı bir hukuki yapı ve tatbikat ile, 'Abhazcanın Resmi Devlet Dili' olması sağlanacaktır.

Ayrıca, misyon ve vizyona uygun tatbikat projesini hazırlayacak çalışma gurubundan, misyon ve vizyon çerçevesinde;

Her tür hukuki alt yapı ile donatılmış 'hedefe götürücü Yürütme Kurulu'nun (Abhazya'da yaşayan tüm kültür ve dil temsilcileri bu kurulda temsil edilmelidir) oluşturulması,

Bu projeyi yürütecek Yürütme Kurulu'nu koordine edecek, Kurul'un tüm diğer kurum ve kuruluşlar ile koordinasyonunu sağlayıp, hedefe sağlıklı bir şekilde gidebilmelerine yardımcı olacak her tür imkan, desteği verecek bir Devlet Bakanlığı ya da Cumhurbaşkanı Yardımcılığının ihdas edilmesi, ile ilgili gerekli her tür detayın projeye dahil edilmesi istenmelidir.

Çalışma grubunun çalışmasını tamamlayıp ortaya koymasının ardından; ortaya çıkan yazılı metin ve kitapçık, tarafsız bazı 'uluslararası kurum ve kuruluş uzmanlarına' inceletirilip, katkıları alınmalı ve,

Abhazya Hükümeti ve üniversite temsilcisi uzmanların katkıları ile sonuç, 'tatbikat metni' ortaya çıkarılmalıdır.

Sonuç metninin gerektirdiği hukuki ortamı sağlayacak kanunlar, Abhazya Parlamentosu'nca çıkarılmalı ve,

Kurulacak Devlet Bakanlığı ya da Cumhurbaşkanı Yardımcılığı'nın koordinasyonunda Yürütme Kurulu, hedef doğrultusunda çalışmaya başlamalıdır.

NOT: Milli Eğitim Bakanlığı'nın başka konulara da konsantre olma ihtiyacı sebebiyle, bu projenin bu bakanlığa bağlanması düşünülmemiştir (diğer acil, güncel ihtiyaçlara ayrılabilir zorunlu zaman sebebiyle projenin sürüncemede kalması gibi programı aksatacak ve geciktirebilecek mahzurlar düşünülmerek). Bu sebepten, salt bu proje ile ilgilenilecek

Devlet Bakanı ya da Cumhurbaşkanı Yardımcısı öngörülmüştür.

ABHAZ DİASPORASI

Özellikle 1850'li yıllardan sonra Abhazya'da yaşayan otokton halk Abhazların, yüzde doksana yaklaşan bölümünün zorunlu göçe tabi tutulduğu bilinmektedir. Zorunlu göçe tabi tutulan insanların, üçüncü jenerasyon ve sonrası çocuklarının çok önemli bir yüzdesi Türkiye'de; azımsanmayacak sayıda insan da, dünyanın dört bir tarafında yaşamaktadır. Bu bağlamda, diaspora için de benzeri bir siyaset ve siyasete uygun strateji belirlenip, uygulamaya sokulmalıdır.

DİASPORA İÇİN MİSYON, VİZYON!

Diaspora için aşağıda ki misyon ve vizyonu önermekteyiz.

Misyon: Abhaz diasporasının ana dillerini, kültürlerini muhafaza etmeleri ve geliştirmeleri sağlanırken, aynı zamanda bu insanların, ata vatanları ile bütünleşme bilinçleri yükseltilecek ve arzu edenlerin ata vatana dönüşleri için gerekli her tür hukuksal, sosyokültürel ve sosyoekonomik şartlar sağlanacaktır.

Vizyon: Abhaz diasporası insanların yaşadığı ülkelerin hukuki mevzuatlarına, muhatap kişilerin sosyokültürel ve sosyoekonomik şartlarına uygun; gerçekçi davranılarak, Abhazya Devleti'nin hukuki mevzuatı ve sosyokültürel ve sosyoekonomik realitelerine uygun hareket edilerek, Abhaz diasporasının başta 'ana dillerinin' muhafazası ve geliştirilmesi olmak üzere; kültürel beklentilerinin karşılanması, sosyoekonomik ve sosyokültürel kalkınmalarının sağlanmasına gayret edilecektir.

Eğer misyon ve vizyon için bu tarifler doğru ve yeterli bulunursa, üst bölümde önerilen anlamda bir çalışma grubu oluşturulmalı ve bu çalışma grubunda diaspora temsilcileri de yer almalıdır. Proje son şeklini aldığı anda, "Dünya Abhaz/Abaza Halkları Birliği Yürütme Kurulu" projenin yürütülmesi görevini üstlenmelidir. ■

Emperyalist yaklaşımlar ve kültürleri, dilleri yok etmeye yönelik milliyetçilik akımlar, asırlardır tüm taraflara kan, gözyaşı, sefaletin ilerisinde bir şey kazandırmamıştır. Örnekleri pek çoktur ama Avrupa örneği çok çarpıcı bir örnektir: **IRONİK AVRUPA ÖRNEĞİ...**

Belirli devreler ve süreler birbirlerine üstünlükler sağlayıp, geçici başarıları olan Avrupalıların, asırlarca süren berbat kirli savaşlar sonucunda, kan, gözyaşı ve sefaletten öte bir sonuç elde edemedikleri; birçok kültür ve dillin kaybolmasına sebep olduğu ve yaşanan toplumsal bunalımların önemli oranda bu akılsız ve insafsız zihniyetten kaynaklandığı (çok geç de olsa) görülüp algılanınca, olabildiğince ada-

SONUÇ

letli ortak paylaşım ve kültür ile dillere saygı çerçevesinde huzura, mutluluğa doğru ilerlemekten başka seçenekleri kalmadığını fark etmeleri, çok 'ironik' değil midir...! Emperyalist ve milliyetçi ülkelerin de artık bu gerçeği, Avrupa örneğini algılamaları gerekir. Organize halde bıkmadan, bu gerçeği anlamaları için çalışmak, gayret sarf etmek gerekmektedir. Ancak, bu gayretin başarılı olabilmesinin birinci şartı, Abhazya'da yaşayan tüm halkların 'ortak menfaatleri' iyi algılamaları ve bu konuda gerçek bir dayanışma içinde hareket etmeleridir. Bugün yapılacak çalışmanın anılan konuda başarıya yol açacak doğru bir adıma vesile olmasını içten dilemekteyiz.

(*) Aydın O. Erkan "Tarih Boyunca Kafkasya" -Çivi Yazıları-1999"

Not: a) Abhazya'da ki toplantıya sunulan bildirinin tümü ve,

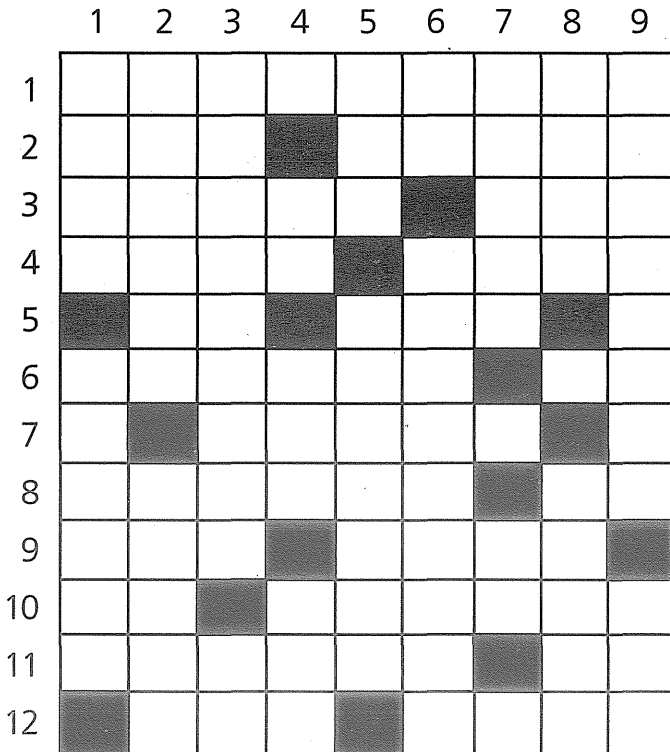
b) Abhazya'da yapılan toplantı sonucunda alınan kararlar ve çağrılar için:

Mezben gezileri devam ediyor

Ankara Mezben Doğa Sporları Topluluğu Eskişehir Kuzey Kafkas Derneği'nin geleneksel Azhvala Şenliği'ne katıldı. Şenliğe üçüncü kez katılan Mezben, bu yıl Ankara, İstanbul, Afyon, Adapazarı, Düzce, Eskişehir'den gelen katılımcılarla birlikte Musaözü Köyü'nde bir de kamp düzenlemişlerdir. Her yıl daha fazla katılımcıyla gerçekleşen bu kamp etkinliğinin, önümüzdeki yıllardaki Azhvala şenliklerin de de düzenleneceğini söyleyen Mezben üyeleri, iki gün süren kamp boyunca bin de çevre gezisi yaparak, bu kapsamda Bilecik Alınca (Abaza) Köyü'nü ziyaret etmişlerdir.

Ekim ayında Ankara yakınlarında doğal güzellikleri ile tanınan Çamlıdere ve Beypazarı ilçelerinin önemli yaylarından Benliyayla'da bir orman yürüyüşü (trakking) gerçekleştiren Mezben Doğa Sporları Topluluğu üyeleri, yeni yılda gezi ve doğa yürüyüşlerine devam edeceklerini, 16 Ocak da Elmadağ (karda mangal) kış pikniği, 26-27 Şubat'ta Uludağ gezisi, 27 Martta Çamkoru'da doğa yürüyüşü yapılacağını bildirdiler. Mezben grubu ayrıca, her ayın ikinci Pazar günü Ankara Kafkas Derneği Bjemate Cafe'de, bütün hemşehirlere açık kahvaltı düzenlendiğini belirtiyor.

SOLDAN SAĞA

1- 19 yy.'da Ruslara karşı verdiği mücadele ile tanınan ünlü Çerkes Büyüğü 2- Çerkesce "yiğün-ot yiğini" - Çorum ilçesi 3- Onarım, tadilat- "Yaşar ...." (Çerkes asıllı yazar) 4- Gerçekleşmesi zamana bağlı istek - Berrak 5- "İnsan Kaynakları" kısaltması - Arka, geri 6- İdrak etme - Çerkesce "psi" sözcüğü 7- Katı halde sıvı hale geçme 8- Ferment - Polanyumun simgesi 9- "Türk Standartları Enstitüsü" kısaltması - Eski dilde "o" 10- Vilayet - Sermaye, kapital 11- İsmi Çerkesce "elmas" anlamına gelen ünlü Kafkas dansları topluluğu - Çerkesce "dur bir dakika, müsadenle" anlamında kullanılan bir ünlem 12- Mevcut - Bina yapımı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1- Çerkesce "kaynak" (Abzehabze) - Çerkeslerin bir boyu 2- Seyrek dokunmuş delikli bir kumaş - Doğu Avrupa halklarının büyük bölümünün mensup olduğu ırk 3- Bir şeyin yedeğini sağlama - Bir nota 4- Şehir - Çerkesce "evet, öyle" manasına gelen bir sözcük (Besneyabze) - ".... Bin As" (İslam tarihinde adı geçen ünlü Arap komutan) 5- Bayanların kullandığı bir tür aksesuar - Bayağı 6- Çerkesce "plij" anlamına gelen renk, kırmızı - Sahnede oynanmak için yazılmış oyun - İsyen eden 7- Kendisine tapılan varlık, İlah - Kemiklerin toparlak ucu 8- Kira-Meydan, çarşı yeri 9- Çerkesce "aşk, sevdâ" - Çoğul eki.

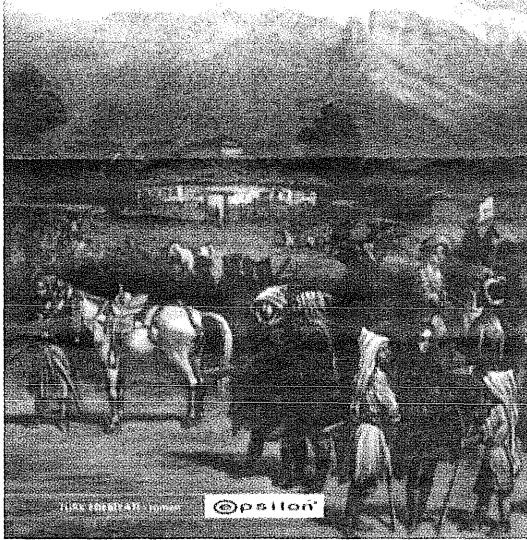
GEÇEN SAYIDAKİ BULMACANIN YANITLARI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	M	A	H	A	Ç	K	A	L	E
2	A	T	A	K	A	S	A	Ğ	
3	Z	I	C	E	L	A	N	O	T
4	E	C	E	L	N	I	S	E	
5	I	R	A	K	M	A	T		
6	H	İ	E	K	B	İ			
7	O	N	K	O	L	O	J	I	
8	K	O	T	P	I	T	E		
9	K	L	O	T	B	E	R		
10	İ	S	B	L	A	Ğ	O		
11	R	İ	G	A	L	A	J	E	
12	İ	H	A	N	E	T	E	S	

Sürdüler Sürgün Oldum / Hayri ERSOY

Türü : Roman
Yazarı : Hayri ERSOY
Sayfa Sayısı : 288

Hayri Ersoy
Sürdüler Sürgün Oldum

Sürdüler Sürgün Oldum", Abhazya'dan sürülen halkın irili ufaklı teknelerle güç koşullarda Kuzey Karadeniz kıyılarına çıkışıyla başlayan bir roman. Adige, Ubih ve Abhazların, yani Çerkeslerin Osmanlı topraklarındaki serüvenini anlatıyor. Yıl 1864.

İlkokula başlamadan önce çocukluğumun geçtiği Sapanca'da tanıdığım Çerkesler, kendine özgü kültür ve davranışları olan bir topluluktur. Çerkes toplantılarında çalınan armonikaya ayak uyduran danslarıyla başımızı döndüren rüya gibi genç kızlar, uçar gibi dans eden delikanlılar hepimizin hayranlığını çekerdi. Dans eşlerini genç kızların seçmesine şaşkınlıkla bakar, sonra da erkeklerle kadınlar arasındaki mesafeye şaşardık. Yemeklerde erkekler oturur, sadece kadınlar hizmet ederdi. Misafirperverlikleri dillere destandı. Ama erkek kadın arasında kaç göç yoktu. Her şeyleri çok temiz, çok özenliydi.

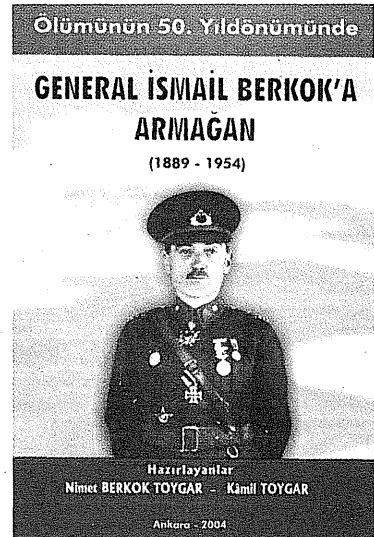
Gururlarına çok düşkün oldukları bilinirdi. Hayri Ersoy'un romanında bir Çerkes topluluğunun bütün özellikleri işlenmiş. Öyle ki Çerkesleri hiç tanımayan biri bile bu romanın karakterlerinde bir halkın ruhunu çok iyi tanıyacak, o acı sürgün döneminde, hastalıklar, ölümler, yoksunluklarla boğuşurken, nasıl bir sosyal terbiye içinde birbirlerine dayanak olduklarını görebilecek. Kafkas halkları, Balkan halkları, Anadolu'ya her yandan gelen insanlar bugün ulusumuzun gücünü oluşturuyor. Birbirimizi daha iyi tanımak, daha iyi anlamak, birbirimizden güç almak, bugün her zamankinden daha çok gereksinme duyduğumuz dayanışmamızdır. Hayri Ersoy'un romanının bu sürece önemli bir katkı yapacağını düşünüyorum. Bu başlangıcın devamını diliyorum ve bekliyorum. **Dr. Erdal ATABEK**

General İsmail Berkok

Ölümünün 50. Yılında General İsmail Berkok'a Armağan (1889-1954)

Kayseri eski Milletvekili, eşi emsali az olan Kafkasya ve Kafkas halkları sevdalısı, rahmetli General İsmail Berkok anısına bir armağan kitap yayınlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Yusuf İzzet Paşa komutasında Kafkasya'ya giren Osmanlı Ordusunda kurmay subay olarak Kafkasya'ya önemli katkılar sağlayan, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç aşamasında Mustafa Kemal Paşa tarafından görevli olarak Kafkasya'ya gönderilen heyet üyesi sıfatıyla, bin bir çileyle halkını uyarmaya, örgütlemeye çalışan, Kafkas tarihi, Kafkas halklarının antik kökeni, Kafkas halklarının yarattığı medeniyetler konusunda eşsiz çalışmalar yapıp devamı için bizlere vasiyette bulunan büyük ÇERKES'i, daha iyi tanımak isteyecek insanlar için yararlı bir eser. Kitap, Kafkas Araştırma ve Kültür Vakfı (kafdav@kafder.org.tr) adresinden temin edilebilir.

Hazırlayan: Nimet Berkok Toygar, Kamil Toygar
Basım Yeri: Ankara
Basım Tarihi: 2004

NART ÇOCUK

Hazırlayan: Adnan ÖZVERİ

SÖZCÜK YAKALAMA

Aşağıdaki kutucukların üzerinde karışık sırayla duran harfleri sıralarak doğru sözcükler oluşturun.

1- AÇKİNL

--	--	--	--	--

2- BHAAYZA

--	--	--	--	--	--	--

3- URYSA

--	--	--	--

4- HAAADTDM

--	--	--	--	--	--	--	--

Bulduğunuz sözcüklerdeki daire içine alınmış harfleri okuyun ve sözcüğü aşağıdaki kutucuklara yazın

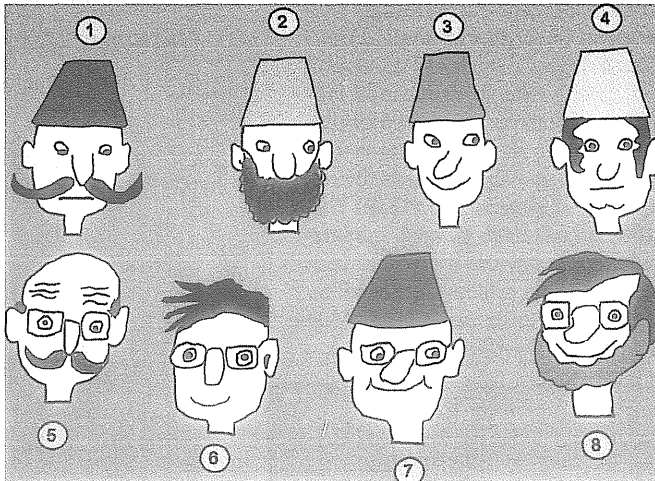

HANGİ ÖDÜLÜ HANGİ ÇERKES ALDI?

Kafkasya'da başarılı Çerkeslere ödüller verildi. Kimin hangi konuda ödül aldığını bulmak için ipuçlarına bakabilirsiniz.

- En iyi "mızıkacı" ödülünü alan iki kişinin kalpağı var
- En iyi "Kafkas Dansçısı" ödülünü alan iki kişinin sakalı var
- En iyi "binici" ödülünü alan iki kişinin bıyığı var
- En iyi "Thamada" ödülünü alan iki kişinin gözlükleri var

Kimlerin hangi ödülleri aldığını bulabilir misiniz?

TANRININ VATANI

Tanrı yeryüzündeki halklara toprak dağıtıyormuş. Her biri kendisine verilen toprağın tapusunu alıp gitmiş. Çerkesler ortalıkta yokmuş.

Birkaç gün sonra Çerkeslerin temsilcileri Tanrı'nın huzuruna çıkıp toprak istemişler.

Tanrı sormuş:

- **Toprak dağıtılırken neredeydiniz?**

- **Misafirlerimiz vardı, şölen yapıp eğlendik, onları ağırladık, bu nedenle geç kaldık.**

Çerkeslerin mezereti Tanrı'nın çok hoşuna gitmiş;

- **Madem öyle, kendime ayırdığım yeri size veriyorum,** diyerek dünyanın cennet ülkesi Kafkasya'yı Çerkeslere vermiş.

Anonim

BİZİM ORADA ÇOK VAR!

Aynı trenin kompartımanında Amerikalı, İsveçli, Abaza ve Kabardey beraber yolculuk ediyorlarmış. Bir ara Amerikalı cebinden bir paket Marlboro çıkartmış ve içinden bir tane alıp, diğerlerini camdan dışarı atmış. Bunu gören yolcular;

- **Dolu paketi niye attın?** diye sormuşlar.

Amerikalı:

- **Önemli değil, bizim oralarda bundan çok var,** demiş.

Bir süre sonra İsveçli çantasından bir şişe şarap çıkartmış, bir yudum aldıktan sonra şişeyi camdan dışarı fırlatmış. Diğer yolcular şaşkın;

- **Şarap daha doluydu, yazıktır, niye attın?** diye sormuşlar.

İsveçli;

- **Fark etmez, bizim oralarda bundan çok var,** demiş.

Tam o esnada Abaza, yanında bulunan Kabardeyi tuttuğu gibi camdan dışarı atmış. Bu sefer yolcular büsbütün şaşırıp;

- **Niye attın yahu adamı?** diye feryat edince, Abaza son derece sakin cevaplamış;

- **Fark etmez, bizim oralarda bundan daha çoook var...**
Bjemate Dergisi

DÜĞÜN

Abzehin biri ölmüş. Bütün arkadaşları toplanmış, ölünün başucunda beklerken içlerinden biri şöyle iç geçirmiş:

- **Ah. Ahmet ölmeseydi ne iyi olurdu!**

Diğerleri de buna katılmışlar:

- Evet, hepimiz ölümüne çok üzüldük.

Bir diğeri:

- **Ne olurdu sağ olsaydı, hafta sonu komşu köydeki düğüne birlikte giderdik.**

"Düğün" sözünü duyan ölü, kefene sarılı başını kaldırmış:

- **Siz gene de giderken beni çağırmayı unutmayın...**

Anlatan: Cemalettin ÖZBAY (Günekho)

GEÇEN SAYININ CEVAPLARI

YILANIN YUTTUĞU SÖZCÜKLER

Çerkesler geleneklerine bağlı uygar uluslardır. Ben büyüdüğümde Kafkasya'ya gideceğim. Kafkas halklarının güzel yaşamları için tüm gücümle çalışacağım.

DOMATESLERİN İÇİNDEKİ SÖZCÜKLER

- Anadilde eğitim
- Çerkeslerin yurduna

BULMACANIN ÇÖZÜMÜ

1- Kafdağı	5- Ayak
2- Arı	6- Saç
3- Fakir	7- Yalçın
4- Kartal	8- aslan

SÖZCÜK YAKALAMA

- Dilimiz
- Avrupa Birliği
- Kafdağı

Zıp zıp Sincap rüzgarı sakinleştiriyor

MASAL: ADNAN ÖZVERİ

Rüzgar çok sinirliydi. Ormanda “vuuu, vuuu” diye esi-yordu. Ormanda yaşayanlar endişeyle fısıldaşyordu. Karga :

Rüzgar çok sinirli, bir şeye kızmış olmalı, dedi. Acısını bizden çıkarıyor.

Evet, dedi Minik Serçe korkuyla titreyerek. **Durumu hiç iyi görünmüyor.**

- **Evimizi başımız yıkacak, dedi İspinoz Kuşu. Korku-dan çenesi titriyordu..**

- **Birileri bunla konuşmalı, diye hafifçe fısıldadı Ley-lek.**

Baykuş:

Çok sinirli görünüyor. Kimseyi dinleyeceğini sanmıyo-rum ama, dedi. Ben bir deneyeyim.

Bulunduğu daldan dikkatli bir şekilde öne çıktı.. Rüz-garla öteden beri arkadaşları Belki hatırımı sayar, diye dü-şünüyordu. Başını yukarı doğru kaldırdı:

- **Rüzgar kardeş, rüzgar kardeş! diye seslendi. Nedir bu öfken, şiddetin böyle? Hepimizi korkutuyorsun. Biraz yavaşlasan olmaz mı?**

Ama rüzgar hiç cevap vermedi. “Vuuu, vuuu” diye es-mesine devam etti. Baykuş biraz daha rica etti. Ama rüzgar aldırmadı. Duymazlıktan geldi. Baykuş, çaresiz üzüntüyle yuvasına çekilirken:

- **Olmuyor, dedi. Özellikle duymazlıktan geliyor.**

Karga:

-**Bir de ben deneyeyim, dedi.**

-**Rüzgar kardeş, rüzgar kardeş! Lütfen, bizi biraz din-ler misin? Bu öfken endişelendiriyor hepimizi. Çocukları-mız korku içinde. Lütfen biraz yavaşlar mısın?**

- **Sana ne, dedi rüzgar. Yavaşlamıyorum. Canım istedi, esiyorum.**

Çaresiz, karga da geri yuvasına çekildi.

Leylek, lalklak, diye yalvardı. Çocuklar ağlaştı. İspinoz Kuşu rica etti. Kedi miyavladı. Tavşan, beyaz kuyruğunu de-falarca salladı. Serçe, cik cik etti. Ama hiç faydası olmadı. Rüzgar hiçbirini dinlemedi. Hatta, giderek şiddetini daha da artırdı. Atık ağaçların yaprakları savruluyor, yavrular kor-kuyla ağlaşıyordu. Aslında rüzgarın önceleri de böyle kuv-vetli şekilde estiği olurdu.. Ama o sıralar orman çok koru-naklıydı. Şimdi ise etraftaki ağaçlar kesilmişti. Rüzgarın se-si çok daha etkili oluyordu.

Maymun, bulunduğu dala yapışmış olayı endişeyle iz-liyordu. Bütün konuşmaların başarısızlıkla bittiğini görünce; **bir de ben şansımı deneyeyim, belki onu korkuturum, diye düşündü. Yanına akrabası kocaman gorili aldı. Ağaçtan inip**

rüzgarın karşısına dikildi. Bir yandan da korkudan dişleri birbirine çarpıyordu.

- **Hey rüzgar, dedi. Senin bu yaptığın çok ayıp. Bütün çocukları korkutuyorsun. Çabuk yavaşla hemen..**

Rüzgar, bir küçük maymuna, bir de yanındaki iri go-rile baktı. **Bu da akrabasının cüssesine güvenip gelmiş ol-malı, diye düşündü.**

- **Şimdi sen, görürsün, dedi.**

Kuvvetlice bir, vuuu, yaptı. Maymunu havaya fırlattı. Maymun, akrabası gorilin kucağına sıçrayıp bir yerlere sav-rulmaktan son anda kurtuldu. Goril, kucağına maymunu alarak, iri cüssesiyle biraz daha direndi. Ama rüzgar daha da şiddetlenince, o da, son anda kocaman bir ağacın arkasına kendini zor attı.

Bu olayı tepedeki yuvasında gören kartalın canı çok sı-kıldı. **Bu rüzgar da artık fazla oluyor. Göklerin hakimi be-nim. Şunu bir uyarayım diye düşündü. Bulunduğu daldan iri kanatlarını açtı. Yukarıya doğru süzüldü. Pençelerinin arasına iri bir taş parçası almıştı. İyice yükselince:**

- **Ey rüzgar! Ey rüzgar! diye seslendi. Yeter hepimize yaptığın bu kadar eziyet. Çabuk yavaşla! Yoksa çok sinirle-niyorum!**

Rüzgar, kafasını kaldırıp baktı ki kartal yükseklerden başırıyor. **Bu da kendini bir şey sanıyor, diye söylendi.**

- **Yavaşlamazsam ne yaparsın? dedi.**

Pençelerimin arasındaki şu kocaman taşı görüyor mu-sun, dedi Kartal. Onu kafana fırlatırım. Kafanı yararım.

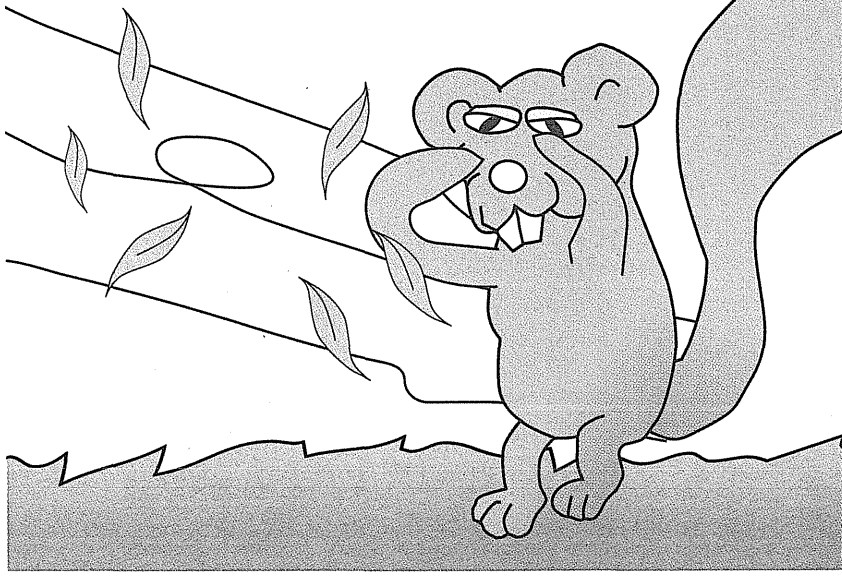
- **Öyle mi, dedi rüzgar. At da görelim.**

Kartal,

- **Günah benden gitti. Bunu sen istedin, dedi.**

Pençelerinin arasındaki taşı rüzgarın üstüne bıraktı. Ama taş rüzgara hiçbir şey yapamadı. Aşağıya kadar düştü. Kartal şaşırılmıştı. Daha şaşkınlığını toplayamadan rüzgar yükseldi. Hızını iyice artırdı. **Vuuu, vuu** diye kartalı tuttu-ğu gibi fırlattı. Kartal son bir çabayla ağaçlara tutundu. Par-çalanmaktan kurtuldu. Artık rüzgar iyice kızmıştı. Şiddetini giderek artırmaya başlamıştı. Bazı ağaçların dalları şim-di-den kırılmıştı.. Küçük yavrular korkuyla ağlaşıyordu. Baykuş etrafa bakındı. Zıp zıp Sincap ortada görünmüyordu. Zıp zıp Sincap'ın okulda olduğu aklına geldi. Bir an önce gelseydi, buna o bir çözüm bulabilirdi, diye düşündü.

Ayı, ormandaki ininde uyukluyordu. Gürültüyü duyunca dışarı çıktı. Kartalın başına gelenleri görmüştü. Bu olaya çok kızdı. Hemen homurdanarak ortaya çıktı. İri kaya parçaları-nı alıp üst üste koymaya başladı. Amacı bir duvar öreker rüzgarın önünü kapatmaktı. Rüzgar önce onun duvarını bi-tirmesini seyretti. Ayı son kaya parçasını da koyup seti bitir-di. Sonra setin arkasına geçerek:

- Haydi bakalım, rüzgar! Şimdi de es de görelim! diye bağırdı.

Baykuş ile Karga saklandıkları yerden olayları izliyorlardı. Ayının uğraşının hiçbir şeye yaramayacağını biliyorlardı.

- Bu çaba boşuna, dedi Karga. Sadece rüzgarı daha çok kızdıracak. Bari ayya bir şey olmasa.

- Evet, dedi Baykuş, rüzgar böyle zapt edilemez. Onu güçle yenmek imkansız. Ona zeka lazım. Zıpızp Sincap bir an önce gelseydi, tek umudumuz o.

O sırada rüzgar daha da şiddetlenmişti. "Vuuuu, vuuuu" diye güçlü bir şekilde esiyordu. Önce ayının yaptığı setin tepesindeki birkaç kaya düştü. Rüzgar biraz daha şiddetlendi. Bütün kaya duvar, olduğu gibi devrildi. Ayı, son anda kendini ormana atarak, duvarın altında kalmaktan kurtulmuştu.

Şimdi rüzgar daha güçlü esiyordu. Ön taraftaki ağaçların dalları birer birer kırılıyordu.. Ormanı büyük bir korku kaplamıştı.

Ormanlar kiralı aslan, olayı duyunca koşarak ormana geldi. Ayının başına gelenleri üzülenek görmüş, doğrusu biraz da korkmuştu. Ama ne de olsa, o, bir kraldı. Olaya müdahale etmesi gerekiyordu. Hemen ortaya fırladı:

- Rüzgar, rüzgar! Yeter artık bu yaptığın! dedi. Çek git başımızdan Bu kadar oyun yeter. Kızdırma benim kafam!

- Yok yav, dedi Rüzgar. Kızarsan ne olacak? Senin krallığın bana sökmeye! Ne yapacaksan yap da görelim!

Aslan, bunun üzerin rüzgarın karşına çıktı. Ağzını açtı, bütün gücüyle kükredi. Bu müthiş bir kükreyişi. Orman orman olalı böyle bir kükreyiş duymamıştı. Dağ, taş inledi. Bütün hayvanlar korkuyla kulaklarını kapattı. Ama rüzgar hiç tınmadı. Şiddetini daha çok artırdı. Aslanı tuttuğu gibi uzağa fırlattı. Koca kral canını zor kurtardı.

Artık büyük, küçük bütün hayvanlar korkuya kapılmıştı. Sonumuz geldi diye düşünüyorlardı. İşte o anda Zıpızp Sincap çıkageldi. Rüzgarın gürültüsünü duyunca öğretmenden izin almış, kuytulardan koşarak ancak yetişmişti. Gelirken yolda rüzgarla nasıl konuşacağını düşünmüştü. Hemen rüzgara seslendi:

- Rüzgar, Rüzgar! Sen ne kadar güçlüymüşsün böyle!

Rüzgar bu sesi duyunca etrafına bakındı:

- Kim söylüyor bunu? dedi. Sen misin Zıpızp Sincap?

- Evet, dedi Zıpızp Sincap, benim. Gerçekten, dünyanın en güçlüsü senmişsin.

Bu söz rüzgarın hoşuna gitmişti:

- Sen çok akıllısın Zıpızp Sincap. Benim gücümü hemen anladın. Benim pazılarım da çok güçlü biliyor musun?

- Bilmez olur muyum? dedi Zıpızp Sincap. Kayaları söken, evleri yıkan, gemileri batıran sensin.

- Evet, dedi rüzgar benim. Ama ormandakiler bunu bilmiyorlar.

- Onlar cahil, dedi Zıpızp Sincap.

Şimdi öğrendiler. Onlar, senin müzik yaptığını da bilmiyorlar. Oysa sen çok güzel müzik yapıyorsun.

- Evet, dedi rüzgar, ben çok güzel müzik de yapıyorum.

- Sen sanatçısın, dedi Zıpızp Sincap.

- Evet, ben büyük sanatçıyım, dedi rüzgar.

- Ama insanlar bunu bilmiyor, dedi Zıpızp Sincap.

- İnsanlar bilmiyorlar mı?

- Bilmiyorlar tabii. Sen onlara göstermedin ki...

Rüzgar heyecanla sordu:

- Peki nasıl göstereceğim?

Ormandaki bütün hayvanlar nefeslerini utmuş, Zıpızp Sincap'ın vereceği yanıtı bekliyordu..

Zıpızp Sincap, kendi kendine bir şey mırıldandı. Rüzgar bir şey anlamamıştı.

- Ne dedin? dedi. Anlamadım?

- Sesini kısarsan anlarsın, dedi Zıpızp Sincap.

Rüzgar sesini kısınca, Zıpızp Sincap, hemen bülbüle işaret etti. Bülbül o güzel sesiyle bir şarkı söylemeye başladı. Şarkı rüzgarın hoşuna gitmişti. Şarkıyı iyice duymak için hızını daha da yavaşlattı. Şarkıyı dinlemeye başladı. Zıpızp Sincap eliyle işaret etti. Kanarya ve ispinoz kuşu da ötmeye başladı.

- Zıpızp Sincap işte, dedi. Sen bu güzel sesleri insanlara taşıyorsun. Orkestra şefi sensin. Sen olmazsan insanlar buradaki müziği duyamaz.

-Ne? dedi, Rüzgar, bunları ben mi taşıyorum? Orkestra şefi ben miyim?

-Evet, sensin dedi Zıpızp Sincap.

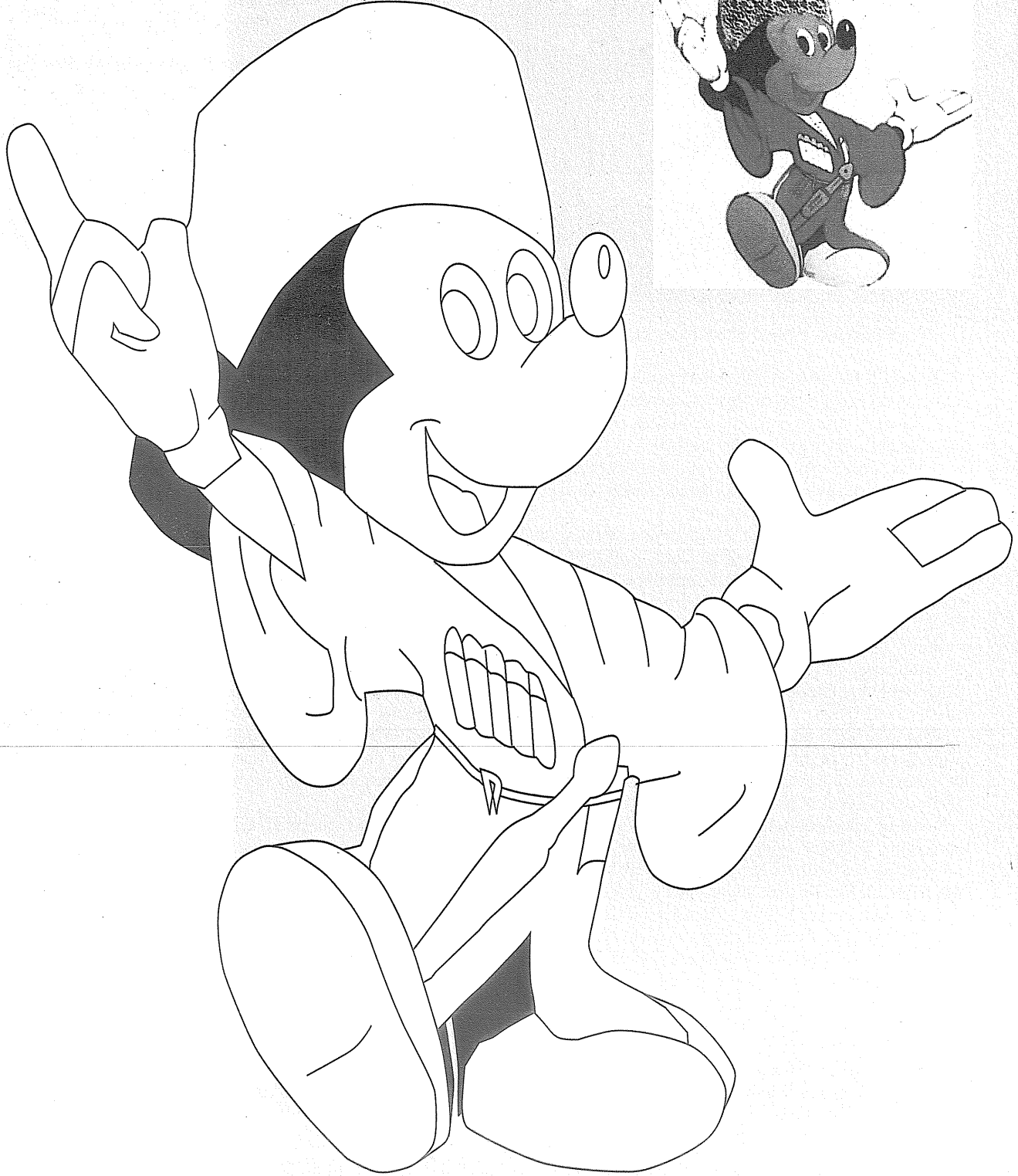
-Ben çok iyi bir orkestra şefiyim, dedi Rüzgar.

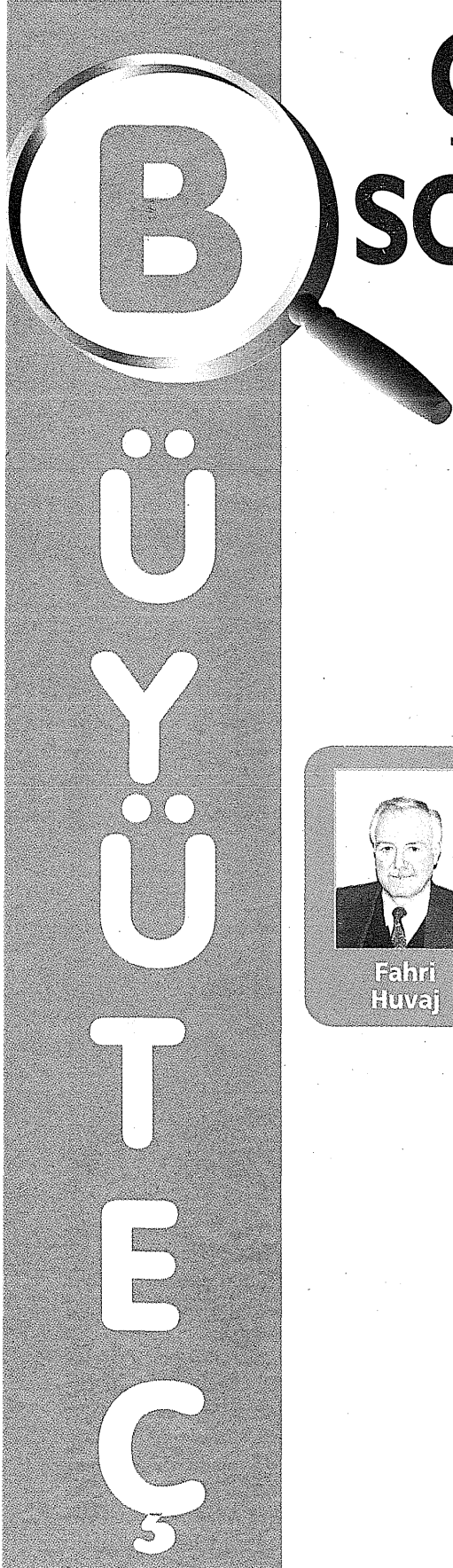
O sırada Saka Kuşu, Ağustos Böceği, Muhabbet Kuşu da koroya katılmıştı. Ormanda tam bir müzik şöleni vardı. Bu güzel müzikten dolayı rüzgarın bütün öfkesi dinmişti. Şimdi tatlı tatlı esiyor, bu güzel müziği çok uzaklara taşıyordu.

Rüzgar biraz sonra döndü, ormandaki hayvanlardan özür diledi:

- Hepinizden çok özür dilerim. Benim işim buymuş. Asıl beceri güç de değil, sanattaymış. Ben artık gücümle değil sanatımla öğüneceğim. ■

MİKİ MOUSE'U BOYA, EĞLEN

ÇERKESLERDE SOSYAL YAŞAM

"Sosyal yaşam" oldukça geniş bir kavramdır. Aileden sokağa, misafirlikten imeceye, düğün ve eğlenceden yas törenlerine, iş yaşamından halk meclislerine kadar insanların birlikte oldukları hemen her alanı kapsar. Geleneksel Çerkes yaşamında bütün bu alanlar, Xabze (khabze) adı verilen, yazılı olmayan, yaşanarak kuşaktan kuşağa aktarılan belirli kurallarla düzenlenmiştir.

Geleneksel Çerkes yaşamının ve bu yaşamı düzenleyen bütün kuralların odağındaki temel değer birey ve aile onurunun korunmasıdır. Çerkes sosyal yaşamının hedefi, bu ilke çerçevesinde karşılıklı saygı, sevgi, anlayış, nezaket ve ciddiyet içinde herkesin onurlu, mutlu bir yaşam sürmesidir. Sosyal yaşam bu anlayışı ve değerleri koruma amacına yönelik sürekli bir eğitimi, yaşam pratiği içinde işlevsel eğitimi gerçekleştirecek biçimde düzenlenmiştir. Konukluk, ziyafet sofrası, imece, düğün, cenaze törenleri... hep bu doğal eğitimin, yaşam pratiği içindeki eylemsel eğitimin araç ve ortamlarıdır.

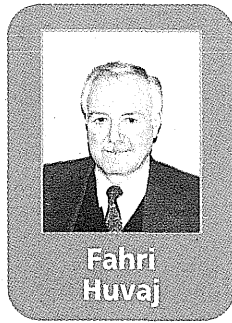
Geleneksel Çerkes yaşamında hafifliğe, laubaliliğe yer yoktur. Ama geleneksel Çerkes yaşamı sıkıcı, çekilmez bir yaşam da değildir. Tam tersine, herkesin kendi haklarının ve onurunun korunacağından emin olduğu ortamlarda, güven içinde özgürce kendini ifade edebildiği, yeri geldiğinde gönlünce eğlenebildiği, görevlerini yapmış olmaktan ve kendisine karşı da başkalarının görevlerini yerine getirmiş olmasından onur ve gurur duyabildiği, yaşamdan alabildiğine haz ve tad alabildiği bir ortamdır.

Geleneksel Çerkes yaşamının temel ilkesi şöyle ifade edilebilir : "Zifeşuşaşem feşüşaşer feğüşaş, zifemişüşem pfermişüşaş qızfımığüşaş Layık olana layık olduğunu layık gör, haddi olmayanın sana layık olmadığını layık görmesine izin ve fırsat verme!" (Kabardey ağzıyla; Zixuefaşşem xuefaşşer xueğefaşşe, zixuemifaşşem pxuemifaşşe qızxuumiğefaşşe!) Bunu tamamlayan bir başka ilke de şöyle ifade edilebilir : "Zımilheç'irem plheç'irer faş', selheç'ı p'ow şüşaşem wuimic'! Gücü yetmeyen için gücünün yettiğini (iyilik, yardım) yap, gücüm yetiyor diye haddi aşma!" (Kabardey ağzıyla : Zımilheç'im plheç'ır xueş'e, solheç' jip'ewe faşşem wuimic'!)

Çerkes toplumunda her birey bu ilke ve anlayışa uygun biçimde yaşamayı hedefler. Her zaman her yerde herkese karşı önce kendisine yararlı biçimde, sonra da muhatabın layık olduğu biçimde davranır; saygı gösterir, sevgi gösterir, takdir eder, yardım eder, müdahale eder, yönlendirir, eleştirir, azarlar, engel olur... Yapılması gerekeni yapar. Ama "adam sende bana ne?" demez.

Başkalarının da, kendisine öyle davranmalarını gerektirecek biçimde hareket etmemeye özen gösterir.

Yoksula, zayıfa elinden geldiğince yardım ve iyilik etmeye çalışır. Gücüm yetiyor diye gücü yetmeyenleri ezmeye, onlara zarar vermeye kalkmaz. Çünkü bu, toplumun asla onaylamayacağı, ayıplayıp kınayacağı bir davranış olur. Kimse düşenin dostu olmazken, Çerkes, düşenin dostu olmak durumundadır. Üstelik,

Fahri
Huvaj

kendisi düşerse, başkasından dostluk bekleyecek yerde, düşmemeye çaba gösterir, düşse bile düştüğünü kimseye göstermeye çalışır.

Çerkes toplumunda dayanışma duyguları çok gelişmiştir. İhtiyacı olana, *ihitiyacım var* demesine fırsat vermeden ve onurunu kırmadan yardım ulaştırılır. İhtiyacı olduğu halde bunu belirtmediği ve kendisine yardım ulaştırılmadığı için yokluk ve yoksunluklar içinde ölüp giden Çerkes olabilir ama dilenen Çerkes pek az görülebilir.

Her aile, çocuğunu sosyal yaşamın her evresinde bu anlayış içinde yaşayabilecek, gereken ortamlarda görev ve sorumluluk üstlenebilecek veya kendisine güvenilerek verilen görev ve sorumluluğu layıkıyla yerine getirebilecek biçimde eğitip yetiştirmeye çalışır. Bireyin ve ailesinin bu çabasını genel Çerkes sosyal yaşamı da daima destekler.

Çerkes toplumunda, bir çocuğun herhangi bir kusur, kabahat işlemesi halinde, ailesi ayıplanıp kınanabildiği gibi, o çocuğun o kusuru işlediği yer ve zamanda buna engel olma gücü ve olanağı bulunupda engel olmayan herhangi bir başka Çerkes de sorumlu tutulur, ayıplanır, kınanır. Kimse başkasının yanlışından yararlanarak kendisini yüceltmez. Asıl erdem, toplumda yanlışlara, erdemsizliklere fırsat ve olanak vermemek, engel olmaktır. Bireyler hem kendi adlarına, hem de etkili ve egemen olabilecekleri ortamlarda bunu başarabildikleri ölçüde onurlu, erdemli ve saygındırlar.

Geleneksel Çerkes toplumu, örgütlü bir toplumdur. İki kişinin birlikte herhangi bir iş yapması sözkonusu olduğunda, bunlardan biri *thamate/thamade* (önder, başkan) diğeri *guadze/quedze* (yardımcı)dır. *thamate/thamade*, yalnız kendisinden değil, yardımcısıyla birlikte oluşturdukları o küçük toplumun, grubun yönetiminden; tehlike ve kötülüklere, erdemsizliklere, töredışılıklara karşı korunmasından, birlikte yapacakları işin kurallara uygun bir biçimde başarıyla yerine getirilmesinden sorumludur. Yardımcısı da ona uymakla, onun vereceği görevleri yerine getirmekle yükümlüdür.

İkisi arasında herhangi bir anlaşmazlık ya da görüş ayrılığı çıktığı takdirde, *Thamade*'nin kararı uygulanır, anlaşmazlığın çözümü, işin kotarılmasından sonraya ertelenir. *Thamade*, *Xabze*'ye karşı büyük bir suç işleme-

Dağlı delikanlının askere uğurlanışı.

dikçe yargılanmaz. *Xabze*'ye karşı büyük bir suç işleyen *thamade*, daha büyük *thamade*ler nezdinde veya gerektiğinde *Xase*'de sorgulanabilir, sorumlu tutulabilir, hatta bu gibi durumlarda daha önce edindiği sosyal, sınıfsal ünvanlar varsa, onlar dahi geri alınabilir.

Çerkes toplumunda konukluk çok önemlidir. Denilebilir ki, konukluk ve konukseverlik Çerkeslerde somutlaşmış bir toplumsal sanattır. Konuk, kişi ve aile için onurdur. Bu yüzdendir ki, Çerkeslerde, hiç değilse ileri gelen Çerkes ailelerinde misafir salonu değil, bağımsız konuk evi (*haç'eş/haş'eşş*) vardır. Ve bu konuk evi, o eve girip yerleşen konuğa ait gibi kabul edilir. İlk gelen konuk, sonradan gelenlere göre ev sahibi konumundadır.

İnsanlar herhangi bir işleri olmadan keyif için, zevk

için, ziyaret edip hal-hatır sorma, onurlandırma amacıyla da konuk olabilirler. Hatta konukluklar çoğunlukla böyledir. Bu yüzden ki, Çerkes geleneğinde konuğa üç gün geçmedikçe gelişinin özel bir amacının olup olmadığı sorulmaz. Konuk başka bir amaç için gelmişse, bunu daha önce de kendiliğinden söyleyebilir. Ama üç gün geçmedikçe ev sahibi tarafından konuğa ziyaret sebebi sorulmaz. Üç gün geçtikten sonra bile, söyleyemediği bir amacı var ise, söylemesine fırsat ve olanak vermek adına ve önemli bir iş söz konusu ise daha fazla geciktirilmemesi adına sorulabilir.

Konuk olmak, konuğun tercihi olmakla birlikte konukluğun sona ermesinde ev sahibinin inisiyatifi baskındır.

ÇERKESLERDE AİLE VE AKRABALIK SİSTEMİ

Çerkes ailesi, bir mikro-cumhuriyet modelidir. Ailede en büyük otorite olarak baba, cumhurbaşkanı konumundadır. O, aile bireyleriyle yüzgöz olmaz. Gereksiz kimseye muhatap olmaz. Gerektiği zaman da görüşme isteklerini daima saygı, ciddiyet ve nezaket çerçevesinde kabul eder. Aile reisi olan baba, çocuklarıyla birlikte sofraya oturmaz. Yemeğini her zaman yalnız ya da konuklarıyla birlikte yer.

Ailenin temel direği konumundaki anne, cumhuriyetin başbakanı gibidir. O ailenin bütün sorunlarıyla bir biçimde ilgilidir. Çocuklarla, yakın çevreyle ilişkileri hep o düzenler. Çocukların eğitiminde temel görev ve rol anneye aittir. Baba bu eğitim sürecini tamamlayan bir örnek model, bir otoritedir.

Çerkeslerde akrabalık anlayışı oldukça geniştir.

Bir Çerkes deyişi ;"L'ewujir bjiible mawe Gen yedi kuşak öteye sıçrar" biçimindedir. Öyle anlaşılıyor ki, Çerkesler insanın gen haritasını bilmiyor olsalar da, gerek kendi yaşam pratiklerindeki, gerekse ilişkide buldukları diğer toplumlardaki gözlemlerle akraba evliliklerinin yol açabildiği sorunları görmüşler ve genin bu etkisini tespit etmişlerdir.

Çerkeslerde soy adları gerçekten soyun adıdır, aynı soyadını taşıyanlar, akrabadırlar. Aynı soydan gelenler, kan bağı bakımından ne kadar uzak olurlarsa olsunlar birbirini sayar, gözetirler ve birbirleriyle evlenmezler. Çerkeslerde amca çocuklarının birbiriyle evlendiği her halde görülmüş değildir. Aynı soyadını taşıyan dede torunlarının bile birbiriyle evlenmesi hoş karşılanmaz. Aynı şekilde dayı, hala çocukları da akraba sayılırlar ve bir-

birleriyle evlenmezler.

Çerkesler annelerinin baba ve anne soylarını da gözetir ve akraba sayarlar.

En önemli iki akrabalık terimi; **wuneques** ve **blağ**'dir. Wuneques, aynı baba-dede soyundan gelenlerin, aynı soyadını taşıyanların akrabalık ilişkilerini belirtir. Blağ ise evliliklerle edinilen hısımlıklardan kaynaklanan akrabalığı ifade eder. Çerkeslerde "onlar bizim akrabamızdır; annem/babaannem/anneannem onların yeğenidir" türünden akrabalık söylemlerine sıkça tanık olunabilir.

Çerkeslerde wuneques veya blağ gibi akrabalar arasında evlenme yasağı olduğu gibi, çoğu zaman, akraba olmadığı halde aynı köyden biriyle evlenmek bile hoş karşılanmaz. Çünkü aynı köyden olan insanlar; çocuklar, gençler, sosyal yaşamda çoğu zaman, özellikle başka yerlerden gelen konukların ağırlanması, imece, düğün, yas gibi konularda aynı köyün bireyleri olarak kardeş veya akraba gibi yakın ilişki içinde olmuşlardır. Geleneksel Çerkes kültüründe ideal olan, akraba olmayan, mümkünse aynı köyden olmayan biriyle evlenmektir.

Çerkeslerde, annenin köylülerinden bile çoğu zaman akraba olarak söz edilir. "Ben X köyünün yeğeniyim. X köylüleri benim dayımdır", hatta, "babam/annem onların yeğenidir, onlar babamın/annenimin dayılarıdır" gibi...

Çerkeslerde çocuğun kimliği belirtilirken baba soyu kadar anne soyu da önem taşır. Birinden söz edilirken filanların oğlu/kızı, filanların yeğeni biçiminde söz edilir. Çocuk üzerinde baba ve baba soyu gibi, dayı ve dayı soyunun da söz ve karar yetkisi vardır.

Çerkeslerde "buyur!" anlamına gelen "q•blağ", etimolojik olarak "yaklaş, yakınlaş" demek olduğu gibi, "genin sıçrayabildiği bu yedi kuşağın arasına katıl, akraba ol" anlamını da içerir. Bu, "buyur" önermesine uyararak bir eve konuk olan kişi ile ev sahibi arasında da bir bakıma sanal bir akrabalık oluşur. Bir kimse, bir köyde hiç akraba olmayan bir aileye herhangi bir biçimde konuk olsa, o köye bundan sonraki gelişlerinde de o ev sahibine konuk olmak durumundadır. Çünkü konuk olduğu aile ile kendisi arasında böyle bir sanal akrabalık oluşmuş sayılır.

Konuklukta ev sahibi değiştirmek, hem konukken ayrılıp başka bir yere konuk olmak, hem de daha sonra yeniden aynı köye konuk olunması halinde önceden konuk olunan ev dışında birine konuk olmak, Bısmıxhuej (ev sahibi değiştirme) olarak değerlendirilir ve yaptırımla karşılanır. Ev sahibini değiştiren konuk, şikayet halinde, oğlak kurban etmek gibi bir cezayla cezalandırılır ki,

Çerkes ailesi, bir mikro cumhuriyet modelidir. Ailede en büyük otorite olarak baba, cumhurbaşkanı konumundadır. Aile reisi olan baba, çocuklarıyla birlikte sofraya oturmaz. Yemeğini her zaman yalnız ya da konuklarıyla birlikte yer.

oğlak veya keçi Çerkeslerde pek beslenmeyen, kolay bulunmayan bir kurban türüdür. Bununla, ev sahibini değiştiren konuğun, bu davranışı yüzünden ağır bir yaptırımla karşılaşacağı, yokuşa sürüleceği belirtilmek istenir. elbette konuğa verilen cezalar, doğrudan kendisi tarafından değil, yeni ev sahibi tarafından çekilir.

Çerkeslerde wunequeş (soydaş, ev-aile kardeşliği), blağe (yakın, akraba, hısımlık) kavramları yanında anne, baba, amca, dayı, hala, teyze, büyük-baba/dede, büyükanne/nine, oğuldan torun, kızdan torun (hatta Kabardey boyunda **adesbabanın** dayısı) gibi akrabalık kavramları olmakla birlikte, insanlar birbirlerine ya özgün adlarıyla (ya da geleneksel saygı anlayışının gereği olarak birilerinin asıl adını söylememek durumunda olan gelinler kendi taktıkları özel saygı adlarıyla) hitap ederler, belirtilen akrabalık terimlerini kullanarak hitap etmezler. Başka deyişle çocuk, dedesine, ninesine tetejj/dade, nenejj/nane biçiminde hitap etse bile, çoğu zaman babasına, annesine, ağabeyine, ablasına, amcasına, dayısına, halasına, teyzesine... özgün adlarıyla hitap eder. Bu gelenek de aslında çocuğun ayrı bir birey olarak kişiliğinin oluşup gelişmesinde önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Elbette bu akrabalardan, kendilerinin yokluğunda söz ediliyorsa, babam/babamız, annem/annemiz, büyük/küçük erkek kadreşim, büyük/küçük kızkadreşim, amcam, dayım, halam, teyzem biçiminde akrabalık terimleri kullanılarak söz edilir.

ÖRF VE ADETLER - XABZE

Çerkes toplumu Xabze adı verilen, yazılı olmayan, yaşanarak kuşaktan kuşağa aktarılan kurallarla yönetilir. Xabze, etimolojik olarak; dışarının, alanın, çevrenin, aşasının dili, şablonu, düzeni demektir.

Çocuğun doğumundan itibaren büyüyüp yetişmesine, yaşlanıp ölmesine kadar, insan hayatını düzenleyen ve güzelleştiren çeşitli seramoniyel kurallar vardır. Bunlar, modern sosyolojideki görgü kurallarından, gelenek ve göreneklere, örf, adet ve töre kurallarından ahlak ve din kurallarına, hatta maddi yaptırımlarla perçinlenen hukuk kurallarına kadar bütün sosyal kuralları kapsarlar.

Xabze, en basit görgü kuralından, gelenek ve göreneklere, örf ve adetlerden ahlak ve din kurallarına, hatta yazılı olmayan yasa ve anayasa kuralına kadar toplumu yöneten bütün kuralları ifade eder.

Kız istemeden gelin almaya, düğün merasiminden düğünde oyuna çıkış ve dans kurallarına, gelinin kendi ailesine götürülmesinden tekrar geri getirilmesine, do-

ğumdan çocuğun yürüme çağına girmesine, çocuğun p'ur/qan olarak eğitilmek üzere başka bir aileye verilmesinden, eğitildikten sonra tekrar kendi ailesine gönderilmesine, sokakta atlı veya yaya olarak yürümekten oturup kalkmaya, konukluğa, savaştan barışa kadar denilebilir ki; geleneksel Çerkes toplumunda Xabze kurallarıyla düzenlenmemiş herhangi bir alan yoktur.

Xabze kuralları, toplumun hemen bütün bireyleri tarafından bilinir.

Çünkü bu kurallar, ya doğal toplumsal yaşam süreci içinde herkesin katkı ve katılımlarıyla oluşmuştur ya da aileler düzeyinde temsilcilerin katkı ve katılımlarıyla bilinçli olarak oluşturulmuş, sonra diğer aile bireyleriyle paylaşarak, yaparak, yaşayarak öğretilmiş ve benimsenilmiş kurallardır.

Bütün bunlara karşın, herhangi bir alanda bir Xabze kuralı yoksa veya olan kural bilinmiyorsa Çerkes mantalitesine göre nasıl davranılması gerekiyorsa ona göre davranılır. Bu konuda temel ilke şöyle ifade edilir: *Yek'ur xabzeşş Uygun olan, Xabzedir.* Bu ilke, bir yandan Xabze kurallarının değişmeyen, katı kurallar olmayıp, zamana, koşullara göre değişebileceğini, doğma olmadığını ifade ederken, diğer yandan da herhangi bir yerde bir konuda Xabze kuralını bilmeyen kişinin, genel Çerkes mantalitesine göre uygun gördüğü biçimde davranması gerektiğini, bunun da Xabze olarak kabul göreceğini ifade eder.

Elbette aynı konuda farklı uygulamalar ortaya çıkarsa farklılıklar zamanla Xase tarafından giderilebilir.

GELENEKSEL HUKUK - XABZE

Çerkes toplumu, günümüz dünyasındaki İngiltere örneğine benzer biçimde, yazılı olmayan geleneksel hukuk kurallarıyla yönetilir. Çerkes yaşamında örf-adet kurallarıyla hukuk kuralları iç içedir.

Xabze kurallarının başlıca iki temel kaynağı vardır. Biri, toplum bireylerinin, geleneksel Çerkes mantalitesi içinde, doğal olarak veya bilinçli bir zihinsel faaliyet süreci sonunda "*şayet bu konu bir halk meclisi gündemine gelmiş olsaydı acaba nasıl bir düzenleme yapılırdı?*" türünden bir soruya vereceği cevaba uygun davranmasıdır. Böylesi bir davranış, zaman içinde benzer durumlarda kalan başkaları tarafından da benimsenip uygulanarak, zaman içinde Xabze kuralı haline gelebilir.

Xabzenin ikinci temel kaynağı ise Xase adı verilen halk meclisinin kararlarıdır. Xase, etimolojik olarak; dışarıyı, alanı, çevreyi, aşağısını eğiten, alıştırıcı, düzenleyen demektir.

Xabze denilen geleneksel hukuk kuralları esas olarak

Çerkes toplumu,
günümüz dünyasındaki
İngiltere örneğine benzer
biçimde, yazılı olmayan
geleneksel hukuk kurallarıyla
yönetilir. Çerkes yaşamında
örf-adet kurallarıyla hukuk
kuralları iç içedir.

Xase adı verilen yasama meclisi tarafından oluşturulur. Uygulama toplumun tümü tarafından izlenir ve denetlenir. Geleneksel Çerkes toplumunda yaygın ve etkili bir sosyal denetim mekanizması vardır. Xabzeye aykırı davranışlar, öncelikle lokal düzeyde çözülmeye çalışılır. Mümkün olduğu kadar hiyerarşik olarak üst düzeydeki toplum önderlerine – Thamadelere ulaştırılmamaya çalışılır. Çünkü, olumsuzlukların, yerinde çözülüp giderilmesi, dillendirilip yayılmaması esastır. Bir atasözü; "**yer p'uateme meyate, ş'ür p'uateme yeş'üak'ue** Kötülüğü dillendirirsen azar, iyiliği dillendirirsen ürer" biçimindedir. Bununla birlikte, yerel düzeyde çözülemeyen sorunlar hiyerarşik olarak bir üste ve nihayet en üst düzeyde de Xase'ye taşınabilir. Xabze'ye aykırı davranışlar, her düzeyde yaptırımlarla karşılanabilir.

Xase mahalle/köy düzeyinden yöre, bölge ve ülke düzeyine kadar her düzeyde vardır ve işlevseldir. Ancak Xase, günümüz anlamında sürekli görev yapan bir yasama organı değildir. Gereklikçe toplanan, toplanma nedeni olan sorunu görüşüp karara bağladıktan sonra dağılan geçici ve onursal bir yasama organı, bir halk meclisidir.

Xaseye her aile, gündem konusu soruna ilişkin olarak kendisini en iyi biçimde temsil edebilecek en yetkin bir temsilcisini göndererek katılır. Xaseye katılmak herkes için bir onurdur ve Xaseye katılma görevi de onursal bir görevdir. Asla herhangi bir maddi ücret, bedel söz konusu değildir. Xaseye katılmanın bedeli, saygınlık ve itibardır.

Geleneksel Çerkes hukukunda en önemli yaptırımlar; toplum tarafından ayıplanma, kınanma, dışlanma, mağduru razı etme veya gönülünü alma (**ğeg-öj / ğefej**), tazminat veya bedel ödeme (**epşimej**) ve sürgündür (**değec'**). Geleneksel Çerkes hukukunda ihanet gibi çok ağır suçlar ve bir ağır suçun tekrarlanması gibi istisnai özel durumlar dışında, öldürme (wuc') cezası yoktur. Çerkes insanının kişilik yapısı, geleneksel

olarak kendi haklar•na sayg• bekleyen herkesin, başkalarının hakkına saygı göstermesi ilkesine göre biçimlendiğinden, savaş dışında, geleneksel Çerkes sosyal yaşamında öldürmeyi gerektirecek düzeyde gerginlik ve çatışma pek az görülür. Böyle bir durum ortaya çıktığı zaman da, durumdan haberdar olanlar duruma el koyarlar, derhal çözüm sürecini başlatırlar.

Geleneksel Çerkes hukukunda Xabzeye aykırı davranış, bundan zarar gören ve şikayetçi olan biri olmasa dahi yargıya taşınabilir. Xabzeye aykırı davranışa tanık veya muttali olan biri, aykırılığı toplumun ve Xabzenin geleceği açısından önemli bulur, konuya dikkat çekilmesi gerektiğini düşünürse, aykırı davranışı yargı gündemine taşıyabilir. Bu, bir tür kamu davasıdır. Bu anlamda her duyarlı kişi savcı konumundadır.

Geleneksel Çerkes hukukunda kimi küçük kabahatler, onu işleyenlerin toplumda zarar görmemesi adına açıkça yargı gündemine taşınmaz. Bu tür küçük kabahatler, yerinde ve anında müdahale ile oracıkta biraz daha deneyimli biri tarafından çözümlenir. Sorun daha üst kademelere taşınmaz. Kabardey diyalektindeki "**Gur şşı-qutem şşaş'ij araba/gönül kırıldığı yerde onarılır**" atasözü bunu ifade eder. Bu atasözü aynı zamanda yargılamanın geciktirilmemesi gerektiğine de vurgu yapar.

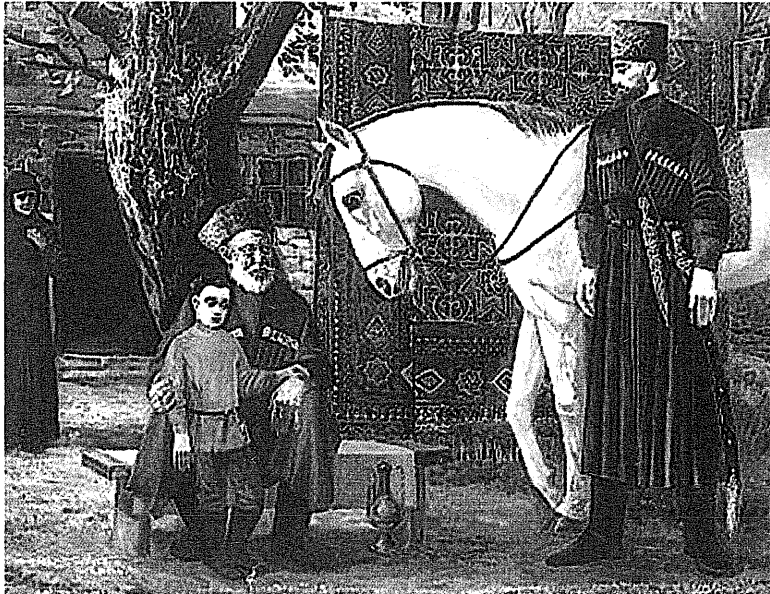
Geleneksel Çerkes hukukunda özel olarak ayrılmış kalıcı bir yargı yeri yoktur. Yargılama, geleneksel kültür ve inançlara göre kutsal ve saygın kabul edilen yerlerde; dağlarda, bir ulu ağacın altında, kutsal bir kayanın yanında, kutsal bir ırmağın kıyısında, yalan söylenmemesi, yanlış yapılmaması gerektiğine inanılan bir yerde yapılır. Yargılama açıktır. İsteyen herkes izleyebilir. Adaletin doğru biçimde ve tam olarak ortaya çıkmasına katkı amacıyla herkes söz alıp, bildiğini, fikrini söyleyebilirler.

Geleneksel Çerkes hukukunda yargılama geçici hakem veya jüri kurulları tarafından halk ve Xabze adına yapılır. Yargıçlar toplumun, dürüstlüğüne, adil karar verme yetenek ve kudretine güvendiği kişilerden oluşturulur.

Gerektiğinde taraflar kendi güvendikleri eşit sayıda kişiyi hakem olarak belirleyebilir.

Yargılama eylemine **xıyeş'**, veya **wuxiyin** (*masum kılma*); yargı yerine **wuxıyıp'e**, **xıyeş'ap/xeyş'ıp'e** (*masum kılma yeri*), yargıçlara da **xı-yaş'e/xeyaş'e** (*masum kalan, masumun masumluğunu tespit eden*) denir. Bazen yargıç konumundaki kişilerin yemin etmeleri gerekebilir. Bu takdirde yargıçlar heyetine **Thari'ue Xase** (*yeminli meclis*) denir.

Xase toplantılarında olduğu gibi, yargılama duruşmaları da bir halka oluşturularak yürütülür. Hakem veya yargıç heyetinin sağında davacı veya mağdur, solunda ise davalı veya zanlı bulunur veya temsil edilir. Bayanlar ve çocuklar, zorunluluk olmadıkça temsil edilmezler. Çember, izleyiciler ta-

rafından tamamlanır. Katılımcıların çokluğuna bağlı olarak daire genişletilir veya bazen izleyicilerin bulunduğu taraf, ard arda sıralanan yarım daireler halini alabilir.

Yargılama süreci çoğu zaman (duruşma sözcüğünün ifade ettiği gibi) ayakta durularak yürütülür. Yargılamanın çok uzun sürmesi durumunda yargıçların oturmaları da mümkündür.

Yargılama, zorunluluk olmadıkça ertelenmez. Taraflar ve olayla ilgili herkes, yapılan çağrı üzerine, bütün bildikleriyle tanık ve kanıtlarıyla yargı yerinde toplanır. İsteyen herkes düzen dahilinde istediği her şeyi söyler. Söz söyleyecek kimse kalmayınca yargıçlar kısa bir süre için topluluktan ayrılır. Durumu görüşüp, değerlendirdikten sonra karar halkın önünde açıklanır. Karar genellikle oybirliğiyle alınır. Muhalefet belirtilmez. Muhalefet eden dahi ya ikna edilir ya da Xabze ve toplum adına ikna olarak çoğunluk görüşüne katılır.

Verilen karara suçlu genellikle gönüllü olarak uyar. Aksi takdirde kararın yerine getirilmesi esas olarak suçlunun ailesine, kabilesine düşer.

Cezanın amacı, suçluya eziyet çektirmekten, zarar vermektense çok, yaptığından utanmasını, mahcup ve pişman olmasını sağlamak, zarar göreni tatmin veya razı etmeye çalışmak ve benzer suç eğilimlerini caydırmaaktır.

GÜZEL SANATLAR

Geleneksel Çerkes estetik anlayışının temeli temizlik, sade güzellik ve işlevselliştir. Başka deyişle geleneksel Çerkes kültüründe, esas itibarıyla kullanılan eşyaların işlevselliğini bozmadan güzel ve şık görünmesini sağlamaya yönelik, sade bir estetik anlayışı egemendir. Köyün kuruluş planından avlunun, evin düzenine kadar her alanda bu işlevsellik ve temizlik dikkat çeker. Evlerde temizliği göstermek üzere beyaz boya/badana tercih edilir. Erkek giysilerinde siyah, lacivert, gri, koyu kahverengi gibi koyu renkler hakimdir. Alacalı bulacalı, renkli giysiler hafiflik göstergesi gibi algılanır, tercih edilmez. "Dilem quelen yi ç'as / dilem quelen yi ş'aseşş deli ala sever" biçimindeki atasözü bu konudaki temel tercihi belirler.

Çerkesler tepeden tırnağa her türlü gereksinmelerini kendileri üretirler. Çerkeslerde güzel sanatlar daha çok, halı, keçe, perde, örtü gibi ev eşyalarında, at ve koşum takımlarında, kamçı, kama ve kılıç kınları gibi araç-gereçlerde, kadın giysilerinde (saye), göğüslük ve kemerlerinde görülür. Özellikle gümüş ve deri işlemeciliği, sırma işçiliği, dikiş, nakış işleri yaygın ve özgündür. Süslemecilikte doğa olduğu gibi taklit edilmez, stilize edilir. Çerkes süslemeciliğinde köşeli şekillerden çok, yuvarlak, kavisli

şekiller egemendir.

Giyim-kuşam malzemeleri de dahil olmak üzere ev içi araç-gereçlerin üretimi, süslemesi kadınlara; kamçı, kama, kılıç, eyer ve koşum takımları gibi ev dışında kullanılan araç-gereçlerin üretimi ve süslemesi erkeklere aittir.

Çerkeslerde han, hamam, saray, kervansaray gibi kalıcı, büyük mimari yapılar, kaleler, anıtlar görülmemektedir. Bunun en önemli nedenleri arasında ülkelerinin sürekli işgal girişimlerine, saldırılara hedef olması, korunmak için sık sık yer değiştirmek, dağlara, ormanlara sığınmak zorunda kalmaları, bu yüzden böyle büyük yapılar yapmaya imkan ve fırsat bulamamış olmaları, bir egemenlik altına girmeden olabildiğince özgür yaşama isteği, buna bağlı olarak imparatorluk, padişahlık gibi monarşik, otokratik yönetimlerin oluşmaması ve düşmandan korktuğu için korunmak amacıyla kale, duvar inşa etmiş olmak gibi bir onursuzluk ithamıyla karşı karşıya kalma tehlikesinden çekinmek gibi kimi psikolojik nedenler de sayılabilir.

Bu tür yapılar yapılmış olsa bile, bunların uğranılan sayısız saldırılar karşısında yıkılıp yok edilmiş olma olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

Bu sanatlar ve müzik dışında, geleneksel Çerkes yaşamında güzel sanatlar kapsamında değerlendirilebilecek bir konu da **ceguak'ue** halk ozanı geleneğidir. Ceguak'ue, hem halk ozanıdır; methiye, mersiye, hicviye vb. doğaçlama şiir, şarkı söyler, hem de taklit ve show yapar. Özellikle düğünlerde,

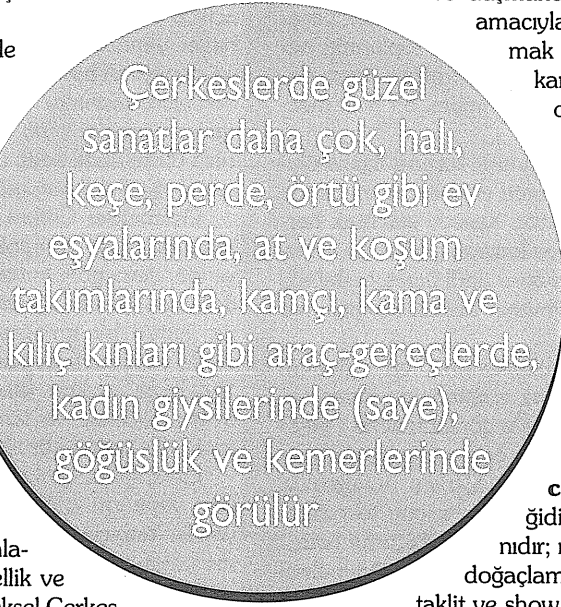
ç'apşe denilen yaralı sağaltım törenlerinde görülen ve **ajeğafe** adı verilen bir tür keçi ayaklı palyaço oyunları tiyatro sanatının ilk adımları olarak değerlendirilebilir.

MÜZİK

Çerkes kültürünün en vazgeçilmez öğelerinden biri de müziktir. **Wered** (şarkı), **weredwus** (şarkı sözü söyleyen), **weredı'u/weredı'ue** (şarkı söyleyen, icra eden), **weredışü/weredıfe** (güfte), **psımalh/psımalhe** (nota) demektir.

Çerkes müziği, belki ilk ortaya çıktığı zamandan beri çok seslidir. Çerkescede *solo* kavramı yoktur ama *koroeşlik* (**jjw, dejjw**) kavramı vardır. Esas olan, şarkıları topluca çalıp söylemektir. Tek kişi tarafından besteleyen söylenen şarkılar bile genel olarak eşliktir.

Çerkes şarkıları içerikleri ya da konuları bakımından sevgi ve aşk şarkıları (**ş'ülheğu weredı**), kahramanlık şarkıları (**weredıjj**) ve ağıtlar (**ğabze**) olarak sınıflandırılabilir. Bunlara bir de, Ceguak'ue'lerin, daha çok düğün

ve eğlencelerde terennüm ettikleri hicviye ve mersiye türü deyişlerini de bir tür olarak eklemek mümkündür. Ceguak'ue, tekil bir sözcük olmakla birlikte çoğu zaman bir grubu ifade etmek için çoğul biçiminde kullanılır. Geleneksel Çerkes düğünleri bir ceguak'ue grubu tarafından yönetilir. Ceguak'ue, söz söyleyip şiir okuduğu gibi, **hattiyak'ue** olarak düğünü, oyunları da yönetir. Grupta ceguak'uenin yanında en az bir **qamılapse** veya **pşınawe** (saz sanatçısı) ile bir **pxheç'ıçawe** de (ritim-saz sanatçısı) bulunur.

Çerkes müziğinde ritmik olarak **wuc**, **zefak'u** (qasö/qafe), **lheberüş** (ziğelhath, şeşen) olmak üzere üç temel müzik formatından söz edilebilir. Bu temel ritmik türler, kendi aralarında karakteristiği bozulmadan çeşitlenebilmekte, zengin alt gruplar oluşturabilmektedirler.

Çerkes enstrümanları doğa kaynaklıdır. Anlaşıldığına göre geleneksel Çerkes kültüründe ilk ortaya çıkan enstrüman ritm-sazdır. Denilebilir ki, Çerkesler iki cismin, iki elin birbirine vurulması halinde ses çıkardığını farkettiklerinden beri ritm-saz kullanmışlardır.

Çerkes kültüründe üç temel ritim-saz vardır: **'-Agu** (el vurma, el çırpma), **pxheç'ıç** (ahşap saplıçubuklar) ve **bereban** veya **şöntırp** (bir tür trampet veya doli).

İki taş parçasının birbirine vurulması suretiyle ritm-saz olarak kullanılmış olması ihtimali de bulunmakla birlikte buna ilişkin söylem ve maddi kültür kalıntıları bilinmemektedir. Günümüzden 360.000 yıl öncesine tarihlenen **Abdexe Tısip'ejj** (Eski Abzax Yerleşim yeri) denilen yerde çeşitli taş araçlar bulunmuş olmakla birlikte, bunlar arasında müzik aleti olarak kullanıldığını düşündürecek örnekler bulunmamaktadır. Bunlar daha çok avcılıkta ve yaşamı kolaylaştırmakta kullanılan kesici, delici ilkel taş aletlerdir.

Ritm-sazın başlıca örnekleri : iki küçük sopanın, kalın çubuğun birbirine vurulması, çubukların bir kalasa vurulması, iki elin birbirine vurulması ('agu), insan eline yakın boyutlarda ince, yassı özel tahtaların, tutacak sapı olan daha dayanıklı bir ahşap parçasına deri sicimle bağlanmasıyla oluşturulan günümüzdeki modern pxheç'ıç olarak sıralanabilir.

Belki tarihsel olarak bundan sonraki ilk enstrüman **qamıl** veya **qamılepşine**'dir. Qamıl, yine doğada sızlık veya sulak yerlerde yetişen, kamış gibi içi boş ama daha yumuşak ve dayanıksız olan bir bitki sapının içine üfleme suretiyle çalınan bir tür kaval veya neydir.

Boynuzdan yapılan ve **bjjamiy** denilen bir tür borazan ise avcılık dönemine ilişkindir. Bjjamiy türü enstrümanlar daha sonra ahşaptan da yapılmaya başlanmıştır.

Atın evicilleştirilmesiyle birlikte at kuyruğu kılından enstrümanlar üretilmeye başlamıştır. Bir tür kemeçe biçimindeki **şıç'epşime**, bağlamaya benzer bir telli saz türü olan **pxhepsime** veya **'apepsime**, at kuyruğu kılınının su kabağına gerilmesi suretiyle yapılan ve kabak kemaneye benzeyen **qebıpsime**, üflenerek çalınan bir tür ağır mızıkası olan **upepsime**, geleneksel Çerkes enstrümanlarının başlıcalarındandır. Artık Çerkes mızıkası olarak bilinmeye başlamış olan **armonika**, armonikanın gelişmiş türevleri olan **garmon** ve **akordeon** da Çerkes enstrümanları arasında sayılabilmektedir.

Geleneksel Çerkes enstrümanları arasında pek bilinmeyen belki de çağdaş **arph**'in ilkel biçimi sayılabilecek olan bir enstrüman daha vardır. Adıgeyce'de **pxhueter pşime** (taşınabilir sandık/kutu biçimli saz) veya **'arif** (elle, parmakla sürülerek çalınan saz) denilen bu enstrüman, Kaberdey diyalektinde **pşine dıquaque** (çatalı saz) olarak adlandırılır. Kuban yöresinde bu tür eski bir sandıklı enstrüman kalıntısı, fosilleşmiş olarak bulunmuştur.

HALK OYUNLARI-DANSLAR

Çerkes halk dansları, geleneksel Çerkes yaşamının ve Çerkesya coğrafyasının ve Çerkes karakterinin toplumsal bir yansımasıdır.

Çerkes halk dansları, müziklerine uygun olarak gruplanabilen wuc, zefak'u ve lheberüş formatında onlarca oyundan oluşur. Wuc, wucxhuray, gueşewuci, nexuşş wuc, zefak'u, zefek'ue ç'ıh, şırış zefak'u, qafe, qefe quanşe,

lheberüş, ziğelhath, lھےpeç'as, pxhent'ek'utis, yışlahmiy, şeşen, qemerise, şığegecu vb. bunlardan bazılarıdır.

Çerkes halk dansları, daima kadınlar ve erkekler tarafından birlikte oynanırlar. Kadınların kendi aralarında oynadıkları bazı oyunlar, erkeklerin de tek başlarına oynadıkları kılıçlı-kamalı bazı oyunlar bulunmakla birlikte bunlar istisnadırlar.

Kadın-erkek birlikte oynanan Çerkes halk danslarında, denilebilir ki, wuc oyunu dışında kadınlı erkeğin birbirine temas ettiği başka bir dans türü yoktur. Kızla erkek, uzaktan birbirini gözeterek, birbirine arkalarını dönmeden belirli kurallar çerçevesinde dans ederler.

Dansların, dans sırasında gösterilen figürlerin, mimiklerin özgün anlamları vardır.

GIYSİLER

Çerkesler başlarındaki kalpaktan, kalpağın üzerine takılan bir tür atkı görevi de gören başlığa (şharxhuen), sırtlarındaki yamçıdan günlük kıyafetleri olan Çerkeskaya (tsıye/ts'y), ayaklarındaki uzun dondan bir tür süva-

Çerkes halk dansları,
daima kadınlar ve erkekler
tarafından birlikte oynanırlar.
Kadınların kendi aralarında
oynadıkları bazı oyunlar,
erkeklerin de tek başlarına
oynadıkları kılıçlı-kamalı
bazı oyunlar bulunmakla
birlikte bunlar
istisnadırlar

ri pantolonuna, ayaklarındaki çizmeden, mestten ayak-kabıya kadar bütün giysilerini kendileri üretirlerdi. Tek şişle örülen kalın kışlık yün çoraplarına mestezequelheped denilirdi. Yine tsıyapxhe/ts•yapxhe denilen kalın kışlık yün kumaşlar da kendileri tarafından örülür, dokunur, imeceler halinde elbirliğiyle terbiye edilirdi. Lhaye/lh•y, çüaqa/qaq, mayiste/m•st, qeptal, ğueneşec, can/cane, ç'ak'ue/ş'ak'ue, şıbe, cedıgu, şharxhuen, dışe pa'u/dışşe p'a, saye/boxutsıy, şöxhutan (korse) başlıca Çerkes giysilerindendir.

Kılık-kiyafet, moda denilen sosyal bir gelişim sürecinde zamanla değişmiş olmakla birlikte, günümüzde Kafkas kıyafeti olarak bilinen kıyafetlerin, yüzyıllar süren savaş koşullarının getirdiği kıyafetler olduğu unutulmamalıdır. Erkek giysileri, hem iklim, hem savaş koşullarına, başka deyişle erkeklerin yaşam içindeki görev ve işlevlerine göre tasarlanmıştır.

Bayan kıyafetlerinde ise, her biri birer sanat şaheseri olan gümüş göğüs düğmeleri, gümüş kemerler, sırma işlemleri ve birbirinden güzel motif süsleri ile saraylara layık bir zarafet ve asalet dikkat çekmektedir. Bu kıyafetlerle ahır tipli, tek katlı, basit ev yapılarını, Çerkeslerin saray, kervansaray türü büyük yapılar yapmamış olmalarını bağdaştırmak ve anlamak kolay değildir.

YEMEKLER

Geleneksel Çerkes yemek kültürü, mideyi dolduracak, şişirecek bitkisel yiyecekler tüketmek yerine, ağır ve kuvvetli gıdalarla beslenme ve fakat fazla besini yakabilecek biçimde hareketli yaşam ilkesine dayanır.

Çerkes yemekleri daha çok, unlu gıdalar (hajiğe xeç'), et ve et ürünleri (lı xeç'), süt ve süt ürünleri (ğeş xeç'), yumurta (ç'enç'e/cedıç'e), tatlı ('aş'üç'e/afıç'e) ve meyve (quşhamışha/pxheşhamışha) ağırlıklıdır.

Çerkes mutfağında unlu gıdalar, hamur işleri büyük bir ağırlık tutar. İnsanlığın en temel gıdası olan ekmeğin sözcüğünün Adıgece karşılığı **halığu** olup, etimolojik olarak ha(arpa) + liğu (ateşte alevde ütülenmiş), yani ateşte ütülenmiş arpa anlamına gelmektedir. Bu, belki de hattilerde bir arpa başağı üstünde üç arpa başağı biçiminde resmedilerek yazılmış olan ekmeğin ilk üretim biçimini ifade etmektedir. Bu sözcük Kabardey diyalektinde de delikli ekmeğin, simit, tatlı ekmeğin, çörek anlamında kullanılan **halıguane** söyleminde yaşamaktadır. Halüjü, şelame, metaz, harp', hatiq, mejac, becm, lequm, qalhtame, mamırse, p'aste vb... geleneksel Çerkes mutfağının hamur işi gıdalarının başlıcalarındandır.

Geleneksel Çerkes mutfağı, et ve et ürünü yemekler bakımından da oldukça zengindir. Daha çok, etin haşlanması, kurutulmasına, fırında pişirilmesine dayanır. Pek tercih edilmeyen yağda kızartma türü et yemekleri Çerkes mutfağına son dönemlerde girmiştir. Haşlanmış söğüş et (lı ğejüağ/lı ğeva), et suyu (lepsi/lileps), kurutulmuş et (lı ğeğuğ/lı ğur ğejja), Çerkes sucuğu (nekuh), Çerkes salamı (jorime), Çerkes kavurması (lı libj/litzık'u libje) vb... et ve et ürünü yemeklerin başlıcalarındandır.

Çerkes tavuğu türleri de et yemekleri kategorisinde belirtilebilir. Yumurta ve yumurtalı yiyecekler de Çerkes mutfağında önem taşır. Haşlanmış lop yumurta ve rafa-

dan dışında bir tür omlet olan ç'enç'e japxhe/cedıç'e qu-e-y jpapxhe, bir tür peynirli yumurta yemeği olan queyaje ve unlu kaymaklı tereyağı şekerli bir yumurta yemeği olan cedıç'e vıñş, Çerkes mutfağındaki yumurtalı yiyeceklerden bazılarıdır. Süt ve süt ürünleri de Çerkes mutfağında önemli yer tutar. Bunların başlıcaları; süt, yoğurt, kışlık yoğurt, tereyağı, Çerkes peyniri türleri, sütlü tatlılar, qundısıw ve kefir türü sütlü içeceklerdir.

Qundısıw ve kefir dışındaki diğer içeceklerin başlıcaları; sane, maxhsıme/baxhsıme, gınpłıps, qebıpsı, quşhamışhaps/pxheşhamışhaps, psı'aş'ü/psı'af', ş'öreyşay/qalmıqşay, şay, qahawe vb dir.

Çerkes mutfağı çok zengin olmakla birlikte ne yazık ki özgün Çerkes yemeklerinin pek çoğu unutulmuştur. Rahmetli Prof.Dr.SIQUN Hasan, Çerkesleri küçümseyen, onlara tepeden bakan, dudak büken bir sultana bir akşam yemeği ziyafetinde 101 çeşit yemek ikram edildiğini, geleneksel Çerkes yemek çeşitlerinin 1000'in üzerinde olduğunu ifade etmişti. J. Bell de Kafkasya'da bulunduğu sırada bir ziyafette 125 çeşit yemeğin ikram edildiğine tanık olduğunu hayretle ifade etmiştir.

Ne var ki, diğer pek çok değerleri yanında Çerkeslerin geleneksel yemek türleri de unutulmakta, yok olmaktadır. Burada, son olarak, artık unutulmuş bir kavramdan ve yemekten söz etmekte yarar vardır.

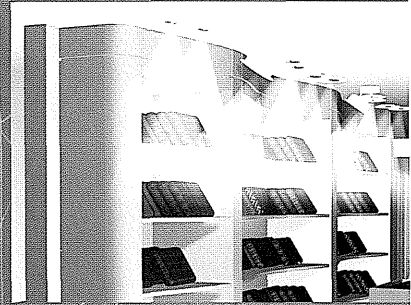
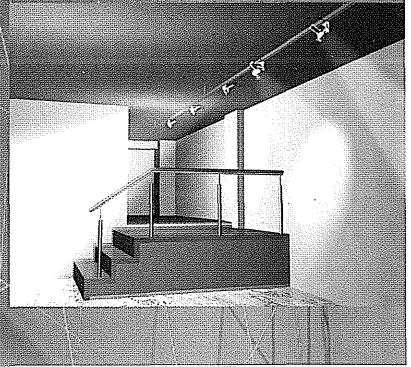
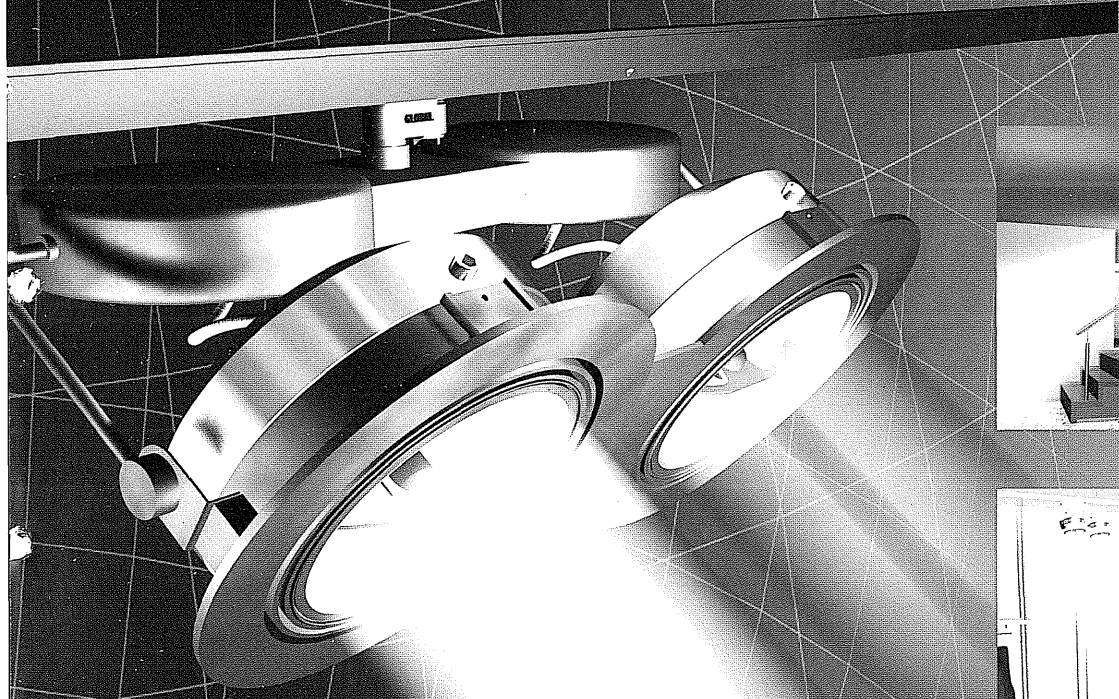
Çerkeslerde **ğuemile** denilen bir yiyecek türü vardır. Bu kavram günümüzde, azık olarak algılanmakta ve karışılmaktadır. Ne var ki, ğuemile sıradan bir azık değildir. Neredeyse günümüzdeki uzay yolculukları için hazırlanan yiyecek tabletlerini akla getiren konsantre bir özel yiyecektir. Ğuemile hazırlamak için bir öküz veya dana kesilir, temizlenir. Kemikli parçalar halinde büyük kazanlarda meşe odunu ateşiyle uzun süre, kemikler kendiliğinden ayrılıncaya kadar kaynatılır. İyice ayrılan kemikler çekilip çıkarıldıktan sonra kaynamakta olan etin içine figu/figue veya xugu denilen temizlenmiş, ayıklanmış dan ekelenir. İkiisi birlikte iyice özleşinceye kadar kaynatmaya devam edilir.Çeşitli baharatlar eklenir.

Kaynayan şeyin et mi, başka bir şey mi olduğu anlaşılabilir hale gelince çıkarılıp kurutulur. Toz haline getirilir. Bazen toz halinde, bazen balla karıştırılıp bilye haline getirilmiş katı macun olarak, Tsıye/tsıy denilen ve artık Çerkeska adıyla tanınan erkek giysilerinin göğüs kısımlarında yer alan, hazır diye adlandırılan fişekliklerin içinde (gınilhe) korunup taşınır. Seferde, yolculuk sırasında bir fişekliğin içindeki toz ğuemile, insanı bir öğün, bazen bir gün tok tutabilir.

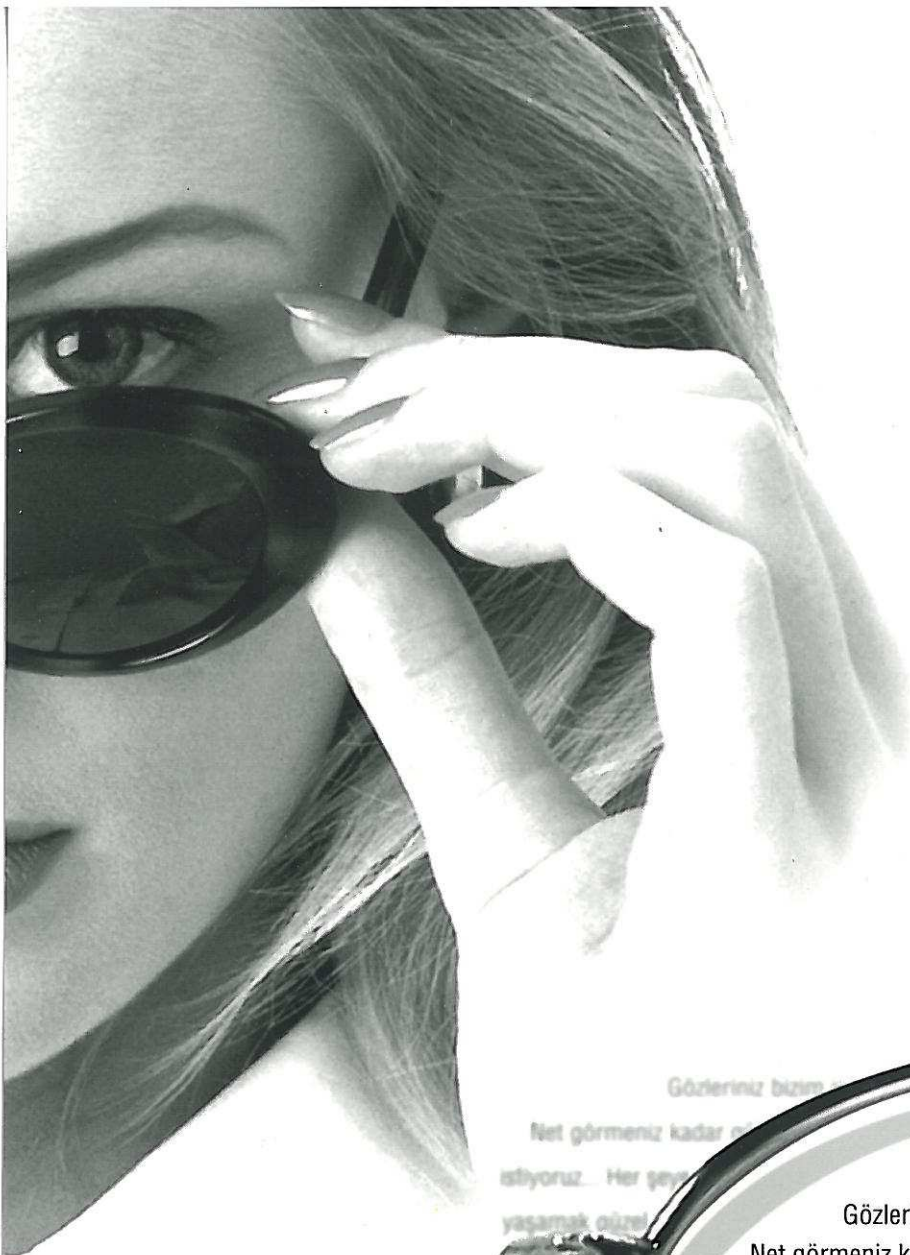
Çerkes erkek giysisindeki bu fişeklikler, bazen daha uzun ve iki bölümlü olur. Bunların bir tarafında bir atımlık hazır sıkı, diğer tarafında bir öğünlük ğuemile bulunur. Göğüsteki fişeklikler bazen daha kısa ve daha çok sayıda olabilir. Bu takdirde de bunlardan bazıları bir atımlık sıkı, bazıları ğuemile ile doldurulur.

Çerkes giysileri ve yemekleri ile ilgili olarak Ürdünlü hemşehrilerimizden rahmetli Şapsığ İndırıs'ten derlenen bu ayrıntının geleneksel Çerkes kültürü açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum, kendisini rahmetle yad ediyorum. ■

"DOĞRU AYDINLATMA" için
"DOĞRU SEÇİM"...

www.lamp83.com

Gözleriniz bizim için önemlidir.
Net görmeniz kadar zararlı güneş ışınlarından da
korunmanızı istiyoruz... Her şeye rağmen yaşamak güzel
yerine herşeyi görerek yaşamak güzel diyorsanız,
hem estetik hemde sağlık konusunda size
25 yıldır çözüm üretiyoruz.
Seçkin markaların en yeni modelleriyle
2005'te de hizmetinizdeyiz.

Gözleriniz bizim için önemlidir.
Net görmeniz kadar zararlı güneş ışınlarından da
korunmanızı istiyoruz... Her şeye rağmen yaşamak güzel
yerine herşeyi görerek yaşamak güzel diyorsanız,
hem estetik hemde sağlık konusunda size
25 yıldır çözüm üretiyoruz.
Seçkin markaların en yeni modelleriyle
2005'te de hizmetinizdeyiz.

OPTIMAX OPTİK
CENTER

OPTimum imaj **MAX**imum sağlık...